

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ “ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

***“Το ζήτημα του υπερπληθυσμού κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές:
Εγκληματολογικές προσεγγίσεις στο διάλογο εθνικών αρχών και διεθνών
μηχανισμών ελέγχου”***

***“The issue of prison overcrowding in Greece: Criminological approaches to the
dialogue between national authorities and international control bodies”***

Υποβληθείσα από τον Σωτήριο Μούρτη

(AM: 3222M006)

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

Γεώργιος Νικολόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Νικόλαος Κουλούρης, Αναπληρωτής Καθηγητής Δημοκριτείου Πανεπιστημίου
Θράκης

Δημήτριος Ζιούβας, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αθήνα, 2025

Copyright © Σωτήριος Μούρτης, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ Α΄	8
1. Φυλακή και ορισμός του φαινομένου του υπερπληθυσμού	8
2. Κατευθύνσεις μεταχείρισης κρατουμένων	13
3. Παράγοντες – αίτια υπερπληθυσμού	15
4. Συνέπειες του υπερπληθυσμού	19
5. Ανθρώπινα δικαιώματα που παραβιάζει	20
6. Νομολογία.....	24
7. Προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος του υπερπληθυσμού	27
8. Μη αποτελεσματικά μέτρα – πολιτικές	37
9. Η ελληνική πραγματικότητα	43
ΜΕΡΟΣ Β΄	49
10. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η CPT.....	49
11. Οι εκθέσεις της CPT έπειτα από τις επισκέψεις της στην Ελλάδα	51
11.1. Περιοδική επίσκεψη 14-26 Μαρτίου 1993	54
11.2. Περιοδική επίσκεψη από 25 Μαΐου έως 6 Ιουνίου 1997	57
11.3. Ad hoc επίσκεψη από 26 Οκτωβρίου έως 2 Νοεμβρίου 1999	60
11.4. Περιοδική επίσκεψη από 23 Σεπτεμβρίου έως 5 Οκτωβρίου 2001.....	62
11.5. Περιοδική επίσκεψη από 27 Αυγούστου έως 9 Σεπτεμβρίου 2005	65
11.6. Ad hoc επίσκεψη 20-27 Φεβρουαρίου 2007	68
11.7. Περιοδική επίσκεψη 17-29 Σεπτεμβρίου 2009	70
11.8. Ad hoc επίσκεψη 20-27 Ιανουαρίου 2011	75
11.9. Δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας (14 Μαρτίου 2011)	78
11.10. Περιοδική επίσκεψη 4-16 Απριλίου 2013.....	80
11.11. Ad hoc επίσκεψη 14-23 Απριλίου 2015	85
11.12. Περιοδική επίσκεψη από 28 Μαρτίου έως 8 Απριλίου 2019	91
11.13. Ad hoc επίσκεψη από 22 Νοεμβρίου έως 1 Δεκεμβρίου 2021	97
11.14. Ad hoc επίσκεψη 8-11 Νοεμβρίου 2022.....	102
11.15. Περιοδική επίσκεψη 20-31 Ιανουαρίου 2025.....	105
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	107
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	111

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

βλ.: βλέπε

ΓΓΑΠ: Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής

ΔΕΕ: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΜΠ: Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης

επ.: επόμενα

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

κα.: και άλλα

ΚΕΜ: Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

οπ.: όπως παραπάνω

Ν.: Νόμος

ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

πχ.: παραδείγματος χάριν

ΣΑΠΔ: Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης

ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΚ: Σωφρονιστικό Κατάστημα

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣτΕ: Συμβούλιο της Ευρώπης

ΣτΠ: Συνήγορος του Πολίτη

ΧΘΔ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

CPT: The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εκπονηθείσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάδειξη του υπερπληθυσμού των φυλακών ως πρόβλημα και η συσχέτισή του με τις σύγχρονες τάσεις διεθνοποίησης της καθεστηκυίας έννομης τάξης και δη στον τομέα της διασφάλισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η περιαγωγή κάποιου σε καθεστώς στέρησης της ελευθερίας του και ο εγκλεισμός του δεν αφαιρεί το λοιπό πλέγμα προστασίας της ανθρώπινης αξίας, τουναντίον η ευάλωτη θέση του αξιώνει την παροχή τουλάχιστον αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης κατά το χρόνο αυτό, με τη συνθήκη αυτή να εξετάζεται, πλέον και από υπερκρατικούς και διεθνείς φορείς, με κυριότερο τέτοιοι τον CPT.

Η ανάπτυξη της θεματικής και των εγείρομενων προβληματισμών κινείται σε δύο (2) βασικούς άξονες. Αρχικά είναι απαραίτητη η θεμελίωση της έννοιας του υπερπληθυσμού των φυλακών και η εξέταση του θεωρητικού υποβάθρου που τον διέπει. Πέραν του δοθέντος εννοιολογικού ορισμού του και των παραγόντων που σχετίζονται με αυτόν, γίνεται επίσης μνεία στη σύνδεσή του με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με αναφορά σε νομολογιακά κεκτημένα κειμένων διεθνούς – ευρωπαϊκής ισχύος (ΕΣΔΑ κατά κύριο λόγο). Το τμήμα αυτό κλείνει με σαφή αναγωγή του συνολικού περιεχομένου στην εθνική υπόσταση του αναδειχθέντος ζητήματος.

Έτερος άξονας ανάπτυξης αποτελεί ο διεθνής έλεγχος του εν λόγω τεθειμένου ζητήματος, υπό το πρίσμα του διαλόγου με τις ελληνικές αρχές. Το κριτήριο αυτό πληροί η CPT του ΣτΕ και ως εκ τούτου πραγματοποιείται επισκόπηση των εκθέσεων της κατά την επιτέλεση των καθηκόντων της και των επισκέψεών της σε ΣΚ ανά τη χώρα, με έμφαση στην ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων με την Ελληνική Κυβέρνηση. Με δεδομένη την γενικότερα επικριτική στάση της CPT έναντι των ελληνικών αρχών, οι σχετικές απαντήσεις υπόκεινται μεθοδολογική υπαγωγή στην ακολουθούμενη ποινική πολιτική εν σχέση με τη χρήση της φυλακής.

Λέξεις – έννοιες κλειδιά: υπερπληθυσμός, φυλακή, CPT

ABSTRACT

This dissertation aims to highlight the problem of prison overcrowding and its correlation with contemporary trends in the internationalisation of the established legal order, especially in the field of human rights protection. The fact that a person is imprisoned does not take away the protection of human dignity, but rather his or her vulnerable position demands that at least decent living conditions be provided during this time, a condition that is now being examined by supranational and international bodies, the most important of which is the CPT.

The development of the thesis and the emerging concerns is based on two (2) main axes. First, it is necessary to establish the concept of prison overcrowding and to examine the theoretical background that underlies it. In addition to the given conceptual definition and the factors related to it, reference is also made to its connection with the protection of human rights, with reference to the jurisprudential acquis of international - European texts (ECHR primarily). This section concludes with a clear reference to the national dimension of the issue raised.

The other axis of development is the international control of this issue, in the light of the dialogue with the national authorities. This criterion is met by the CPT of the CoE and therefore an overview of its reports in the performance of its duties and its visits to prisons around the country is carried out, with emphasis on the exchange of information and views with the Greek Government. Given the CPT's generally critical attitude towards the Greek authorities, the relevant responses are subject to methodological affiliation with the criminal policy pursued in relation to the use of prison.

Key words – key concepts: overcrowding, prison, CPT

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχει ειπωθεί από τον Ντοστογιέφσκι πως «ο πολιτισμός μιας χώρας φαίνεται από το επίπεδο διαβίωσης των φυλακισμένων της». Μετά τα διαδραματισθέντα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τα γνωστά σε όλους εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που έλαβαν χώρα, σύσσωμη η διεθνής κοινότητα ανέδειξε ως κεντρικής σημασίας ζήτημα την αποφυγή στο εγγύς αλλά και απώτερο μέλλον παρόμοιων περιστατικών. Ως σημαντικότερο μέγεθος ως προς την επίτευξη του σκοπού αυτού αναδείχθηκε ένα προστατευτικό πλέγμα της ανθρώπινης αξίας, που είναι πλέον γνωστό ως ανθρώπινα δικαιώματα. Οι ρυθμίσεις τους και η προστασία τους συνέχισε να εξελίσσεται και να λαμβάνει τη θέση που έχει στις σύγχρονες κοινωνίες, περικλείοντας ένα ευρύτατο πλέγμα πτυχών της καθημερινής πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Η τάση αυτή αναπόφευκτα άσκησε σημαντική επιρροή και στην κρατική αντεγκληματική πολιτική και δη στο πεδίο του λεγόμενου σωφρονισμού. Οι ποινές που επιβάλλονταν στους παραβάτες του νόμου υπέστησαν, ως ένα βαθμό, «εξανθρωπισμό», με ποινές σωματικές και δη την θανατική ποινή να παύει να εφαρμόζεται στη συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών τουλάχιστον χωρών ως απάνθρωπη. Το επαχθέστερο μέσο τιμώρησης που παρέμεινε και αναδείχθηκε ήταν οι ποινές στερητικές της ελευθερίας.

Ακόμα, όμως και η χρήση της φυλακής δύναται να παραβιάσει τις αξίες που στοιχειοθετούν την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Οι βασικότεροι άξονες της μεταχείρισης των κρατουμένων αφορούν πρωταρχικά την κατάλληλη υγειονομική τους περίθαλψη, τη διασφάλιση συνθηκών πρέπουσας υγιεινής και φυσικά την αντιμετώπισή τους από το προσωπικό της φυλακής, ιδίως την μη κακομεταχείρισή τους ή και βασανισμό τους. Ακόμη και σήμερα, οι αξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης δεν είναι αυτονόητες, μολονότι τα σύγχρονα κράτη συμμορφώνονται με τις ταγές του κράτους δικαίου και επιδιώκουν, τυπικά τουλάχιστον, την εξασφάλιση του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας των φυλακισμένων. Και αν περιστατικά βασανισμών κλπ. που προαναφέρθηκαν δεν λαμβάνουν συχνά χώρα, ή δεν γίνονται ευρέως γνωστά, από τη διεθνή σωφρονιστική πρακτική αναδείχθηκε ένα έτερο ζήτημα, που πλέον έχει εξελιχθεί σε μάλιστα του συγκεκριμένου τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής και μάλιστα παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονο και στην Ελλάδα.

Το ζήτημα αυτό δεν είναι άλλο από τον υπερπληθυσμό των ΣΚ. Η καθ' υπέρβαση της μέγιστης χωρητικότητας λειτουργίας μιας τέτοιας εγκατάστασης αυτονόητα επιδεινώνει τις συνθήκες κράτησης, δυνάμενη να επιφέρει δυσμενείς συνέπειες συνολικά στην εγκατάσταση και την εύρυθμη λειτουργία της, τόσο ως προς τους κρατουμένους όσο και ως προς το προσωπικό

της. Ακόμη, όμως και η απλή ύπαρξη υπερπληθυσμού δεν πρέπει να γίνεται ανεκτή και εξετάζεται ως προς την καθ' αυτό στοιχειοθέτηση παραβίασης των δικαιωμάτων των κρατουμένων.

Όπως προκύπτει και από τον τίτλο της παρούσας εργασίας, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών και, συγκεκριμένα, των ελληνικών, θα αποτελέσει το κεντρικό της αντικείμενο πραγμάτευσης. Πιο συγκεκριμένα, στο Α' μέρος της θα πραγματοποιηθεί μια συνολική εννοιολογική επισκόπηση και ο καθορισμός της έννοιας αυτής σε όλες τις εκφάνσεις της. Ειδικότερα, σημείο εκκίνησης τίθεται η προσέγγιση της φαινομενολογίας του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, από το πώς ορίζεται και παρουσιάζεται, μέχρι τους γενεσιουργούς παράγοντές του. Έπονται οι συνέπειες αυτού, με ειδική μνεία στα ανθρώπινα δικαιώματα που τίθενται σε διακινδύνευση και δύνανται να θιγούν. Ακολούθως γίνεται μνεία σε νομολογιακά παραδείγματα μείζονος σημασίας, εν γένει για τον ευρωπαϊκό χώρο αλλά και ιδίως για την Ελλάδα. Στη συνέχεια θα στραφούμε στη «θεραπεία» του προβλήματος αυτού, με ανάπτυξη μέτρων και πολιτικών που μπορούν να καταστούν αποτελεσματικές, αλλά και έχει φανεί ή κριθεί θεωρητικά ότι δεν δύνανται να αποδώσουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Κλείνοντας το μέρος αυτό θα γίνει αναφορά στην επικρατούσα κατάσταση στη χώρα μας όσον αφορά τον πληθυσμό των φυλακών και την εν γένει αντιμετώπισή του από τις ελληνικές αρμόδιες αρχές.

Στο Β' μέρος θα απασχοληθούμε με τον διάλογο των εθνικών αρχών με τους διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου εν σχέσει με το ζήτημα του υπερπληθυσμού των φυλακών. Εδώ παρατηρείται αρχικά η άσκηση ελέγχου από φορέα υπερκρατικής αρμοδιότητας και υπόστασης. Ακολούθως, παρουσιάζει σημασία η έννοια του διαλόγου, κάτι που φανερώνει την ύπαρξη αμφίδρομης διαδικασίας συζήτησης και ανταλλαγής απόψεων και όχι την απλή περιγραφική αναφορά ευρημάτων. Ο διεθνής οργανισμός που πληροί κατά τη λειτουργία του τα κριτήρια αυτά είναι, κατά κύριο λόγο, το ΣτΕ, με τη δραστηριότητά του αυτή να εκδηλώνεται μέσω του μηχανισμού της CPT. Συνοπτικά, η CPT αποτυπώνει τις διαπιστώσεις της σε έκθεση, με την χώρα που αυτή αφορά να αναφέρει τις απόψεις και τις ενέργειές της. Έτσι εγκαθιδρύονται αμφότερες οι προαναφερθείσες έννοιες του ελέγχου και του διαλόγου.

Στον επίλογο θα πραγματοποιηθεί μια ανασκόπηση των αναφερθέντων στα προγενέστερα μέρη της εργασίας, με συγκερασμό των θεωρητικών διατυπώσεων του Α' μέρους με τα εμπειρικά δεδομένα του Β' μέρους. Ακόμη, θα επιχειρηθεί η αποτίμηση της στάσης της CPT απέναντι στην εφαρμοσθείσα πολιτική της Ελλάδας ως προς το ζήτημα του υπερπληθυσμού, όπως αυτή αποτυπώνεται και εξάγεται από τις σχετικές της εκθέσεις κατά την ενάσκηση της δραστηριότητάς της.

ΜΕΡΟΣ Α΄

1. Φυλακή και ορισμός του φαινομένου του υπερπληθυσμού

Η φυλακή και η εν γένει χρήση ποινών στερητικών της ελευθερίας αποτελεί, τουλάχιστον στο εγχώριο και στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, την πλέον επεμβατική στην προσωπικότητα και στα δικαιώματα του τιμωρούμενου ποινή, δεδομένης της πλήρους κατάργησης των σωματικών τιμωριών, που έχουν ως κορωνίδα τη θανατική ποινή. Η ποινή γενικά έχει διέλθει ανά τα χρόνια ποικίλα στάδια, ως προς τα είδη και το εύρος της, καταλήγοντας στις σύγχρονες μορφές της και όντας σήμερα, ως προς την εφαρμογή της, στη θεωρία τουλάχιστον, όσο είναι δυνατόν εξανθρωπισμένη. Ο σκοπός της ποινής, διακατεχόμενος από τις ανθρώπινες αξίες και σύμφωνα με την ενωτική θεωρία του Roxin άπτεται τριών διαφορετικών επιπέδων και κατευθύνσεων. Πιο συγκεκριμένα, η ποινική απειλή, στοιχείο γενικής πρόληψης, βρίσκεται στο νομοθετικό επίπεδο, η επιμέρους προσαρμογή προσωπικά στον εκάστοτε εγκληματία, ήτοι η ειδική πρόληψη, βρίσκεται στο δικαστικό επίπεδο και εκτέλεση της ποινικής κύρωσης στο σωφρονιστικό επίπεδο (Κουράκης Ν, 2009: 13). Το υπό εξέταση ζήτημα του υπερπληθυσμού των φυλακών ανήκει στο σωφρονιστικό επίπεδο που προπαρατέθηκε και κυρίαρχο μέγεθός του είναι η ομαλή επανένταξη του κρατουμένου στην κοινωνία και ο σωφρονισμός αυτού, με την μεταχείρισή του κατά την έκτιση της ποινής του αυτής να οφείλει να συμμορφώνεται πλήρως με τις επιταγές των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Στο προαναφερθέν πλαίσιο, όπως έχει υποστηριχθεί, το σωφρονιστικό σύστημα δεν αναλαμβάνει αντικείμενα προς «πειραματική» διόρθωση αλλά υποδέχεται υποκείμενα δικαίου και δικαιωμάτων και τα σωφρονιστικά καταστήματα δεν αποτελούν αυτοσκοπό, δηλαδή δεν λειτουργούν υπέρ των διοικούντων και της πολιτείας, αλλά υπέρ των ανθρώπων – κρατουμένων (Πανούσης Γ., 2003: 616). Με απλούστερα λόγια, η αξία του ανθρώπου οφείλει να διέπει το σύνολο της κράτησης και σε όλες τις παραμέτρους της. Πέρα από τις συνθήκες υγιεινής, τη μεταχείρισή τους από το προσωπικό της φυλακής και τις εν γένει συνθήκες κράτησής τους, μία ακόμη σχετική παράμετρος των συνθηκών αυτών, που έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία με την πάροδο των ετών, είναι ο πληθυσμός των φυλακών, ήτοι ο αριθμός των κρατουμένων σε μία συγκεκριμένη χωρητικότητα και προδιαγραφών εγκατάσταση. Η παράμετρος αυτή, με τη μορφή της υπέρβασης της προαναφερθείσας χωρητικότητας, ήτοι το φαινόμενο που αποκαλείται υπερπληθυσμός των φυλακών, αποτελεί, ως έχει ήδη αναφερθεί, τον κεντρικό άξονα της παρούσας ανάπτυξης.

Προτού, όμως, πραγματοποιηθεί εκτενέστερη ανάπτυξη περί του ζητήματος του υπερπληθυσμού των φυλακών, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια εισαγωγική αναφορά περί των γενικότερων χαρακτηριστικών της κράτησης. Ως ήδη μνημονεύθηκε παραπάνω, η στερητική της ελευθερίας ποινή αποτελεί την πλέον παρεμβατική και επιδραστική ποινή για τον εκάστοτε κατάδικο κατά τη σύγχρονη εποχή που διανύουμε. Μολαταύτα και όπως φυσικά είναι κοινώς γνωστό, η χρήση του συγκεκριμένου είδους τιμωρίας δεν παρουσιάζει, κατά την κοινή πρακτική εφαρμογή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως δίνουν τη σχετική εντύπωση οι νομοθετικές και κοινωνικές ταγές. Όπως έχει επισημανθεί, η φυλακή χρησιμοποιείται πολιτικά ως πανάκεια (Aebi M., Linde A. & Delgrande N., 2015: 426) και η χρήση αυτής παρατηρείται συχνά εκτεταμένη.

Η φυλακή, ως μέσο τιμώρησης, επιτελεί τρεις (3) βασικές λειτουργίες, την αποτροπή, την αχρήστευση και την επανένταξη. Σημειώνεται ότι αυτές οι λειτουργίες, αυτοί οι πυλώνες αλλιώς, ανακύπτουν ιδίως μέσω ωφελιμιστικών προσεγγίσεων της ποινικής δικαιοσύνης, κατ' όλες τις εκφάνσεις της. Αρχικός στόχος είναι αυτή καθ' αυτή η απειλή της ποινής του εγκλεισμού επί συγκεκριμένων τυποποιημένων συμπεριφορών – εγκλημάτων, η οποία επιδιώκει να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τον επίδοξο παραβάτη. Αν ο εγκληματίας δεν αποτραπεί και εν τέλει πραγματοποιήσει το πέρασμα στην πράξη, υφίσταται μετάβαση από το προληπτικό στάδιο σε αυτό της καταστολής. Η επιβολή σε αυτόν στερητικής της ελευθερίας ποινής αυτομάτως τον απομακρύνει από τον ευαίσθητο κοινωνικό ιστό, την ομαλή λειτουργία και συνοχή του οποίου διατάραξε με την εγκληματική αυτή συμπεριφορά του και τον αποκλείει από την εν γένει λειτουργία του. Επέρχεται έτσι η προαναφερθείσα αχρήστευσή του, καθότι πλέον και ευρισκόμενος υπό το καθεστώς του περιορισμού της προσωπικής του ελευθερίας δεν μπορεί να διασαλεύσει τη διαταραχθείσα από την προγενέστερη ενέργειά του δημόσια τάξη και ασφάλεια. Όντας κρατούμενος δεν διακινδυνεύουν από αυτόν τα έννομα αγαθά των νομοταγών πολιτών. Η αχρήστευσή του, όμως αυτή, κρίνεται ως προσωρινή, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, και ως αναγκαίο κακό. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, βασικός στόχος της ποινής φυλάκισης είναι ο λεγόμενος σωφρονισμός, ήτοι η επανακοινωνικοποίηση και η ένταξη του κρατουμένου έπειτα από την αποφυλάκισή του στην κοινωνία, ως ενεργό και χρήσιμο μέλος αυτής (Κουράκης Ν., 2009: 13).

Τα ανωτέρω θέτουν εν συντομία το γενικό θεωρητικό πλαίσιο που διέπει τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Καίτοι εκφεύγει των σκοπών της παρούσας πραγματείας, καθότι μπορεί να αποτελέσει από μόνο του αντικείμενο σχετικής διερεύνησης, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί συνοπτικά ότι ο κατά κοινή παραδοχή, τουλάχιστον στη θεωρία, σημαντικότερος στόχος της χρήσης της φυλακής, η επανένταξη και ο σωφρονισμός του κρατουμένου, κατά γενική ομολογία

έχει αποτύχει, ως άλλωστε εκφράζεται και από πλήθος θεωρητικών, αλλά και επιβεβαιώνεται εμπειρικά από τις σχετικές έρευνες περί υποτροπής. Όπως υποστηρίζεται, η στερητική της ελευθερίας ποινή δεν επιτυγχάνει ούτε να εκφοβίσει τον υποψήφιο δράστη, κάτι που διαπιστώνεται από τον κοινωνικό αποκλεισμό των κρατουμένων και τα υψηλά ποσοστά υποτροπής τους (Χάιδου, 2023: 67). Μάλιστα, όπως ανέφερε και συχνά στις πανεπιστημιακές του παραδόσεις ο αείμνηστος καθηγητής Ι. Φαρσεδάκης πραγματοποιώντας μια σχετική παρομοίωση, η χρήση της φυλακής ως μέσο επανένταξης ομοιάζει με το να διατηρήσουμε έναν άνθρωπο καθηλωμένο σε κρεβάτι για διάστημα μηνών και έπειτα να του ζητήσουμε να τρέξει μαραθώνιο. Αποκόπτοντας τον παραβάτη από τον κοινωνικό ιστό και απομονώνοντας αυτόν, περιορίζοντάς τον στο μικρόκοσμο της φυλακής, του στερούμε αυτό που ζητείται να κάνει.

Επανερχόμενοι στο θέμα, η χρήση της φυλακής σαν ποινή παρουσιάζεται γενικώς εκτεταμένη, τόσο στην ελληνική πραγματικότητα, όσο και στον διεθνή χώρο. Όμως οι προδιαγραφές του σωφρονιστικού συστήματος γενικά και η χωρητικότητα των καταστημάτων κράτησης ειδικότερα είναι πεπερασμένες και συχνά παρουσιάζουν δυσχέρειες ή και αδυναμία στη διαχείριση των κρατουμένων. Συγκεκριμένα ως προς τη χωρητικότητα, η υπέρβαση των ορίων αυτής δημιουργεί και το φαινόμενο του υπερπληθυσμού, που όπως έχει λεχθεί πρόκειται για «εγγενές στοιχείο ενός ποινικού συστήματος που είναι στραμμένο στο ιδεώδες της φυλακής και σαρκώνεται από την ποινική τιμωρία» (Κουλούρης, 2009: 119), το οποίο και θα μελετηθεί.

Ως υπερπληθυσμός μπορεί να οριστεί η αντιστρόφως ανάλογη σχέση που δημιουργείται, για μικρότερη ή μεγαλύτερη περίοδο, ανάμεσα στην προβλεπόμενη διαθεσιμότητα θέσεων των ήδη λειτουργούντων Καταστημάτων Κράτησης και τον πραγματικό αριθμό των κρατουμένων σε αυτά (Νικολόπουλος, 2021: 133). Τα βασικά μεγέθη, δηλαδή, που συνιστούν την έννοια αυτή είναι η χωρητικότητα μιας φυλακής και ο αριθμός των κρατουμένων που έχει στις εγκαταστάσεις της. Η υπέρβαση των ορίων της χωρητικότητας αυτής δημιουργεί και το εν λόγω ζήτημα. Όπως προκύπτει και από τον προαναφερθέντα ορισμό και τις επιμέρους έννοιες που τον απαρτίζουν, τα κριτήριά του είναι ποσοτικά (Κουλούρης, 2009: 125). Γίνεται ευκόλως αντιληπτό ότι η ύπαρξη προβλήματος υπερπληθυσμού ποικίλλει κατά μέγεθος, αναλόγως με τον πραγματικό αριθμό κρατουμένων που υφίσταται σε κάποιο σωφρονιστικό σύστημα ή κατάσταση σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επίσης, το πρόβλημα αυτό μπορεί να είναι χρόνιο, όπως συνήθως συμβαίνει στον ευρωπαϊκό χώρο και στην Ελλάδα, ή και ξαφνικό, όπως συνέβη στην περίπτωση της Ρουάντας το 1994 έπειτα από τις πραγματοποιηθείσες γενοκτονίες στη χώρα αυτή (Albrecht H. – J.: 66-67).

Αξίζει να αναφερθεί πως έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις για την ακρίβεια αμφότερων των συνιστωσών του υπερπληθυσμού, καθώς η αναφερόμενη χωρητικότητα των ΣΚ δεν είναι πάντα

αντικειμενική και μπορεί ο αριθμός θέσεων που προκύπτει να είναι αυθαίρετος, ενώ ακόμα και ο αριθμός των κρατουμένων μπορεί να καταστεί προβληματικός, καθότι δεν περιλαμβάνει ποιοτικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, όπως το ύψος της επιβληθείσας και της εκτιτέας ποινής (Κουλούρης, 2009: 126). Ως προς τη χωρητικότητα, η διατυπωθείσα επιφύλαξη βρίσκει εμπειρική επιβεβαίωση, όπως άλλωστε θα αναφανεί και παρακάτω από τις εκθέσεις της CPT, καθότι, πέραν της κατανομής του χώρου και των κρατουμένων, υπήρξαν και περιπτώσεις που ορισμένα ΣΚ είχαν κλείσει πτέρυγες και χώρους τους, με τη φαινόμενη χωρητικότητά τους να μένει αναλλοίωτη. Ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, σαν έννοια και μέγεθος εμπίπτει περισσότερο στα αίτια και στους παράγοντες του υπερπληθυσμού, που θα αναπτυχθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Στο σημείο αυτό οφείλει να πραγματοποιηθεί μία μικρή παρένθεση για την πλήρη αποσαφήνιση της έννοιας αυτής και τον συγκερασμό της με τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Το φαινόμενο του υπερπληθυσμού μπορεί να παρατηρηθεί σε όλους τους χώρους όπου άτομα, για οιοδήποτε λόγο, αποστερούνται την προσωπική τους ελευθερία. Οι κυριότεροι τέτοιοι χώροι στην Ελλάδα είναι φυσικά τα Σωφρονιστικά Καταστήματα, δηλαδή οι φυλακές, τα κρατητήρια των αστυνομικών υπηρεσιών και τα κέντρα κράτησης μεταναστών. Αντικείμενο των αναπτύξεων που θα ακολουθήσουν θα αποτελέσει συγκεκριμένα ο χώρος των φυλακών.

Συνεχίζοντας και με δεδομένη την αρνητική επιρροή που έχει ο υπερπληθυσμός στην επίτευξη των σκοπών της ποινής και δη του σωφρονισμού, τόσο η θεωρία όσο και η πολιτική εξουσία και η νομολογία έχουν ασχοληθεί με τις πτυχές αυτού του ζητήματος, επιχειρώντας να αμβλύνουν αυτές. Πέραν από το καθαρά αριθμητικό κομμάτι της χωρητικότητας μιας εκάστοτε εγκατάστασης και του πραγματικού αριθμού των κρατουμένων, σημαντική είναι και η κατανομή των τελευταίων στις φυλακές της χώρας, καθότι επηρεάζει άμεσα και σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες διαβίωσής τους. Συγκεκριμένες πτυχές της φυλάκισης, που ούτως ή άλλως αποτελούν προβληματική της γενικής μεταχείρισης των κρατουμένων, επιτείνονται σημαντικά από την ύπαρξη υπερπληθυσμού στις φυλακές και το μέγεθος αυτού. Μολονότι η εξαντλητική απαρίθμηση και αναφορά των συνθηκών κράτησης που επηρεάζονται και βαίνουν προς το χειρότερο ένεκα του υπερπληθυσμού δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης, κρίνεται σκόπιμο να γίνει απλή μνεία τους, προς πληρέστερη ανάπτυξη της αφορώσας θεματικής. Αυτές είναι συνοπτικά:

- η υγεία των κρατουμένων και η πρόσβασή τους στις σχετικές παροχές,
- οι υλικές συνθήκες κράτησης, που είναι, άλλωστε, άρρηκτα συνυφασμένες με τη σχετική θεματική,

- οι εν γένει παρεχόμενες δραστηριότητες στους κρατούμενους, από τον απλό προαυλισμό και τις δραστηριότητες αναψυχής έως αυτές που άπτονται της προσωπικότητας ειδικά για κάποιον κρατούμενο και τις δυνατότητες εργασίας εντός της φυλακής,
- οι επικρατούσες συνθήκες υγιεινής σε όλη την εγκατάσταση και
- η αριθμητική επάρκεια του εν γένει προσωπικού της φυλακής να μεταχειριστεί τους κρατούμενους της.

Η υγεία των κρατουμένων δεν αναφέρεται τυχαία πρώτη, ως υψίστης σημασίας έννομο αγαθό. Μολαταύτα, η πραγματικότητα έχει καταδείξει ότι η φροντίδα που λαμβάνουν οι κρατούμενοι στον τομέα αυτό υστερεί εν σχέση με αυτή των λοιπών πολιτών που απολαμβάνουν της ελευθερίας τους. Συγκεκριμένα για τον υπερπληθυσμό και τη σχέση του με την υγεία, οι δυσμενείς επιπτώσεις του συντείνουν σε δύο (2) κατευθύνσεις. Αρχικά καθιστούν δυσκολότερο το έργο του πεπερασμένου και συνήθως μη επαρκούς αριθμητικού ανθρωπίνου δυναμικού. Έπειτα, η ίαση από οποιαδήποτε ασθένεια που δεν χρειάζεται νοσηλεία καθίσταται πιο δύσκολη στους κόλπους μιας υπερπλήρους φυλακής, ενώ, ακόμη, και με δεδομένο τη μεταδοτικότητα πολλών ασθενειών, εγκυμονούν κίνδυνοι τόσο για την υγεία των υπολοίπων κρατουμένων, όσο και του προσωπικού των φυλακών.

Συνεχίζοντας με τον συγκερασμό των υλικών συνθηκών διαβίωσης με τις συνθήκες υγιεινής των κρατουμένων, αμφότερες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το ζήτημα του υπερπληθυσμού. Μάλιστα, η CPT έχει παρατηρήσει συνολικά ότι στην Ελλάδα παρατηρείται έντονα η προαναφερθείσα έλλειψη υγιεινής και καθαριότητας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την έκθεσή της για το έτος 2009. Οι χώροι της φυλακής, συμπεριλαμβανόμενων των προσωπικών χώρων των κρατουμένων και τα κρεβάτια τους δεν είναι καθαροί, τουλάχιστον όσο θα έπρεπε και κρατούμενοι δεν διαθέτουν τα απαραίτητα προσωπικά είδη υγιεινής. Συχνά σχετικά προβλήματα που ο υπερπληθυσμός επηρεάζει είναι συγκεκριμένα η έλλειψη ζεστού νερού και η ύπαρξη κοριών στα στρώματα των κρεβατιών τους. Ακόμη, τα διαθέσιμα κρεβάτια δεν επαρκούν σε ορισμένα ΣΚ για τους κρατούμενους και η επικρατούσα κατάσταση της εγκατάστασης έχει κριθεί συχνά, τόσο από τη CPT όσο και από τις ελληνικές αρχές ως απαρχαιωμένη και μη κατάλληλη.

Ακολούθως, πρέπει να επισημανθεί ότι ζωή του κρατουμένου δεν παύει κατά τον εγκλεισμό, παρά περιορίζεται σημαντικά ως προς δραστηριότητές του. Ακόμα και έτσι, οφείλει η πολιτεία να παρέχει στους κρατούμενους τα απαραίτητα εφόδια για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους με μείζονες τρόπους, είτε αφορούν απλά την αναψυχή τους, είτε και την απασχόλησή τους εντός της φυλακής. Η υπερπλήρωση των διαθέσιμων θέσεων κρατουμένων αναπόφευκτα περιορίζει όλες αυτές τις δυνατότητες, ακόμη και τον απλό προαυλισμό τους.

Κλείνοντας, μείζονος σημασίας είναι για την εν γένει μεταχείριση των κρατουμένων το προσωπικό της φυλακής, σωφρονιστικό και επιστημονικό. Όσον αφορά την εκπαίδευση, μετεκπαίδευση, κατάρτιση και έλεγχο αυτού, η σύνδεσή τους με τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό είναι έμμεση, καθότι οι σχετικές εγγενείς αδυναμίες του προσωπικού και του συστήματος γενικά επιτείνονται λόγω αυτού. Η άμεση σχετική συνάφεια ανακύπτει από τον πεπερασμένο αριθμό του ανθρωπίνου δυναμικού, που επαρκεί για τη μεταχείριση ορισμένου αριθμού κρατουμένων εντός της φυλακής. Όταν ο αριθμός αυτός ξεπερνά αυτόν που θα έπρεπε να υπάρχει, στην ανεπάρκεια της φυλακής να στεγάσει τους κρατουμένους προστίθεται η αδυναμία του υφισταμένου προσωπικού να διαχειριστεί αυτούς.

2. Κατευθύνσεις μεταχείρισης κρατουμένων

Ως προς το ζήτημα του υπερπληθυσμού σημαντικό ρόλο έχει διαδραματίσει το ΕΔΔΑ, μέσω της πάγιας, πλέον, νομολογίας του κατά την εφαρμογή της ΕΣΔΑ, η οποία υποστηρίζεται ότι είναι το πιο αποτελεσματικό σύστημα διεθνούς προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου (Χάιδου, 2023: 111).

Η εφαρμογή αυτή δεν εξαντλείται στην καθ' αυτό εφαρμογή της ΕΣΔΑ, έργο το οποίο επ' ουδενί δεν πρέπει να παραγνωριστεί, αλλά με αφετηρία αυτή προβαίνει και στη διατύπωση συστάσεων και κατευθύνσεων μεταχείρισης των κρατουμένων. Πιο συγκεκριμένα, διατυπώνεται ρητά η σύσταση ότι αν το κράτος δεν μπορεί να διασφαλίσει τις δέουσες προδιαγραφές κράτησης, οφείλει να μειώσει τον αριθμό των κρατουμένων, τροποποιώντας την πολιτική επιβολής ποινών, συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής εναλλακτικών κυρώσεων (Della Bella A., 2016: 31). Κατ' αυτόν τον τρόπο πραγματοποιείται μια ρητή στάθμιση συμφερόντων, με τη διασφάλιση των κατάλληλων χώρων των φυλακισμένων να υπερτερεί της ίδιας της επιβολής της ποινής, κάτι που αναφαίνεται και από την τοποθέτηση του ιδίου δικαστηρίου ότι «η δικαιοσύνη δεν τελειώνει στην πόρτα της φυλακής» (Β. Καρύδης - Ε. Φυτράκης (εισαγωγή – επιμέλεια), 2011: XXX).

Πέραν, όμως, των γενικών κατευθύνσεων που προαναφέρθηκαν, το ΕΔΔΑ μέσω της νομολογίας του έχει υπεισέλθει και με μεγαλύτερη λεπτομέρεια στο ζήτημα του υπερπληθυσμού, κρίνοντας αρχικά ότι είναι σε θέση να ελέγχει δικαστικά τον χώρο που αντιστοιχεί σε έκαστο κρατούμενο (Albrecht H. – J.: 68). Όσον αφορά τον έλεγχο του χώρου αυτού, έχει κρίνει ότι η έλλειψή του σε φυλακή μπορεί να λάβει τρεις (3) μορφές, την έλλειψη κρεβατιού, την αδυναμία

κίνησης εντός κελιού και την ύπαρξη χώρου μικρότερου των 3m² κατά άτομο (Della Bella A., 2016: 34).

Με τη νομολογία του ΕΔΔΑ να έχει θέσει κάποιες ελάχιστες προδιαγραφές μεταχείρισης, η CPT τις συμπληρώνει κατά τρόπο πληρέστερο και ευνοϊκότερο ως προς τον κρατούμενο. Ειδικότερα και κατ' αυτή, κάθε κρατούμενος πρέπει να διαθέτει χώρο τουλάχιστον 6m² σε ατομικό κελί ή 4m² σε ομαδικό θάλαμο, ενώ, επιπροσθέτως, η απόσταση μεταξύ των τοίχων του κελιού πρέπει να είναι τουλάχιστον δύο (2) μέτρα και η απόσταση δαπέδου και οροφής (ύψος) τουλάχιστον δυόμισι (2,5) μέτρα (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 132). Οι κατευθύνσεις αυτές παρατηρείται ότι θέτουν ένα γενικό ελάχιστο επίπεδο κτιριακών υποδομών ως προς την κράτηση, τόσο ως προς τη χωρητικότητα, όσο και ως προς τον ίδιο τον χώρο – δωμάτιο κράτησης.

Για το ζήτημα του υπερπληθυσμού και τον διεθνή έλεγχο αυτού θα γίνει εκτενέστερη ανάπτυξη στο Β' μέρος της παρούσης, όπου θα αναφερθούν και θα αναπτυχθούν σημαντικές αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων και δη με ελληνικό ενδιαφέρον, είτε άμεσο είτε και έμμεσο. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια απλή αναφορά αυτών και της σημασίας τους.

Εν αρχή, εξέχουσας σημασίας είναι η απόφαση Dougoz κατά Ελλάδα, υπ' αριθ. 40907/98 (6/3/2001). Η απόφαση αυτή σηματοδοτεί την απαρχή των καταδικαστικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ και τη μεταστροφή στην πλέον επίσημη στηλίτευση του υπερπληθυσμού και τη σύνδεσή του με απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Ακολούθως, εξίσου σημαντική είναι η απόφαση Kalashnikov v Russia 15 July 2002, παρά την έλλειψη αμέσου ελληνικού ενδιαφέροντος, με την οποία κρίθηκε ότι και μόνο η ύπαρξη υπερπληθυσμού μπορεί να συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατ' άρθρο 3 ΕΣΔΑ (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 32-33).

Επίσης ελληνικό ενδιαφέρον έχουν οι πιο πρόσφατες αποφάσεις Niecieski κατά Ελλάδα, απόφαση της 4 Δεκεμβρίου 2012, Αριθ. Προσφ. 11677/11 και Τζαμαλής κλπ. κατά Ελλάδα, απόφαση της 4 Δεκεμβρίου 2012, Αριθ. Προσφ. 15894/09. Αμφότερες οι αποφάσεις αυτές ήταν καταδικαστικές για την Ελλάδα συνεπεία του εντόνου προβλήματος υπερπληθυσμού των ελληνικών φυλακών, με το ΕΔΔΑ να κρίνει ότι παραβιάστηκε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, με τη μεταχείριση των κρατουμένων αυτών να είναι απάνθρωπη και εξευτελιστική.

Και το ΔΕΕ έχει ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό, αν και όχι με την ίδια ζέση με το ΕΔΔΑ. Οι πιο χαρακτηριστικές αποφάσεις του είναι οι C-404/15, Aranyosi και C-659/15 PPU, Caldaru, σύμφωνα με τις οποίες, συνοπτικά, η εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης αναβάλλεται εφόσον υπάρχει πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης για τον κρατούμενο, προϋπόθεση που φυσικά συμπεριλαμβάνει τον υπερπληθυσμό.

3. Παράγοντες – αίτια υπερπληθυσμού

Έχει αναφερθεί τι είναι ο υπερπληθυσμός κρατουμένων και έγινε και μνεία στις σχετικές προδιαγραφές κράτησης που πρέπει να πληρούνται. Συστηματικά το επόμενο βήμα είναι η εξέταση των αιτιών του φαινομένου αυτού, που δύνανται, κατά περίπτωση, είτε να το δημιουργήσουν, είτε να το μεγεθύνουν, είτε να το συντηρήσουν. Σε γενικό πλαίσιο οι παράγοντες που επηρεάζουν τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό, αναφερόμενοι και ως συντελεστικοί παράγοντες πληθυσμού των φυλακών (Κουλούρης, 2009: 117), διακρίνονται σε τρεις (3) ευρείες κατηγορίες: τους μακροκοινωνικούς ή εξωτερικούς σε σχέση με το ποινικό σύστημα, τους μικροκοινωνικούς ή εσωτερικούς, που σχετίζονται με την καθ' αυτή λειτουργία του ποινικού συστήματος και των φορέων του και τους ενδιάμεσους, που παρεμβαίνουν έμμεσα στο ποινικό σύστημα (Νικολόπουλος, 2021: 139 επ.). Επί παραδείγματι, μακροκοινωνικοί παράγοντες είναι η δημογραφική εξέλιξη πληθυσμού (πχ. αύξηση αλλοδαπών) και η επικρατούσα οικονομική κατάσταση (γενικά οι φτωχότεροι είναι πιο εκτεθειμένοι), μικροκοινωνικοί είναι η συχνή επιβολή ποινής προσωρινής κράτησης και η περιορισμένη χρήση της υπό όρους απόλυσης και ενδιάμεσος οι ηθικοί πανικοί.

Σημείο εκκίνησης της περαιτέρω ανάπτυξης των επιμέρους σχετικών παραγόντων θα αποτελέσουν δύο (2) καθαρά κοινωνικά μεγέθη: η κακή κατάσταση της κρατικής οικονομίας και η μεγάλη ανεργία. Η ύπαρξη αυτών των κοινωνικών ζητημάτων συντείνει στην αύξηση του πληθυσμού των φυλακών, ανεξάρτητα, μάλιστα από τους δείκτες της εγκληματικότητας (Beyens K., Snacken S., Tubex H., 1995: 26). Εδώ παρατηρείται ένας πρώτος διαχωρισμός του υπερπληθυσμού με τα ποσοστά εγκληματικότητας, ζήτημα το οποίο θα απασχολήσει και κατωτέρω. Ως προς τα παραπάνω ζητήματα, αμφότερα βρίσκονται μεταξύ τους σε συνάρτηση, ως αλληλοεπηρεαζόμενα μεγέθη. Η δυσχερής οικονομική κατάσταση του κράτους επιτείνει την ανεργία, η οποία αποτελεί και φυσικό επακόλουθο αυτής. Ο συσχετισμός αυτός, καίτοι φαίνεται να επαληθεύεται εμπειρικά, δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς επιστημονικά.

Συνεχίζοντας και πραγματοποιώντας μετάβαση σε επιμέρους ειδικότερα ζητήματα, κατά τη διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία κεντρικά μεγέθη για το φαινόμενο του υπερπληθυσμού των φυλακών είναι η συχνότητα επιβολής προσωρινής κράτησης και η χρονική διάρκεια παραμονής στη φυλακή. Όπως έχει αναφανεί, αμφότερα τα ανωτέρω συντείνουν στη δημιουργία σημαντικού «αποθέματος» («stock») μακροχρόνια κρατουμένων (Νικολόπουλος, 2021: 134). Οι δύο (2) αυτές κατηγορίες κρατουμένων έχουν ως κοινό γνώρισμα την επί μακρόν παραμονή τους εντός

σωφρονιστικού καταστήματος, γεγονός που μεταφράζεται σε πλήρωση συγκεκριμένων θέσεων, με τον αριθμό τους να μην είναι ευμετάβλητος όσον αφορά τη μείωσή του.

Στο ίδιο μοτίβο κινείται και η άνοδος των ελαχίστων ορίων των ποινών, η οποία επίσης σηματοδοτεί αύξηση στο «απόθεμα» («stock») των κρατουμένων. Μάλιστα έχει υποστηριχθεί ότι η αύξηση αυτή αποτελεί και τον πρωταρχικό ενδογενή παράγοντα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού (Houchon G., 2000: 274). Η αύξηση αυτή των ελαχίστων ορίων σηματοδοτεί και αύξηση των εκτιπέων ποινών κράτησης, μικρότερο εύρος εφαρμογής των εναλλακτικών της κράτησης ποινών και φυσικά, όπως παρατέθηκε ακριβώς προηγουμένως, αύξηση της χρονικής διάρκειας παραμονής στη φυλακή.

Το ζήτημα αυτό διατηρείται και εντείνεται από τη συχνά παρατηρούμενη περιορισμένη χρήση πρόωρης αποφυλάκισης, κάτι που παρατηρείται εντόνως και στην ελληνική πραγματικότητα (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 92). Με δεδομένο ότι ο υπερπληθυσμός θεωρείται ότι κατά κύριο λόγο προέρχεται από την υπερβολική χρήση της στερητικής της ελευθερίας ποινής (Palma M., Snacken S., Theis V. Και Carbunaru I., 2019), προκύπτει ότι η εισροή κρατουμένων στις φυλακές, σε συνδυασμό με τους εκτίοντες ποινές μακροχρόνιες ή τους ευρισκομένους υπό καθεστώς προσωρινής κράτησης, που ήδη υπάγονται στη σωφρονιστική διαχείριση των φυλακών, η αποφυγή του απαιτεί και τουλάχιστον αντίστοιχη εκροή τους ή και εναλλακτικές της κράτησης ποινές. Η πρόωρη αποφυλάκιση κρατουμένων με τους λοιπούς τρόπους έκτισης ποινών στερητικών της ελευθερίας και οι εναλλακτικές της κράτησης ποινές θα αποτελέσουν αντικείμενα περαιτέρω ανάπτυξης παρακάτω, στο οικείο κεφάλαιο.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί εδώ η διατυπωθείσα άποψη ότι στην αύξηση του αριθμού των φυλακισμένων συντελεί η μείωση χρήσης επιβολής ποινών που δεν στηρίζονται στην κράτηση, όπως οι ποινές σε χρήμα, η έκτιση ποινών κατά τρόπο διαφορετικό από τη στέρηση της ελευθερίας του ατόμου, όπως η υπό όρους απόλυση και η χορήγηση αναστολής κράτησης, καθώς και η συχνότερη επιβολή ποινών φυλάκισης (Lewis C., 2007: 40-41). Όλοι οι παράγοντες αυτοί έχουν ήδη αναφερθεί ως προς τη σχέση τους με τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό. Εδώ, επιπροσθέτως, πραγματοποιείται μια ευθεία σύνδεση μεταξύ των παραγόντων αυτών, καθώς συντείνουν στην επίταση του υπό εξέταση ζητήματος. Βέβαια, μολονότι ίσως δημιουργείται η εντύπωση ότι η συσχέτιση αυτή πρόκειται για ρηξικέλευθη ιδέα, κατά την προσωπική άποψη του γράφοντος πρόκειται στην ουσία για τις δύο (2) όψεις του ίδιου νομίσματος, καθώς πρόκειται για συνιστώσες τόσο στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους που κινούνται παράλληλα. Πιο συγκεκριμένα, το συνήθως συμβαίνον είναι η συχνή επιβολή ποινών φυλάκισης να συνεπάγεται τη μειωμένη επιβολή εναλλακτικών ποινών και αντίθετα, εφόσον επιβάλλονται σε μεγαλύτερο βαθμό ποινές

εναλλακτικές της κράτησης, αντιστοίχως να μειώνεται η επιβολή ποινών φυλάκισης. Η αντιστρόφως ανάλογη αυτή σχέση μπορεί να επιβεβαιωθεί εμπειρικά, τουλάχιστον στην περίπτωση της Ελλάδας, από τη μελέτη των εκθέσεων της CPT για τη χώρα μας, που θα αποτελέσει ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης στην παρούσα, από τις παραινέσεις για θέσπιση και εφαρμογή ποινών μη στερητικών της ελευθερίας.

Παραμένοντας στο καθεστώς που διέπει την εν γένει επιβολή ποινών και τη συσχέτιση του πληθυσμού των φυλακών με τη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης, προβάλλεται η ενδιαφέρουσα υπόθεση ότι επί σοβαρών αδικημάτων σημαντικό μέγεθος του υπερπληθυσμού είναι η εισροή νέων κρατουμένων, ενώ για λιγότερο σοβαρά σημαντικό μέγεθος αποτελεί το ύψος των ποινών που επιβάλλονται (Aebi M. & Kuhn A., 2000: 73). Εδώ παρατηρείται ότι διαχωρίζεται από τη θεωρία το είδος των αδικημάτων, με στοιχείο της διάκρισής τους να είναι η λεγόμενη σοβαρότητά τους. Η σοβαρότητα αυτή, ως κριτήριο στην προκειμένη περίπτωση, έγκειται στο ύψος των επιβαλλόμενων ποινών και φυσικά στο χρόνο που πραγματικά εκτίεται. Εκκινώντας από τα σοβαρά αυτά αδικήματα, με δεδομένο ότι οι ποινές που απειλούνται, επιβάλλονται και, αν δεν υπάρξουν στοχευμένες παρεμβάσεις του νομοθέτη, εκτίονται επ' αυτών είναι σαφώς πιο μεγάλες από τα λοιπά αδικήματα, ως κεντρικό μέγεθος της αύξησης του υπερπληθυσμού σε αυτήν την περίπτωση τίθεται η εισροή νέων κρατουμένων στο σωφρονιστικό σύστημα και η επί μακρόν παραμονή τους σε αυτό. Το εν λόγω σκέλος της υπό μελέτη υπόθεσης λαμβάνει δύο (2) αναγνώσεις. Αφενός οι αυξημένες ποινές που επιβάλλονται σε δράστες αυτών των αδικημάτων συνεπάγονται αυξημένη παραμονή στη φυλακή, συντελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην επαύξηση του «αποθέματος» κρατουμένων, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω. Αφετέρου, η ήδη περιορισμένη επιβολή ποινών εναλλακτικών της κράτησης, που επίσης προαναφέρθηκε, διατηρεί το καθεστώς στέρησης της ελευθερίας τους και την παραμονή τους στη φυλακή. Μεταβαίνοντας σε αυτά που δύναται να θεωρηθούν στην κοινωνική συνείδηση και εκ των απειλούμενων ποινών ως λιγότερο σοβαρά εγκλήματα, οι Aebi & Kuhn υποστηρίζουν ότι κυρίαρχο ρόλο σε αυτά διαδραματίζει το ύψος των ποινών που καταγιγνώσκονται από τα ποινικά δικαστήρια. Η αυστηρή εφαρμογή της υφισταμένης ποινικής νομοθεσίας, ήτοι η επί μακρόν παραμονή στη φυλακή, συμβάλλει στον υπερπληθυσμό κατά όμοιο τρόπο με αυτόν που ακριβώς αναφέρθηκε ανωτέρω στην παράγραφο αυτή.

Επί της ανωτέρω υπόθεσής τους κρίνεται σκόπιμο να τεθούν δύο (2) παρατηρήσεις. Αρχικά, αμφότερες οι παράμετροι που αναφέρουν οι δύο συγγραφείς κατατείνουν σε μία (1) και μόνο κοινή κατεύθυνση, ήτοι στην αύξηση του χρόνου παραμονής στη φυλακή. Καίτοι μπορεί να υποστηριχθεί πως η συγκεκριμένη τοποθέτηση αποτελεί βαθύτερη προσέγγιση στον ήδη γνωστό

και αναφερθέντα παράγοντα του υπερπληθυσμού της επί μακρόν παραμονής στη φυλακή, κατά την άποψη του γράφοντος πρόκειται για πλεονασμό. Η διάρκεια παραμονής στη φυλακή αποτελεί το κεντρικό μέγεθος που επηρεάζει το υπό μελέτη ζήτημα, με τις επιμέρους παραμέτρους που θέτουν οι Aebi & Kuhn να είναι κοινές συνιστώσες αυτής, που συμβάλλουν στη διαμόρφωσή της και ως εκ τούτου δεν παρουσιάζουν αυτοτέλεια ώστε να αποτελέσουν καθ' αυτό αντικείμενο ενασχόλησης. Η διάρκεια παραμονής σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι αίτιο του υπερπληθυσμού, η εισροή νέων κρατουμένων και το ύψος των επιβαλλόμενων ποινών αποτελούν με τη σειρά τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διάρκεια αυτή. Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι παρά την αμφισβήτηση της σχετικής αυτής θέσης, δεν στερείται σημασίας, ως ίσως λανθασμένα να αναφαίνεται, παρά μόνο κρίνεται ως εσφαλμένη η στόχευσή της.

Ακολούθως, η εισροή κρατουμένων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και το ύψος των επιβαλλόμενων ποινών στηρίζονται, πέραν της ενυπάρχουσας ποινικής νομοθεσίας, σε δύο (2) κυρίαρχα μεταβλητά μεγέθη. Αυτά είναι η εν γένει ακολουθούμενη δικαστηριακή πρακτική, για την οποία θα γίνει επίσης λόγος μεταγενέστερα και η υπάρχουσα εγκληματικότητα. Η ποινική νομοθεσία διαφοροποιείται καθότι οι τυχόν τροποποιήσεις αυτής επισυμβαίνουν μόνο στα πλαίσια νομοθετικών παρεμβάσεων, μεταρρυθμίσεων κλπ., ώστε να δημιουργείται η λεγόμενη ασφάλεια δικαίου. Αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας οδηγούν, κατά κανόνα, σε επίταση των δύο (2) στοιχείων που απαρτίζουν την τοποθέτηση των Aebi & Kuhn. Βέβαια, η πλειοψηφία της κοινότητας των εγκληματολόγων, αν όχι η ολότητά της, απορρίπτει τον συσχετισμό υπερπληθυσμού και εγκληματικότητας. Ειδικότερα θα παρατεθούν ορισμένες σχετικές τοποθετήσεις προς επίρρωση του ισχυρισμού αυτού. Ο Tonry απορρίπτει πλήρως το συσχετισμό εγκληματικότητας και αριθμού κρατουμένων (Tonry M., 2007: 3). Στο ίδιο μήκος κύματος υποστηρίζεται ότι η εγκληματικότητα και ο αριθμός των κρατουμένων αποτελούν μεγέθη που εξελίσσονται αυτόνομα μεταξύ τους (Νικολόπουλος, 2021: 138-139), άποψη που συμμερίζεται και ο Albrecht, που θεωρεί ότι σε γενικές γραμμές οι δείκτες εγκληματικότητας δεν συντελούν στο φαινόμενο του υπερπληθυσμού, διατυπώνοντας μια επιφύλαξη για παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (Albrecht H. – J.: 82). Ακόμη έχει υποστηριχθεί ότι για την εξήγηση της αύξησης του αριθμού των φυλακισμένων πρέπει να ελεγχθεί η διαφοροποίηση στα πλαίσια επιβολής ποινών και όχι η τυχόν αύξηση των παραβατών (Lewis C., 2007: 39).

Σε συνέχεια της προηγηθείσας ανάπτυξης, που χρησιμοποιήθηκε και ως έναυσμα για την εγκληματολογική απόρριψη του συσχετισμού εγκληματικότητας και αριθμού κρατουμένων, θα αναφερθεί ένας (1) ακόμη παράγοντας που έχει υποστηριχθεί ότι επηρεάζει τον υπερπληθυσμό των φυλακών. Αυτός στηρίζεται στην παρατηρηθείσα διαφοροποίηση των πλαισίων επιβολής

ποινών (Lewis C., 2007: 39), στοιχείο που, κατά όμοιο τρόπο με την ακριβώς προηγούμενη παράγραφο, επιχειρεί να στρέψει το σχετικό εγκληματολογικό ενδιαφέρον σε κατεύθυνση διαφορετική από αυτήν της αύξησης του αριθμού των παραβατών. Η νομοθετική τυποποίηση εγκληματικών συμπεριφορών και ποινών και η περαιτέρω μεταχείριση των εμπλεκόμενων με την ποινική δικαιοσύνη προσώπων βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τη δικαστηριακή πρακτική, καθώς τα δικαστήρια είναι τα καθ' ύλην αρμόδια για την επιβολή ποινών, εντός των ορίων της νομοθεσίας και σύμφωνα με την ακολουθούμενη από αυτά ερμηνεία της. Ειδικά ως προς το ζήτημα του υπερπληθυσμού, έχει υποστηριχθεί ότι συχνά η προαναφερθείσα πρακτική υπονομεύει σχετικές κυβερνητικές νομοθετικές πρωτοβουλίες για την αποσυμφόρηση των φυλακών (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 94), καθιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο και επί του πρακτέου αδύνατη ή άλλως ουσιωδώς δυσχερή την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

4. Συνέπειες του υπερπληθυσμού

Με δεδομένο ότι το ζήτημα του υπερπληθυσμού έχει προσεγγιστεί ερμηνευτικά, τόσο εννοιολογικά, όσο και ως προς τα γενεσιουργά αίτιά του και τους παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση, διατήρηση και διόγκωσή του, οφείλουν να εξεταστούν οι συνέπειες που ανακύπτουν από το φαινόμενο αυτό. Απλούστερα πρέπει να τεθεί υπό διερεύνηση αν ο υπερπληθυσμός επιφέρει κάποιες πρακτικές συνέπειες στους φυλακισμένους και σε θετική περίπτωση ποιες είναι αυτές.

Δεν θα μπορούσε να τεθεί αφετηρία διαφορετική από τον καθ' αυτό σκοπό των ποινών στέρησης της ελευθερίας, υπό την έποψη της μεταχείρισης του σωφρονιστικού πληθυσμού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο εισαγωγικό τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, αυτός που αφορά κυρίως την παρούσα εργασία είναι η κοινωνική επανένταξη του ατόμου, απαλλαγμένο από τις τυχόν εγκληματικές τάσεις που στο παρελθόν διέθετε. Η επιτυχία της πορείας αυτής θα αναφανεί στο στάδιο μετά την καθ' οιονδήποτε τρόπο αποφυλάκισή του, την προσωπική του σταδιοδρομία και φυσικά την έλλειψη υποτροπής. Ένα βασικό πρόβλημα της εν γένει χρήσης ποινών στερητικών της ελευθερίας ως το κυριότερο μέτρο του σωφρονισμού που προαναφέρθηκε αποτελεί η κατά αντικειμενικό τρόπο δυσκολία έως αδυναμία να επανακοινωνικοποιηθούν τα υπό μεταχείριση υποκείμενα. Η πλήρης αποκοπή των κοινωνικών δεσμών του κρατούμενου με τον κόσμο εκτός της φυλακής τον απομακρύνει από αυτήν και τον εισάγει στο κοινωνικό υποσύνολο του πληθυσμού αυτής, οδηγώντας έως και στην ιδρυματοποίησή του.

Τα προαναφερθέντα αποτελούν, όμως, γενικότερες πτυχές των ζητημάτων της χρήσης της φυλακής ως ποινής και δη εκτεταμένα, όπως και συμβαίνει. Καίτοι η σημασία τους είναι θεμελιώδης, η περαιτέρω μελέτη τους εκφεύγει των σκοπών της παρούσας εργασίας. Το πρόβλημα που απασχολεί στην προκειμένη περίπτωση είναι συγκεκριμένα η σύνδεση του φαινομένου του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού με τον μακροπρόθεσμο στόχο της φυλακής.

Δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι πλέον η φυλακή έχει απεμπολήσει τον θεωρητικό στόχο της επανένταξης και χρησιμοποιείται κυρίως ως μέσο απομάκρυνσης των ατόμων που έχουν κριθεί ως «προβληματικά» και διαταράσσουν την υποτιθέμενη υφιστάμενη εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Η φυλακή αποτυγχάνει να επιτελέσει τον σωφρονιστικό της ρόλο, με την αποτυχία αυτή να συνδέεται σε καίριο βαθμό με το φαινόμενο του υπερπληθυσμού (Θεοδοσιάδου Θ., 2023: 130). Λαμβάνοντας επίσης υπόψη ότι οι πόροι του σωφρονιστικού συστήματος είναι πεπερασμένοι (οικονομικά, υποδομές, προσωπικό κλπ.), γίνεται ευκόλως αντιληπτό ότι ο υπερπληθυσμός επηρεάζει ποικιλοτρόπως τόσο τους κρατούμενους, οι οποίοι φυσικά είναι και οι άμεσα θιγόμενοι, όσο και τους εργαζομένους στα σωφρονιστικά καταστήματα (Albrecht H. – J.: 87 επ.). Προβλήματα που γενικώς ενυπάρχουν στις φυλακές διογκώνονται από την υπερπληρότητα αυτών, επηρεάζοντας δυσμενώς τις συνθήκες διαβίωσης, υγιεινής και ενασχόλησης του προσωπικού με τους κρατούμενους, μεταξύ άλλων.

Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι σαφές. Η ύπαρξη υπερπληθυσμού μειώνει ακόμη περισσότερο τα όποια υφιστάμενα περιθώρια επανένταξης παρέχει η φυλακή. Με δεδομένο ότι ο υπερπληθυσμός των φυλακών που μελετάται αφορά, προφανώς, το σωφρονιστικό σύστημα, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ο εν γένει ρόλος της φυλακής, που αποτελεί και την αφετηρία των σχετικών προβληματισμών που εκτίθενται. Κλείνοντας την επιχειρηθείσα αυτή συσχέτιση υπερπληθυσμού και επανένταξης – σωφρονισμού, όπως χαρακτηριστικά έχει υποστηριχθεί, η μείωση του υπερπληθυσμού αποτελεί όρο *sine qua non* ώστε να καταστεί η επανένταξη αποτελεσματική (Palma M., Snacken S., Theis V. Και Carbuñaru I., 2019).

5. Ανθρώπινα δικαιώματα που παραβιάζει

Πέραν τούτων, η καθ' αυτό ύπαρξη φαινομένων υπερπληθυσμού εντός ΣΚ δημιουργεί ζητήματα που άπτονται του σεβασμού της ανθρώπινης ζωής, αξίας και αξιοπρέπειας. Τόσο στη διεθνή, όσο φυσικά και στην εγχώρια έννομη τάξη υφίσταται ένα πλέγμα προστασίας γύρω από τα προαναφερθέντα, που συνίσταται στη ρητή νομοθετική κατοχύρωση συγκεκριμένων δικαιωμάτων, φορείς των οποίων είναι φυσικά άπαντες οι άνθρωποι. Πρόκειται για τα περίφημα

θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, επί των οποίων αξιώνεται απόλυτος σεβασμός από αρχές και πρόσωπα. Από τη διεθνή έννομη τάξη κυριότερα σχετικά κείμενα αποτελούν η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ, που είναι παγκόσμιας εμβέλειας, και δύο (2) κείμενα του ευρωπαϊκού χώρου, η πρωτοποριακή και ζωτικής σημασίας ΕΣΔΑ του Συμβουλίου της Ευρώπης και ο ΧΘΔ της ΕΕ. Δίχως την υπεισέλευση σε περαιτέρω λεπτομέρειες αυτών στον παρόντα τόπο, καθώς αποτελεί αντικείμενο νομικής ανάπτυξης αυτών, μπορεί να αναφερθεί απλά και συνοπτικά ότι το πλέγμα προστασίας που και τα τρία (3) αυτά διεθνή κείμενα κατοχυρώνουν ομοιάζει σημαντικά ως προς τον πυρήνα του και τις θεμελιώδεις τους αξίες, παρά τον διαφορετικό τους χαρακτήρα ως προς τη δεσμευτικότητά τους.

Η ποινή φυλάκισης και η στέρηση της ελευθερίας του ατόμου που επιφέρει αποτελεί από μόνη της παραβίαση σχετικού δικαιώματος. Η επιβολή της, όμως και η γενικότερη εκτέλεσή της διέπεται από πλήθος ρυθμίσεων που διαφυλάττουν το γενικότερο πλέγμα των υφισταμένων δικαιωμάτων. Η ανωτέρω διαπίστωση έχει λάβει ρητή νομοθετική πρόβλεψη στον Ν. 2776/1999 «Σωφρονιστικός Κώδικας», ως έχει τροποποιηθεί και ισχύει έως και σήμερα και συγκεκριμένα στο άρθρο 4 παράγραφος 1, σύμφωνα με το οποίο «Κατά την εκτέλεση της ποινής δεν περιορίζεται κανένα άλλο ατομικό δικαίωμα των κρατουμένων εκτός από το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία.». Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν ο υπερπληθυσμός, πέραν από τις πρακτικές συνέπειες που προπαρατέθηκαν, θίγει και την ανθρώπινη αξία. Η απάντηση που δίνεται σε αυτό είναι σαφώς καταφατική και ακριβώς παρακάτω θα επεξηγηθεί με περισσότερη λεπτομέρεια και ακρίβεια.

Σταθμό σε αυτό αποτελεί η ΕΣΔΑ και δη το άρθρο 3 αυτής, με τίτλο «Απαγόρευση των βασανιστηρίων», όπου αναφέρεται ότι «Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπων ή εξευτελιστικές.». Απλούστερα καθιερώνεται καθολική απαγόρευση των βασανιστηρίων και ποινών ή μεταχειρίσεων που είναι απάνθρωπες ή εξευτελιστικές.

Τα βασανιστήρια, οι ποινές και η μεταχείριση μπορεί, ίσως, να θεωρηθεί ότι έχουν συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο. Όμως, το απάνθρωπο και εξευτελιστικό αποτελούν αναμφίβολα αξιολογικές έννοιες, δεκτικές ερμηνείας ως προς το συνολικό τους εύρος. Η ερμηνεία αυτή δίδεται από το ΕΔΔΑ και τη νομολογία του. Κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ (Kalashnikov v Russia 15 July 2002, Τζαμαλής κλπ κατά Ελλάδας, απόφαση της 4 Δεκεμβρίου 2012, Αριθ. Προσφ. 15894/09 και άλλες) η ύπαρξη υπερπληθυσμού σε κατάσταση κράτησης συνιστά ποινή και μεταχείριση απάνθρωπη και εξευτελιστική, κατά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Μάλιστα η μεταχείριση αυτή δύναται να λάβει τον ακριβώς προαναφερθέντα χαρακτηρισμό και μόνο με την

ύπαρξη υπερπληθυσμού, ακόμα και αν αυτό δεν έχει επιφέρει περαιτέρω αρνητικές συνέπειες, όπως σε υγεία και υγιεινή (υπόθεση *Kalashnikov v Russia* και *Van Zyl Smit D. & Snacken S.*, 2009: 32-33). Τη νομολογιακή αυτή πεπατημένη συμμερίζεται και η θεωρία (ενδεικτικά Νικολόπουλος, 2021: 136 και Bernardi A., Martufi A., 2016: XVI). Μάλιστα, χαρακτηριστικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση άρνησης αγγλικού δικαστηρίου να εκδώσει κρατούμενο στην Ιταλία λόγω σοβαρού ζητήματος υπερπληθυσμού των ιταλικών φυλακών, συμμορφούμενο απευθείας κατ' αυτόν τον τρόπο με τις σχετικές ταγές του ΕΔΔΑ (Della Bella A., 2016: 32).

Επιπροσθέτως, ιδιάζουσα σημασία ως προς την κατάφαση ευθύνης του εκάστοτε κρατικού μηχανισμού αποτελεί η καθιέρωση καθεστώτος αντικειμενικής ευθύνης (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 369), κάτι που απαλλάσσει την υποχρέωση απόδειξης υπαιτιότητας των αρμοδίων οργάνων περί της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης κρατουμένων. Η αντικειμενική ευθύνη αυτή θέτει σε κίνηση δύο (2) αντίρροπες συνιστώσες, που μαζί συντείνουν στην ορθή απονομή δικαιοσύνης. Αφενός ισχυροποιεί τη θέση του προσφεύγοντος, ο οποίος, όντας ή έχοντας υπάρξει κρατούμενος συνήθως στερείται ορισμένων δυνατοτήτων να αξιώσει αρχικά τη δικαστική του προστασία και δικαίωση, όντας στην ουσία αντιμέτωπος με έναν ισχυρό κρατικό μηχανισμό. Αφετέρου μεταφέρεται η ευθύνη διαχείρισης των κρατουμένων από τα απλά σωφρονιστικά όργανα, όπως η διοίκηση των επιμέρους καταστημάτων κράτησης, στο κεντρικό κρατικό επίπεδο λήψης αποφάσεων, που κατά κοινή ομολογία ρυθμίζει τα επιμέρους σχετικά ζητήματα έκτισης των ποινών, από κοινού με τα εγχώρια δικαστήρια φυσικά, που εφαρμόζουν κατά την κρίση τους την κείμενη νομοθεσία.

Θεμελιώδη δικαιώματα που επίσης πρέπει να διασφαλιστούν είναι το δικαίωμα στην προσωπική ακεραιότητα και το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια (Palma M., Snacken S., Theis V. Και Carbuñaru I., 2019). Ως εκ τούτου, στην προστασία των εν γένει δικαιωμάτων των κρατουμένων συμβάλουν και τα άρθρα 2 «Το δικαίωμα στη ζωή» και 5 «Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια» της ΕΣΔΑ (Della Bella A., 2016: 29), των οποίων επίσης πραγματοποιείται επίκληση σε συναφείς προσφυγές στο ΕΔΔΑ, μολονότι αυτό κατά κανόνα δεν καταγιγνώσκει αυτοτελώς παραβίασή τους, παρά επικουρικά ως προς αυτή του θεμελιώδους άρθρου 3 που προαναφέρθηκε.

Όσον αφορά την ΕΕ, σχετικό είναι το άρθρο 4 του ΧΘΔΕΕ με τίτλο «Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης», στο οποίο αναφέρεται ότι «Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση.». Παρατηρείται ευχερώς η ερμηνευτική ταυτοσημία του

περιεχομένου της διάταξης αυτής με την αντίστοιχη του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και η ίδια διατύπωσή τους.

Μολαταύτα και παρά τη ρητή σχετική πρόβλεψη από μέρους της, η ΕΕ από τη μεριά της και ειδικότερα το ΔΕΕ δεν έχει επιδείξει τον ίδιο ζήλο και την ίδια ενασχόληση όσον αφορά την παραβίαση δικαιωμάτων κρατουμένων λόγω υπερπληθυσμού με το ΕΔΔΑ (De Morales Romero M. M., 2016), μολονότι οι αποφάσεις του επί των υποθέσεων C-404/15, Aranyosi και C-659/15 PPU, Caldararu χρησιμοποιούνται ευρέως νομολογιακά. Η πρακτική αυτή εγείρει μάλιστα και ερωτήματα, καθότι η Επιτροπή έχει ρητά αναγνωρίσει ότι το πρόβλημα του υπερπληθυσμού είναι υπαρκτό και άλυτο (Nitu D., 2016: 50). Πιο συγκεκριμένα και επανερχόμενοι στις παραπάνω περιπτώσεις της νομολογίας, κρίθηκε ότι η εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης αναβάλλεται αν υπάρχει πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης για τον κρατούμενο (Νικολόπουλος, 2021: 138), κίνδυνος που, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ανακύπτει από το φαινόμενο του υπερπληθυσμού.

Βέβαια, αυτή η φαινομενική αδράνεια του ΔΕΕ δεν δημιουργεί, κατά την άποψη του γράφοντος, ουσιαστικό κώλυμα στην προστασία των δικαιωμάτων των υποκειμένων δικαίου του ευρωπαϊκού χώρου και της αποτελεσματικής απονομής της δικαιοσύνης σε περίπτωση παραβίασής τους, καθότι τόσο η ΕΣΔΑ όσο και η νομολογία του ΕΔΔΑ λαμβάνονται υπόψη και από το ΔΕΕ κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Η διαδικασία αυτή παρουσιάζεται απολύτως λογική λαμβάνοντας υπόψη ότι άπαντα τα κράτη – μέλη της ΕΕ έχουν επίσης προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ και φυσικά έχουν αποδεχθεί την υπαγωγή τους στο ΕΔΔΑ. Πέραν τούτου, υφίσταται πρόβλεψη των συνθηκών της ΕΕ για προσχώρηση στην ΕΣΔΑ, η οποία δεν έχει πραγματοποιηθεί λόγω ζητημάτων που δεν αποτελούν αντικείμενο μελέτης της παρούσης. Διαπιστώνεται έτσι ότι, καίτοι το ΔΕΕ δεν επιδεικνύει ιδιαίτερη νομολογιακή ενασχόληση με το ζήτημα του υπερπληθυσμού, το φαινομενικό αυτό κενό συμπληρώνεται μέχρι κεραίας από το ΕΔΔΑ.

Κλείνοντας την παρούσα προσέγγιση γίνεται μνεία στο νομικά δεσμευτικό Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που υπεγράφη το 1966 στη Νέα Υόρκη και υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ και τα μέλη του, το οποίο έχει όμοιους άξονες με την ΕΣΔΑ (Μισυρλή Μ. – Δ., 2020: 26). Η δεσμευτικότητά του ανακύπτει από την κύρωση αυτού και των πρόσθετων πρωτοκόλλων του από την ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 2462/1997 «Κύρωση του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και του Δευτέρου Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα σχετικού με την κατάργηση της

ποινής του θανάτου». Πιο συγκεκριμένα και επί του θέματος που αναπτύσσεται, σχετικό είναι το άρθρο 7, κατά το οποίο «Κανείς δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινές ή μεταχειρίσεις σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές. Ειδικότερα, απαγορεύεται η υποβολή προσώπου, χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεσή του σε ιατρικό ή επιστημονικό πείραμα.» Στο αρχικό εδάφιο της διάταξης αυτής παρατηρείται εκ νέου όμοια διατύπωση και κοινό εννοιολογικό περιεχόμενο με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 4 του ΧΘΔΕΕ, τα οποία και προπαρατέθηκαν. Το δεύτερο εδάφιο βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την αξία του ανθρώπου και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και δεν σχετίζεται με το υπό μελέτη ζήτημα του υπερπληθυσμού. Η αναφερθείσα ενασχόληση του ΟΗΕ με το ζήτημα αυτό έχει τη δική της ιδιαίτερη σημασία, όχι μόνο διότι ανακύπτει η παγκοσμιότητα του προβλήματος του υπερπληθυσμού των φυλακών, αλλά και ακριβώς διότι ο ΟΗΕ είναι ένας παγκόσμιος διεθνής οργανισμός, που υπερβαίνει τον στενό ευρωπαϊκό χώρο.

6. Νομολογία

Σε συνέχεια του προηγούμενου κεφαλαίου, στο τμήμα αυτό θα γίνει συνοπτική μνεία σε συγκεκριμένες αποφάσεις του ΕΔΔΑ και σε μία (1) του ΔΕΕ, οι οποίες είτε έχουν εν γένει θεμελιώδη σημασία για το ζήτημα της δικαστικής κρίσης και αντιμετώπισης του υπερπληθυσμού, είτε αφορούν την Ελλάδα επ' αυτού. Συγκεκριμένα θα αναφερθούν τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθέτησαν την αχθείσα ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου υπόθεση, η εξαχθείσα απόφαση και η δικαιολογητική βάση – σκεπτικό της.

Σημείο εκκίνησης θα τεθεί η νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, έχει επιδείξει σημαντική δραστηριότητα επί του θέματος. Θεμελιώδους σημασίας απόφασή του είναι η Kalashnikov κατά Ρωσίας, αριθ. 47095/99, 15 Ιουλίου 2002. Πρόκειται για μια πρωτοποριακή απόφαση για τα τότε χρονικά δεδομένα, καθώς κρίθηκε με αυτήν, για πρώτη μάλλον φορά, ότι μόνη η ύπαρξη υπερπληθυσμού, δίχως να συντρέχουν ταυτόχρονα και λοιπές επιβαρυντικές της κράτησης καταστάσεις και να προκαλούνται προβλήματα, δύναται να στοιχειοθετήσει απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά άρθρο 3 ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι σε χώρο εμβαδού 17m² όπου κρατούνταν ο προσφεύγων υπήρχαν συνήθως 24 κρατούμενοι, με τον ελάχιστο αριθμό τους να είναι 18, κάτι που μεταφράζονταν σε προσωπικό χώρο ανά κρατούμενο λιγότερο του 1m² επί μονίμου βάσεως. Στη συνθήκη αυτή προστίθεντο και κακές συνθήκες υγείας, απασχόλησης και υγιεινής. Επί του υπερπληθυσμού η ρωσική κυβέρνηση αντίτεινε ότι το πραγματικό εμβαδόν του κοιτώνα ήταν 20,8m² και ότι σε αυτό υπήρχαν συνήθως 14 κρατούμενοι, προβάλλοντας ως αιτιολογία το γενικότερο πρόβλημα υπερπληθυσμού που ταλάνιζε τόσο τη

συγκεκριμένη εγκατάσταση όσο και γενικά των φυλακών της χώρας. Το ΕΔΔΑ έκρινε ομόφωνα ότι οποιαδήποτε από τις προαναφερθείσες εκδοχές και αν αληθεύει, ο παρεχόμενος προσωπικός χώρος των κρατουμένων δεν ήταν επαρκής και οδήγησε σε κατάφαση της παραβίασης του παραπάνω άρθρου της ΕΣΔΑ, επιδικάζοντας στον αιτούντα χρηματική αποζημίωση. Η μη κατάφαση ύπαρξης δόλου από μέρους των αρχών δεν κρίθηκε ότι δύναται να επηρεάσει την έκβαση της υπόθεσης και την ύπαρξη της παραβίασης που διαπιστώθηκε. Η απόφαση αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον, κατά την άποψη του γράφοντος, όχι μόνο λόγω της σημασίας που αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσης παραγράφου και των νέων δρόμων που άνοιξε, αλλά και γιατί πραγματοποιείται μια νομολογιακή επιβεβαίωση του θεωρητικού ευρήματος ότι υπερπληθυσμός των φυλακών επιφέρει γενικά δυσμενείς συνθήκες κράτησης και σε άλλους τομείς.

Ακολούθως θα γίνει μνεία σε δύο (2) σχετικά πρόσφατες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, όπου σε αμφότερες κατηγορείται η Ελλάδα. Μάλιστα οι δύο (2) αυτές υποθέσεις εκδικάστηκαν κατά τον ίδιο χρόνο. Εν αρχή αναφέρεται η υπόθεση Τζαμαλής και λοιποί κατά Ελλάδας, αριθ. 15894/09, 4 Δεκεμβρίου 2012. Επί των πραγματικών περιστατικών αυτής, δεκατέσσερις (14) κρατούμενοι του ΣΚ Ιωαννίνων, έντεκα (11) ημεδαποί και τρεις (3) αλλοδαποί, προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενοι ότι ο ελάχιστος χώρος που τους αναλογεί κατ' άτομο, ήτοι περί το 1m² οδηγούσε σε επιβάρυνση της υγείας και της υγιεινής τους. Επίσης δεν τους παρέχονταν λόγω αυτού η δυνατότητα οποιασδήποτε εποικοδομητικής απασχόλησής τους. Αnéφεραν, επίσης, ότι η χωρητικότητα της φυλακής ήταν 85 θέσεις και οι κρατούμενοι ήταν 225, δηλαδή υπερδιπλάσιοι. Έπειτα μνημονεύθηκε η διαδικασία που ακολούθησαν οι κρατούμενοι πριν προσφύγουν στο ΕΔΔΑ και συγκεκριμένα προσφυγές στο Συμβούλιο της φυλακής και στον κατά τόπο αρμόδιο Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων για τα θέματα αυτά, με το μεν Συμβούλιο να μην απαντάει και τη δε Εισαγγελία να την απορρίπτει. Κατά τη σχετική της ακρόαση η ελληνική κυβέρνηση αποδέχθηκε την ύπαρξη υπερπληθυσμού, αναφέροντας ότι η κανονική λειτουργική χωρητικότητα του εν λόγω ΣΚ είναι 58 θέσεις και για τον αναφερόμενο χρόνο κρατούνταν σε αυτό 208-227 άτομα, συνθήκη που ανέφερε και ο ΕΜΠ του ΣτΠ. Ως προς τα λοιπά θέματα που ανέφεραν, όμως, οι προσφεύγοντες, για υγεία, υγιεινή και απασχόληση, η Ελλάδα υποστήριξε ότι ήταν σε ικανοποιητικό επίπεδο. Το ΕΔΔΑ έκρινε ομόφωνα ότι υπήρξε παραβίαση του ελαχίστου βαθμού βαρύτητας που απαιτείται για την εξευτελιστική μεταχείριση υπό την έννοια του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και επιδίκασε αποζημίωση στους προσφεύγοντες για ηθική βλάβη. Για την απόφασή του λήφθηκε υπόψη και η έκθεση του ΣτΠ του 2009, που ανέφερε για το ΣΚ Ιωαννίνων ότι οι θάλαμοι και τα κελιά ήταν «απολύτως ανεπαρκή» και η αναλογία χώρου με αριθμό κρατουμένων

ήταν «απολύτως απαράδεκτη». Σημείωσε, επίσης, ότι το γεγονός πως κάποιιοι προσφεύγοντες εργάστηκαν δεν αναιρεί την καθ' αυτό ύπαρξη του προβλήματος και τις επιπτώσεις αυτού.

Όμοια με την ανωτέρω ως προς τα πραγματικά της περιστατικά είναι και η υπόθεση Niecieski κατά Ελλάδας, αριθ. 11677/11, 4 Δεκεμβρίου 2012. Στην περίπτωση αυτή ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι οι εν γένει συνθήκες κράτησης και μεταχείρισής του στη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού επιδείνωσαν την υγεία του. Στις συνθήκες αυτές συμπεριέλαβε φυσικά και τον υπερπληθυσμό, αναφέροντας ότι σε χώρο εμβαδού 9,5m² διέμεναν τέσσερις (4) κρατούμενοι. Στην εν λόγω φυλακή κατά τον επίδικο χρόνο η χωρητικότητα ήταν 800 θέσεις και οι κρατούμενοι ήταν σχεδόν τριπλάσιοι αυτής, ήτοι 2345. Ο υπερπληθυσμός αυτός επιβεβαιώθηκε και από την Ελλάδα κατά τη δίκη, όπως και από τη CPT κατά την έκθεση του 2009, η οποία και θα αναπτυχθεί λεπτομερέστερα στο Β' μέρος της παρούσης. Ως ισχυρισμοί υπεράσπισης προβλήθηκαν πτυχές διαμονής και κατανομής των κρατουμένων, η περαιτέρω ανάπτυξη των οποίων δεν κρίνεται ότι συνεισφέρει ουσιωδώς στην πραγματοποιούμενη αναφορά, καθώς και επιμέρους πληροφορίες για την επικαλούμενη επιδείνωση της υγείας του προσφεύγοντος. Όπως και στην προαναφερθείσα υπόθεση, το ΕΔΔΑ ομόφωνα δέχτηκε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και επιδίκασε αποζημίωση για ηθική βλάβη στον αιτούντα, λαμβάνοντας υπόψη και το χρόνο παραμονής του στην εν λόγω φυλακή.

Ως προς τη νομολογία του ΔΕΕ που πρόκειται να παρατεθεί, αφορά συνεκδίκηση υποθέσεων και συγκεκριμένα τις υποθέσεις Aranyosi (C-404/15) και Caldaru (C-659/15 PPU), 5 Απριλίου 2016. Αυτές αφορούσαν την έκδοση των προσφευγόντων στην Ουγγαρία και στη Ρουμανία, αντίστοιχα, καθότι διώκονταν με ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Και οι δύο (2) προσφεύγοντες συνελήφθησαν από γερμανικές αρχές, οι οποίες, λαμβάνοντας υπόψη το έντονο ζήτημα υπερπληθυσμού που υφίσταντο στις χώρες αυτές όπου επρόκειτο να εκδοθούν οι συλληφθέντες, θεώρησαν ότι δεν διασφαλιζόνταν οι ελάχιστες συνθήκες αξιοπρεπούς κράτησής τους. Βάση της δικανικής πεποίθησης των γερμανικών δικαστηρίων αποτέλεσαν οι διαπιστώσεις τω επισκέψεων της CPT στις φυλακές των χωρών αυτών, όπου και παρατηρήθηκε το προαναφερόμενο πρόβλημα, καθώς και από καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ σε βάρος τους για το ίδιο ζήτημα, με βάση το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Σε αμφότερες περιπτώσεις το αρμόδιο γερμανικό δικαστήριο απεύθυνε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα προκειμένου διακριβωθεί εάν δύναται αυτό να εξετάσει ή και να αρνηθεί την έκδοση των κρατουμένων δυνάμει των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης, με σκοπό την εκτέλεση των ποινών. Το ΔΕΕ συνεκδίκασε τις υποθέσεις λόγω συνάφειας και έκρινε ότι, «προκειμένου να διασφαλισθεί ο σεβασμός του άρθρου 4 του ΧΘΔΕΕ ατόμου σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, η

δικαστική αρχή εκτέλεσης, η οποία έχει στη διάθεσή της στοιχεία αντικειμενικά, αξιόπιστα, συγκεκριμένα και δεόντως ενημερωμένα τα οποία μαρτυρούν την ύπαρξη τέτοιων πλημμελειών, οφείλει να εξακριβώσει αν, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, συντρέχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι να θεωρηθεί ότι, κατόπιν της παράδοσής του στο κράτος μέλος έκδοσης, το εν λόγω άτομο θα διατρέξει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί στο ως άνω κράτος μέλος απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά την έννοια του άρθρου αυτού». Το ΔΕΕ, επομένως, έκρινε πως το κράτος μέλος το οποίο προβαίνει στη σύλληψη διωκόμενου με ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης δύναται να αρνηθεί την έκδοση αυτού σε χώρα όπου αυτός κινδυνεύει να υποστεί απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά τα άρθρα 4 του ΧΘΔΕΕ και 3 της ΕΣΔΑ, με τον υπερπληθυσμό να αποτελεί μία από τις συνιστώσες της μεταχείρισης αυτής. Η σημασία της απόφασης αυτής, πέραν από τη σημειολογία της ενασχόλησης του ΔΕΕ με τις συνθήκες κράτησης και ειδικά με τον υπερπληθυσμό, έγκειται στην προληπτική της δράση και στη λήψη απόφασης αποκλειστικά και μόνο με βάση την ύπαρξη επαρκών ενδείξεων.

7. Προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος του υπερπληθυσμού

Το πολύπλευρο πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών έχει αναδειχθεί στα ανωτέρω κεφάλαια ως προς το μέγεθός του και την εν γένει σημασία του, τόσο από τη θεωρία όσο και από τη νομολογία, που αποτέλεσε, άλλωστε, το αντικείμενο του αμέσως προηγούμενου κεφαλαίου. Ειδικά η παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορεί να γίνει ανεκτή στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και πραγματικότητα, πολλώ δε μάλλον όταν υπαίτια μιας τέτοιας παραβίασης τυγχάνει η κρατική εξουσία. Παρατηρήθηκε, μάλιστα, από τον Τονγκ, ότι η έμφαση στα θεμελιώδη δικαιώματα περιόρισε τη σκληρότητα των τιμωριών και μείωσε την καταφυγή σε ποινικές διαδικασίες, επιφέροντας συνακόλουθα ενασχόληση με τις επαχθείς συνέπειες του εγκλεισμού (Martufi A., 2016: 6), μια αναμφίβολα θετική εξέλιξη, όπως ανωτέρω αναφέρθηκε. Μολαταύτα, παρά την αυξημένη αυτή ενασχόληση και το ισχύον προστατευτικό πλαίσιο, η πραγματική διαφύλαξή τους δεν είναι αυτονόητη. Η διάγνωση και η παραδοχή ύπαρξης του ζητήματος του υπερπληθυσμού και των επιμέρους εκφάνσεών του, καίτοι βρίσκεται προς τη σωστή κατεύθυνση, αποτελεί μόνο ένα μικρό βήμα στο πλαίσιο της ολιστικής προσέγγισής του. Το αμέσως επόμενο στάδιο είναι η πρόταση και εφαρμογή ουσιαστικών μέτρων και πολιτικών για τον περιορισμό του, αρχικά, και την εξάλειψή του στη συνέχεια.

Ο έλεγχος του πληθυσμού των φυλακών θεωρείται και έχει αποδειχθεί ότι είναι εφικτός στόχος. Με δεδομένο, όμως, ότι αποτελεί βασικό ζήτημα αντεγκληματικής πολιτικής, η επιτυχία

ενός τέτοιου εγχειρήματος εδράζεται σε δύο (2) βασικά προαπαιτούμενα. Αρχικά πρέπει να υφίσταται η σχετική πολιτική αλλά και δικαιοδοτική βούληση (Lewis C. σε Bottoms A., Rex S. & Robinson G. (edited), 2007: 54), που να θέτει στο προσκήνιο της στόχευσής της την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού. Οι ρόλοι των συνιστωσών αυτών είναι απλοί και γνωστοί. Η πολιτική βούληση περιλαμβάνει τη νομοθετική πρωτοβουλία και στην δικαιοδοτική εμπεριέχεται η εφαρμογή της νομοθεσίας και των τυχόν πρωτοβουλιών που η κρατική εξουσία θα αναλάβει. Όπως θα εξηγηθεί και παρακάτω, αν δεν υπάρχει μεταξύ τους σύμπλευση δεν μπορεί να γίνει λόγος για αντιμετώπιση και ιδίως για επίλυση του ζητήματος αυτού. Ακολουθώντας και με βάση την απόφαση προς δράση, απαιτείται συναίνεση ως προς τη λήψη των κατάλληλων μέτρων, η οποία εδράζεται σε δύο (2) προϋποθέσεις, τον εξ αρχής σαφή προσδιορισμό τους και την μετέπειτα καθολική ή έστω ευρεία αποδοχή τους (Albrecht H. – J.: 89).

Έχοντας θέσει το απαραίτητο υπόβαθρο μπορεί πλέον να πραγματοποιηθεί ευχερέστερα η επιμέρους ανάπτυξη περί των σχετικών προτεινόμενων μέτρων και πολιτικών. Οι βασικότερες προσεγγίσεις, πάνω στις οποίες γίνονται οι μετέπειτα παρεμβάσεις, στηρίζονται στην εφαρμογή δύο (2) διαφορετικών μεθόδων, αυτή της front door (έμπροσθεν πόρτας) και της back door (πίσω πόρτας) (Nitu D., 2016: 52-53).

Όσον αφορά την πολιτική front door, αυτή αποσκοπεί αρχικά στη μείωση εισαγωγής παραβατών στο ΣΑΠΔ, η οποία επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερα μέσω της απεγκληματοποίησης ποινικών συμπεριφορών, προφανώς ήσσονος σημασίας, είτε γενικά είτε εν σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό της θέσης υπό έλεγχο του σωφρονιστικού πληθυσμού. Ακολουθώντας πρέπει να συνεισφέρει αναλόγως και η δικαστική εξουσία, εφαρμόζοντας τα κατά την κρίση της πρόσφορα μέσα ως προς τη δίωξη εγκλημάτων αρχικά και την μετέπειτα επιβολή ποινών, τόσο ως προς το είδος τους, όσο και ως προς τη διάρκειά τους. Μένοντας στο ίδιο ακριβώς μοτίβο της δικαστηριακής πρακτικής, η λύση που προτείνεται στην προκειμένη περίπτωση είναι η μείωση στη διάρκεια των επιβαλλόμενων ποινών φυλάκισης και η συχνότερη επιβολή ποινών μη στερητικών της ελευθερίας. Παρατηρείται ότι η πολιτική αυτή και τα μέτρα που τη συνοδεύουν γνωρίζουν εφαρμογής τόσο στα στάδια πριν τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης, όσο και στο πλαίσιο αυτής και ύστερα.

Η πολιτική back door έχει σαφώς στενότερο πλαίσιο εφαρμογής και πιο περιορισμένο, συγκριτικά με αυτή της front door, πεδίο ενδιαφέροντος, δίχως αυτό να μεταφράζεται σε παραγκωνισμό της ως προς την ολιστική ενασχόληση με το θέμα. Το σημείο επέμβασης των σχετικών με αυτήν μέτρων εντοπίζεται αποκλειστικά στο χώρο των φυλακών, ήτοι σε άτομα που ήδη στερούνται της ελευθερίας τους και κρατούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα. Η

παρέμβαση αυτή συνίσταται στην κατά το δυνατόν συντομότερη απελευθέρωσή τους και έξοδό τους από τον σωφρονιστικό μηχανισμό. Κυρίαρχα μέσα επίτευξης του σκοπού αυτού είναι η απόλυση κρατουμένου υπό όρους και η έκτιση της ποινής μέσω εναλλακτικών της κράτησης τρόπων, όπως ο κατ' οίκον περιορισμός.

Κάνοντας μια μικρή σύνοψη των δύο (2) προαναφερθεισών βασικών κατευθύνσεων αντιμετώπισης του προβλήματος του υπερπληθυσμού, μπορεί να γίνει μια αναλογία αυτών με τις γνωστές ευρείες κατηγορίες αντιμετώπισης του εγκλήματος, την πρόληψη και την καταστολή, όπου στη θέση αυτού τοποθετείται το υπό μελέτη ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική front door παρατηρείται ότι αναπτύσσει «προληπτική» δράση, εν τη γενέσει του προβλήματος, αποσκοπώντας στη μείωση των κρατουμένων σε στάδιο προγενέστερο της εισαγωγής τους σε σωφρονιστικό κατάστημα. Αντίστοιχα, η πολιτική back door μπορεί να θεωρηθεί ότι λειτουργεί περισσότερο σε «κατασταλτικά» πλαίσια, καθότι αναπτύσσει τη λειτουργία της έπειτα από τη φυλάκιση προσώπου.

Με δεδομένο ότι ετέθησαν οι κατευθυντήριες γραμμές των δύο (2) βασικών πολιτικών αντιμετώπισης του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, κρίνεται σκόπιμο να ακολουθήσουν περαιτέρω προσεγγίσεις, πιο στοχευμένες. Εν αρχή οφείλει να γίνει μνεία στην προσωρινή κράτηση, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 286 του ΚΠΔ, τόσο ως προς την ύπαρξη της όσο και ως προς τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιβάλλεται. Οι όροι αυτοί θα αναφερθούν επιγραμματικά προς συστηματική ολοκλήρωση της επιχειρούμενης προσέγγισης, δίχως την υπεισέλευση σε επιμέρους λεπτομέρειες και αναλύσεις που εκφεύγουν των σκοπών της παρούσης και αποτελούν αντικείμενο νομικής επεξεργασίας. Στο σύνολο του ανωτέρω άρθρου αναφέρονται πέντε (5) σχετικές περιπτώσεις επιβολής της, που αποτελούν προϊόν δικαστικής κρίσης:

- αντί του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση,
- αντί της επιβολής περιοριστικών όρων,
- εάν, σε περίπτωση τέλεσης ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων, με τον εννοιολογικό προσδιορισμό αυτών να αποδίδεται επαρκώς από την εν λόγω διάταξη, πιθανολογείται βάσιμα η διάπραξη και άλλων εγκλημάτων εφόσον ο κατηγορούμενος αφεθεί ελεύθερος,
- για το πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή, αν προκύπτει σκοπός φυγής του κατηγορουμένου και
- εάν οι περιοριστικοί όροι που επιβλήθηκαν σε κατηγορούμενο παραβιάσθηκαν.

Από το άρθρο του ΚΠΔ που προαναφέρθηκε ανακύπτει ότι η προσωρινή κράτηση λογίζεται ως ένα εξαιρετικό μέτρο, του οποίου η εφαρμογή οφείλει να πραγματοποιείται σε όλως

εξαιρετικές περιπτώσεις, που ρητά προβλέπονται στο νόμο. Παρατηρείται, μάλιστα, από τη διατύπωση της διάταξης αυτής ότι η επιβολή προσωρινής κράτησης αποτελεί το ύστατο μέτρο διασφάλισης της διεξαγωγής της ποινικής δίκης, αρχικά, και της διασάλευσης της καθεστηκυίας δημόσιας τάξης και ασφάλειας, σε δεύτερη ανάγνωση. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναφάνεται ευχερώς ότι ο νομοθέτης δείχνει να συμφωνεί με απόψεις της θεωρίας που αναφέρουν ότι η επιβολή της πρέπει να επιβάλλεται ως ύστατο μέτρο (Della Bella A., 2016: 46-47) και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (Nitu D., 2016: 53).

Από τη γραμματική διατύπωση του άρθρου αυτού μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης προκρίνει τη μη φυλάκιση του κατηγορουμένου, προτιμώντας την επιβολή περιοριστικών όρων, καθώς και την επιβολή ποινών εναλλακτικών της κράτησης, αναφέροντας συγκεκριμένα τον κατ' οίκον περιορισμό. Η διατύπωση αυτή παραπέμπει ευθέως σε πολιτικές *front door*, κάτι που όπως έχει προαναφερθεί αποτελεί θετική δράση στην κατεύθυνση της μείωσης του υπερπληθυσμού. Υπενθυμίζεται ότι η επιβολή προσωρινής κράτησης, της οποίας η διάρκεια στον ΚΠΔ και στο άρθρο 292 αυτού ρυθμίζεται σε ανώτατο όριο δεκαοκτώ (18) μηνών, επηρεάζει σημαντικά στη δημιουργία και διατήρηση αποθέματος («stock») κρατουμένων εντός των φυλακών. Όπως ήδη έχει γίνει μνεία και θα πραγματοποιηθεί και κατωτέρω, η εκάστοτε νομοθετική πρόβλεψη για να καταστεί όντως αποτελεσματική χρειάζεται και την κατάλληλη εφαρμογή της από τη δικαστική εξουσία. Εάν η δικαστηριακή πρακτική εφαρμόζει την κείμενη νομοθεσία υπό άλλη έποψη, όπως συμβαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις και ειδικότερα στην επιβολή προσωρινής κράτησης, δεν αποφεύγονται ζητήματα που επιχειρούνται να επιλυθούν, στα οποία ανήκει και ο υπερπληθυσμός. Στην ελληνική πραγματικότητα η προσωρινή κράτηση συχνά συνδέεται, προφανώς λανθασμένα, από την κοινή γνώμη με τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος και αποκόπτεται από τις προϋποθέσεις που τάσσει ο νόμος. Η αυστηρή υπαγωγή εκάστης περίπτωσης στο υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο και η επιβολή προσωρινής κράτησης με φειδώ αναμφίβολα θα αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση του προβλήματος του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού.

Συνεχίζοντας σε ελπιδοφόρες προτάσεις θέσεως υπό έλεγχο του πληθυσμού των φυλακών και παραμένοντας, κατά κύριο λόγο, σε *front door* πολιτικές, πολλά υποσχόμενη παρουσιάζεται η μέθοδος που αποκαλείται 3d, από τα αρχικά τριών (3) αγγλικών λέξεων που την απαρτίζουν (Albrecht H. – J.: 96). Πρόκειται για τις έννοιες *decriminalization*, *depenalization* και *diversion*, οι οποίες στην ελληνική αποδίδονται ως απεγκληματοποίηση, αποποινικοποίηση και παρέκκλιση. Διαφαίνεται ότι πρόκειται για τον συγκεκριισμό επιμέρους πολιτικών σε μία ολιστική προσέγγιση του υπό εξέταση ζητήματος. Επί των επιμέρους προαναφερθέντων όρων, ως απεγκληματοποίηση

εννοείται ο αποχαρακτηρισμός συγκεκριμένης συμπεριφοράς ως έγκλημα που ο νόμος τιμωρεί, καθιστώντας αυτήν ποινικά αδιάφορη. Η αποποινικοποίηση αφαιρεί από την τυποποιούμενη ως έγκλημα συμπεριφορά το ποινικό της ενδιαφέρον μέσω της μη τιμώρησης αυτής στην ποινική δίκη. Η έννοια της απόκλισης, μολονότι δεν οριοθετείται από τον Albrecht, περιλαμβάνει διαφοροποιήσεις στον συνήθη τρόπο απονομής ποινικής δικαιοσύνης, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη, καθώς και την επιβολή ποινών και μέτρων που δεν εμπεριέχουν την στέρηση της ελευθερίας του κατηγορουμένου και τον εγκλεισμό του σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Εστιάζοντας στα επιμέρους στοιχεία που απαρτίζουν την παραπάνω πρόταση και τον αντίκτυπο που έχουν και δύνανται να έχουν στον πληθυσμό των φυλακών, με την απεγκληματοποίηση μειώνεται ο αριθμός των υποθέσεων που απασχολούν τα ήδη «φορτωμένα» ελληνικά δικαστήρια, με τις σχετικές αποχαρακτηριζόμενες συμπεριφορές, που προφανώς είναι ήσσονος σημασίας, να σταματούν ολοκληρωτικά να απασχολούν στο επίπεδο της ποινικής δικαιοσύνης και της τυχόν μετέπειτα διαχείρισης κρατουμένων. Μέσω της αποποινικοποίησης, ναι μεν η υπόθεση άγεται ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, αλλά αυτό θα κρίνει την πράξη ατιμώρητη, σταματώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την τυχόν εισαγωγή νέου ατόμου στο σωφρονιστικό σύστημα. Τέλος, η απόκλιση εμπεριέχει και στοιχεία back door πολιτικής, δεδομένου ότι προτείνει την αντιμετώπιση των εγκληματιών με τρόπους διάφορους της φυλάκισής τους και επίσης αποσκοπεί στη μείωση του αριθμού των ατόμων που οδηγούνται σε φυλακές.

Ακολουθώντας όμοια συλλογιστική πορεία έπεται η εν γένει ακολουθούμενη δικαστηριακή πρακτική και συγκεκριμένα στον ποινικό κλάδο, κατά τη διαδικασία λήψης των σχετικών αποφάσεων επιβολής ποινών και του είδους αυτών. Τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν τη σχέση αυτής με τη λοιπή ακολουθούμενη και εφαρμοσθείσα αντεγκληματική πολιτική έχουν ήδη αναφερθεί ανωτέρω και θα πραγματοποιηθεί μια συνοπτική ανακεφαλαίωσή τους. Νομοθετικές προβλέψεις τόσο σε ποινικό όσο και σε δικονομικό επίπεδο συνήθως αποτελούν «κενό γράμμα» αν δεν τύχουν εφαρμογής από τη δικαστική εξουσία ή, ακόμη χειρότερα, εάν οι δικαστές παρακάμπτουν αυτές μέσω της υπαγωγής ή της ερμηνείας που πραγματοποιούν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Όπως αρχικά αναφέρθηκε στην επιχειρούμενη προσέγγιση, απαιτείται σύμπλευση και ομοφωνία πολιτικής και δικαιοδοτικής βούλησης για την ολιστική αντιμετώπιση του προβλήματος. Η πράξη έχει δείξει ότι σε διάφορες περιπτώσεις, εάν δεν επιτευχθεί η συναίνεση αυτή, η δικαστική εξουσία έχει κατά περίπτωση αυξήσει τα κατώτατα όρια ποινών που επιβάλλει, έχει αυξήσει την επιβολή προσωρινής κράτησης, έχει περιορίσει την επιβολή ποινών εναλλακτικών της κράτησης και έχει μειώσει τον

αριθμό αιτήσεων πρόωρων αποφυλακίσεων που γίνονται δεκτές. Γίνεται έτσι ευκόλως αντιληπτό ότι μόνη η πολιτική και νομοθετική βούληση δεν αρκεί για την αντιμετώπιση και τον μετριασμό – επίλυση ενός τόσο πολύπλευρου ζητήματος. Η αρωγή της δικαστικής εξουσίας κρίνεται εξίσου σημαντική με αυτές ώστε να επιτευχθούν όντως αποτελέσματα, με τις αποφάσεις της να έχουν αντίκτυπο τόσο σε front door (πχ. επιβολή ποινών) όσο και σε back door πολιτικές (πχ. πρόωρες υφ' όρον αποφυλακίσεις).

Α. Η CPT υποστηρίζει ότι η εφαρμογή πολιτικών front door που αποσκοπούν στη μείωση ή στον έλεγχο των εισερχομένων σε φυλακές έχει αποδώσει σημαντικά στη διατήρηση του πληθυσμού των φυλακών σε διαχειρίσιμα επίπεδα (CPT standards: 19). Η πεποίθηση αυτή εδράζεται στην παρακολούθηση από τη CPT των εν γένει συνθηκών κράτησης ανά την Ευρώπη και την παρατήρηση ότι κράτη που έλαβαν σχετικά μέτρα πέτυχαν σημαντικά αποτελέσματα στο να περιορίσουν τον πληθυσμό των φυλακών. Μάλιστα, πραγματοποιείται αντιπαραβολή με την επέκταση της χωρητικότητας των καταστημάτων κράτησης, η οποία και δεν κρίνεται επωφελής ως προς τον περιορισμό του υπερπληθυσμού. Τα μέτρα και οι πολιτικές που δεν έχουν αποδώσει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα θα εξηγηθούν εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Παραμένοντας σε front door πολιτικές, εναλλακτικές σχετικές διαδικασίες, που καλούνται και κατά παρέκκλιση διαδικασίες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, τόσο ως προς τη βελτίωση της καθ' αυτό απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και της ταχύτητας αυτής, όσο και στην αντιμετώπιση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, που είναι και το κυρίως ζητούμενο που έχει τεθεί στην παρούσα ανάπτυξη. Συνηθέστερη τέτοια μορφή είναι η αποκαλούμενη επανορθωτική δικαιοσύνη, η οποία στον ελληνικό ΚΠΔ λαμβάνει τις μορφές της ποινικής συνδιαλλαγής και της ποινικής διαπραγμάτευσης και ρυθμίζεται στα άρθρα 301 έως 304. Δεν θα πραγματοποιηθεί περαιτέρω και επιμέρους ανάπτυξη των εννοιών αυτών, καθώς θα είχε νομική χροιά και δεν κρίνεται ότι θα συνέβαλε στην πληρέστερη κατανόηση του αντικειμένου της παρούσας εργασίας. Η σύνδεση της επανορθωτικής δικαιοσύνης με τον υπερπληθυσμό των φυλακών και συνδρομή της στην αντιμετώπισή της (Gavrielides T., 2016) είναι αυτονόητη, καθώς μέσω αυτών αποφεύγονται οι φυλακίσεις των κατηγορουμένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς δεν υφίστανται σχετικά θεωρητικά ή ερευνητικά δεδομένα στην ελληνική πραγματικότητα, είναι η έρευνα του οργανισμού Victim Support στο Ηνωμένο Βασίλειο, που μελέτησε δεδομένα περί της επανορθωτικής δικαιοσύνης για τα αδικήματα της διάρρηξης, της ληστείας και της βίας κατά ατόμου, όπου ο δράστης ομολόγησε την ενοχή του. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι ΗΠΑ και Αγγλία έχουν τα πλέον αυστηρά ποινικά συστήματα (Tonry M., 2007: 5), ώστε να αναφανεί ευχερέστερα η σημασία της προαναφερθείσας έρευνας. Κατ'

αυτήν προέκυψε ότι το βρετανικό ποινικό σύστημα θα εξοικονομούσε μέσω της εφαρμογής μορφών επανορθωτικής δικαιοσύνης στις παραπάνω περιπτώσεις τουλάχιστον 185 εκατομμύρια λίρες (Gavrielides T., 2016). Διαπιστώνεται ότι η παραπάνω προσέγγιση εδράζεται σε ωφελιμιστικά κριτήρια, καθότι είναι κοινώς γνωστό ότι η κράτηση κάποιου προσώπου επιφέρει δαπάνες στον κρατικό προϋπολογισμό (σίτιση, προσωπικές ανάγκες, προσωπικό φυλακών κλπ.). Το χρηματικό αυτό όφελος, όμως, προκύπτει από τη μη φυλάκιση των κατηγορουμένων. Και όπως ήδη έχει αναφερθεί πολλάκις και στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο, μείωση των εισερχομένων σε φυλακές συνεπάγεται καλύτερο έλεγχο και διαχείριση του σωφρονιστικού πληθυσμού.

Έτερο μέτρο που κρίνεται ότι είναι ιδιαίτερα αποδοτικό ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος του υπερπληθυσμού των φυλακών είναι η μη επιβολή ή η με πολλή φειδώ επιβολή ποινών φυλάκισης κάτω των έξι (6) μηνών (Tonry M., 2003: 212). Προφανώς εδώ επιχειρείται, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, μια στάθμιση των δύο αντίρροπων συμφερόντων που σχετίζονται με την επιβολή της ποινής ως τιμωρία και τις εν γένει συνέπειες που αυτή και η μετέπειτα φυλάκιση έχει. Ο Tonry θεωρεί ότι το εν λόγω ύψος ποινής είναι μικρό και προφανώς αφορά εγκλήματα «μικρής» βαρύτητας ή εγκλήματα που, είτε λόγω των συνθηκών κάτω από τις οποίες τελέστηκαν είτε λόγω καταστάσεων που συντρέχουν στο πρόσωπο του κατηγορουμένου, αμφότερα αποτελούντα παράγοντες δικαστικής επιμέτρησης, επέχουν μειωμένης ποινικής απαξίας. Με αυτόν τον τρόπο επίσης μειώνεται η ροή εισερχομένων στις φυλακές. Η μέθοδος αυτή, ελαφρώς παραλλαγμένη, έχει τύχει εφαρμογής και στην ελληνική πραγματικότητα. Ειδικότερα, σε παρελθόντα έτη είχε νομοθετηθεί η διαγραφή καταδικαστικών αποφάσεων ύψους, κατά περίπτωση, έξι (6) μηνών ή ενός (1) έτους. Ο σκοπός της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας ήταν μεν η αποφόρτιση του ΣΑΠΔ, όμως, επιπροσθέτως, μείωσε τον αριθμό των νέων κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές.

Συνδυαστικά με την προαναφερθείσα προτεινόμενη δικαστηριακή πρακτική ο Tonry προτείνει και τη συχνότερη επιβολή ποινών εναλλακτικών της κράτησης (Tonry M., 2003: 212). Η μέθοδος αυτή του Tonry εφαρμόστηκε συνδυαστικά στη Γερμανία και τα αποτελέσματά της ήταν ενθαρρυντικά εν σχέση με τη θέση υπό έλεγχο του πληθυσμού των φυλακών. Οι ποινές αυτές, που απαντώνται και ως κοινοτικές (Κουλούρης, 2009), εξ ορισμού συντείνουν στην αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού, καθότι η επιβληθείσα τιμώρηση στον δράστη συνίσταται σε αντιμετώπιση αυτού εκτός του κύκλου της φυλακής και της προσωπικής του κράτησης εν γένει. Η αποτελεσματικότητα, όμως, αυτών των ποινών, που συνακόλουθα θα καθορίσει και το εύρος εφαρμογής τους από την αποφασίζουσα δικαστική εξουσία, θέτει ως απαραίτητο

προαπαιτούμενο τη συμμόρφωση του ενδιαφερομένου – κατηγορουμένου με τους κανόνες και τις υποχρεώσεις που αυτή θέτει (Martufi A., 2016: 10). Σημαντικές παράμετροι επ’ αυτών είναι επίσης η ελκυστικότητά τους για τη δικαστική εξουσία και η δημοτικότητά τους στο κοινωνικό σώμα (Κουλούρης, 2009: 160), η ύπαρξη των οποίων δύναται να αυξήσει την επιλογή και επιβολή τους.

Χαρακτηριστική ποινή αυτού του είδους, που γνωρίζει εφαρμογής και στην Ελλάδα, αν και όχι στο βαθμό που θα μπορούσε, είναι η κοινωφελής εργασία. Το έτος 2000 και στα πλαίσια του κινήματος «what works», βρετανικές και канаδικές μετα – αναλύσεις καταπιάστηκαν με την κοινωφελή εργασία και κατέδειξαν τις επωφελείς συνέπειες αυτής (Martufi A., 2016: 14). Σαν μέτρο, συνοπτικά διατηρεί τον μεταχειριζόμενο εντός του κοινωνικού ιστού, αποφεύγοντας τον εγκλεισμό του και όλες τις εν γένει δυσμενείς συνέπειες που αυτός επιφέρει, ενώ συμβάλλει αποφασιστικά και στη διαχείριση του σωφρονιστικού πληθυσμού. Με βάση αυτή την ελπιδοφόρα τάση το πάντα ενεργό σε τέτοια θέματα ΣτΕ εξέδωσε σχετικές συστάσεις, με τελευταία την Σύσταση CM/Rec (2017) 3 περί των ευρωπαϊκών κανόνων σε κοινωνικές κυρώσεις και μέτρα, που αντικατέστησε και προγενέστερα κείμενα.

Συνεχίζοντας τη σχετική ανάλυση και παραμένοντας σε πολιτικές front door, προτείνεται επίσης ως ελπιδοφόρα προοπτική αντιμετώπισης του φαινομένου του υπερπληθυσμού ο συγκεκρισμός στοχευμένης αναθεώρησης της ποινικής νομοθεσίας και ενίσχυσης της δραστηριότητας των επιμέρους ειδικών υπηρεσιών επιμελητών ανηλίκων και κοινωνικής αρωγής (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbutaru I., 2019). Επί της νομοθεσίας έχει ήδη γίνει αναφορά σε ανωτέρω παραγράφους και δεν κρίνεται σκόπιμη η επανάληψη αυτών. Εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται στις ήδη υφιστάμενες υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων και κοινωνικής αρωγής, γνωστές και στην ελληνική έννομη τάξη, οι οποίες ρυθμίζονται στα άρθρα 37-41 του ΠΔ 30/2025 «Οργανισμός Υπουργείου Δικαιοσύνης», όπου καθορίζεται η αποστολή τους, η διάρθρωσή τους και οι αρμοδιότητές τους. Σημείο ενδιαφέροντος αποτελεί ο προτεινόμενος αυξημένος ρόλος που αυτά θα κληθούν να διαδραματίσουν και σχετίζεται με δύο (2) επιμέρους γενικότερων δράσεων – στόχων. Αρχικά μπορούν να δράσουν προληπτικά, επεμβαίνοντας σε ήδη διαμορφωθείσες «επικίνδυνες» καταστάσεις. Ακολουθώς αναπτύσσουν και κατασταλτική λειτουργία, αλλά με ήπια επεμβατική δράση, όπου πραγματοποιείται εξατομικευμένη ενασχόληση με συγκεκριμένο άτομο και προσωπικότητα. Με την μεταχείριση περισσότερων ατόμων από τις υπηρεσίες αυτές θεωρείται ότι μπορεί να επιτευχθεί και η αποφυγή τελέσεως εγκλημάτων και εξατομικευμένη μεταχείριση ενός δράστη σε εξωδικαστικό μηχανισμό, κάτι που κρίνεται ότι μπορεί να επηρεάσει θετικά ως προς την αποσυμφόρηση των φυλακών.

Ενδιαφέρουσα προσέγγιση παρουσιάζεται, επίσης, η κατάρτιση συγκεκριμένου πλάνου για τη μεταχείριση εγκληματιών, ανάλογα με τα εγκλήματα που αυτοί έχουν διαπράξει ή με τυχόν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αυτοί έχουν. Το πιο χαρακτηριστικό σχετικό παράδειγμα είναι οι εγκληματίες που είναι εξαρτημένοι από ναρκωτικά. Οι τοξικοεξαρτημένοι είναι κοινώς γνωστό ότι αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα εντός των κύκλων μιας φυλακής, το μέγεθος της οποίας δύναται να ποικίλλει. Όπως και να έχει και δεδομένου ότι είναι ευχερής ο προσδιορισμός των ατόμων αυτών, μια πιο στοχευμένη αντιμετώπισή τους, που δεν θα περιελάμβανε τον εγκλεισμό τους, θα μπορούσε να καταστεί πιο αποτελεσματική τόσο ως προς το ζήτημα του περιορισμού του υπερπληθυσμού των φυλακών, όσο και ως προς την καθ' αυτό επανένταξή τους. Ειδικότερα, τοξικοεξαρτημένοι εγκληματίες μπορούν να αντιμετωπίζονται, ανάλογα φυσικά και με το έγκλημα το οποίο διέπραξαν, με προγράμματα απεξάρτησης και όχι με φυλάκιση. Ιδίως για τα λεγόμενα πιο «ελαφρά» εγκλήματα, ο εγκλεισμός έχει μόνο προσωρινό χαρακτήρα και αμφιλεγόμενη χρησιμότητα στην προκειμένη περίπτωση. Αντιθέτως, η ουσιαστική ενασχόληση με τον παραβάτη και η συντονισμένη προσπάθεια να απεξηρτηθεί δύναται να επιφέρει σημαντικότερα και μακροχρόνια αποτελέσματα, καθότι δεν πρέπει να λησμονάται ότι μεγάλο μέρος της λεγόμενης «μικροεγκληματικότητας» εκπορεύεται από την ανάγκη διασφάλισης πόρων για χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ως εκ τούτου και με αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, έρευνες στις ΗΠΑ και στην Αγγλία, κινούμενες σε ωφελιμιστικά και διαχειριστικά πλαίσια, κατέδειξαν ότι η αντιμετώπιση εξαρτημένων από τα ναρκωτικά εγκληματιών κοστίζει είκοσι πέντε με τριάντα χιλιάδες (25000-30000) δολάρια λιγότερο από τη φυλάκιση ενός (1) έτους (Tonry M., 2003: 217). Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι, μολονότι ο βασικός σκοπός της φυλάκισης είναι, στη θεωρία τουλάχιστον, η επανένταξη του μεταχειριζόμενου, με δεδομένο ότι η αντεγκληματική πολιτική που ακολουθείται είναι, όπως προκύπτει και από την ονομασία της, πολιτική, με ότι αυτό συνεπάγεται, η συσχέτιση κόστους – οφέλους δεν θα έπρεπε να ξενίζει, καθότι αποτελεί λογικό σημείο αναφοράς.

Β. Καίτοι η ανάπτυξη που έως τώρα έχει προηγηθεί αφορά front door πολιτικές, δεν σημαίνει ότι οι back door πολιτικές στερούνται ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα, η CPT, το όργανο που στην ουσία ελέγχει τις συνθήκες κράτησης στον ευρωπαϊκό χώρο, στα πλαίσια της μείωσης του υπερπληθυσμού των φυλακών, ζήτημα που η ίδια έχει αναδείξει ως μείζονος σημασίας, τάσσεται υπέρ της πρόωρης αποφυλάκισης κρατουμένων (Van Zyl Smit και Spencer, 2012: 14). Έχοντας υπόψη ότι οι εθνικές νομοθεσίες διαφέρουν μεταξύ τους, προφανώς η CPT κρίνει ότι σημείο σύγκλισης των κρατών – μελών του ΣτΕ μπορεί να αποτελέσει η ανωτέρω προταθείσα

λύση. Ο τρόπος με τον οποίο θα ρυθμιστεί αυτή η προτεινόμενη δράση εναπόκειται στην κυριαρχική βούληση εκάστης εθνικής νομοθεσίας.

Παρότι σε όσα προπαρατέθηκαν πραγματοποιήθηκε προσέγγιση των δύο (2) κυρίαρχων πολιτικών ξεχωριστά, τούτο δε σημαίνει ότι μια ολιστική πρωτοβουλία αντιμετώπισης του υπό εξέταση ζητήματος δεν μπορεί να συμπεριλάβει μέτρα που εμπίπτουν σε αμφότερες. Σε αυτά τα πλαίσια έχει προταθεί ο συγκερασμός ποινών εναλλακτικών της κράτησης, μείωσης της διάρκειας των ποινών φυλάκισης και παροχής περισσότερων δυνατοτήτων πρόωρης αποφυλάκισης (Nitu D., 2016: 50). Καθεμιά από τις συνιστώσες αυτές έχει ήδη αναπτυχθεί ξεχωριστά στις παραπάνω παραγράφους, με τις δύο (2) πρώτες να εντάσσονται στις πολιτικές front door και την τελευταία στις backdoor. Η άποψη αυτή του Nitu καταδεικνύει ότι, εν αντιθέσει με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, που αποτελούν μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις, είναι δυνατή η ενασχόληση με το ζήτημα μέσω αμφοτέρων των ανωτέρω πολιτικών και του συνδυασμού τους. Η στόχευσή του παρατηρείται ότι αφορά παρεμβάσεις που σχετίζονται καθαρά με τη φυλακή και επιχειρούν να μειώσουν τον αριθμό των ατόμων που εισάγονται σε αυτή, να μειώσουν το χρόνο παραμονής τους και να τους δώσουν δυνατότητες να εξέλθουν αυτής σε χρόνο συντομότερο από τον συνηθισμένο. Κατά την άποψη του γράφοντος, παρά την έλλειψη εμπειρικής επιβεβαίωσης της θεωρίας αυτής, πρόκειται για θεώρηση που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και είναι, τουλάχιστον με βάση την κοινή λογική, αρκούντως ελπιδοφόρα.

Κλείνοντας, όσον αφορά τη μεταξύ τους συσχέτιση υπό το πρίσμα της συγκρίσεως, υποστηρίζεται ότι ως καλύτερη μέθοδος αντιμετώπισης του υπερπληθυσμού ή ακόμη και λύσης του προκρίνεται η πολιτική μείωσης μέσω front door (Snacken S. & Beyens K., 1994: 94-95). Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι ως πολιτική επηρεάζεται σε μικρότερο βαθμό από τυχόν νομοθετικές αλλαγές, οι οποίες έχει αναφανεί ότι μπορεί να είναι συχνές και καθοδηγούμενες από κριτήρια που δεν συσχετίζονται ευθέως με την αντεγκληματική πολιτική. Βέβαια, οι ανωτέρω συγγραφείς χρησιμοποιούν προς επίρρωση του ισχυρισμού τους αυτού το παράδειγμα της Γερμανίας, το οποίο στηρίχθηκε στην αλλαγή της ακολουθούμενης δικαστηριακής πρακτικής και επέφερε θετικά αποτελέσματα. Όμως, κατά την άποψη του γράφοντος και όπως έχει υποστηριχθεί και παραπάνω, εφόσον οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους το ζήτημα του υπερπληθυσμού, οι θετικές συνέπειες ως προς αυτό δεν περιορίζονται μόνο στην επιβολή και επιμέτρηση των ποινών (front door), σημείο στο οποίο στέκονται οι Snacken και Beyens, αλλά επηρεάζουν και άλλους τομείς, όπως τις αιτήσεις αποφυλάκισης (back door).

8. Μη αποτελεσματικά μέτρα – πολιτικές

Έχει ήδη ειπωθεί ότι η φυλακή έχει μικρή ή και καμία συνεισφορά στη μείωση του εγκλήματος, κάτι που έχει επιβεβαιωθεί και εμπειρικά στις ΗΠΑ (Aebi M., Linde A. & Delgrande N., 2015: 427). Επίσης έχει αναφερθεί ότι ο υπερπληθυσμός είναι πρόβλημα υπαρκτό και χρειάζεται ο περιορισμός – επίλυσή του, με σχετικά μέτρα να προτείνονται στο αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο. Πέραν των πολιτικών που προαναφέρθηκαν και είτε απέδωσαν αποτελέσματα είτε κρίθηκαν ελπιδοφόρες ως προς την εφαρμογή τους, ετέθησαν και εφαρμόστηκαν και άλλες, που δεν επέφεραν ομοίως θετικά αποτελέσματα. Η αναφορά τους κρίνεται σκόπιμη, ώστε να αναδειχθούν, σε αντιπαραβολή με όσα εκτέθηκαν παραπάνω και εκείνα τα μέτρα και οι πολιτικές που, παρότι λογικά παρουσιάζονται ως χρήσιμες, εμπειρικά χαρακτηρίζονται ως αναποτελεσματικές.

Το πρώτο σημείο που χρήζει αναφοράς έχει ήδη αναφερθεί σε ανωτέρω κεφάλαια και, αναλόγως με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται, μπορεί είτε να συνδράμει στην αντιμετώπιση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, είτε να επιτείνει το ήδη υπάρχον πρόβλημα. Πρόκειται για τις ακολουθούμενες δικαστηριακές πρακτικές σε διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας, τόσο στο στάδιο της προδικασίας, σε σχέση με την επιβολή του μέτρου της προσωρινής κράτησης όσο και σε αυτό της κύριας διαδικασίας, σε σχέση με την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών χωρίς ανασταλτικό αποτέλεσμα, διαδικασίες χορήγησης απόλυσης υπό όρους, αναστολής εκτέλεσης της ποινής και εναλλακτικών τρόπων έκτισης της ποινής. Η εμπειρική διερεύνηση σε πλήθος εννόμων τάξεων έχει δείξει πως το σύννηθες είναι το ΣΑΠΔ να μην λαμβάνει υπόψη του τις επιπτώσεις των καταδικαστικών αποφάσεων που το ίδιο επιβάλλει (Albrecht H. – J.: 66). Κατά την άποψη του γράφοντος, ναι μεν αυτό είναι ορθό, όπως πολλάκις έχει υποστηριχθεί και παραπάνω, είναι όμως και μονόπλευρο. Το ΣΑΠΔ είναι πρωταρχικά επιφορτισμένο με την ορθή απονομή της δικαιοσύνης σε όλες τις εκφάνσεις της και όχι με τη σωφρονιστική αντιμετώπιση ατόμου που στερείται της ελευθερίας του. Λαμβάνοντας υπόψη το τρίπτυχο έγκλημα – εγκληματίας – ποινή αποφασίζει την κατάλληλη αντιμετώπιση, κατά την κρίση των δικαστών και φυσικά κατά τη συνείδησή τους, όπως τάσσει και το άρθρο 177 ΚΠΔ «Αρχή της ηθικής απόδειξης», σύμφωνα με το οποίο οι δικαστές ακολουθούν τη φωνή της συνείδησής τους. Σκοπός της παράθεσης της απόψεως αυτής δεν είναι η ακύρωση του επιχειρήματος αυτού ούτε ο αποκλεισμός της εγκληματολογικής επιμόρφωσης των δικαστών, παρά να αναδειχθεί το ζήτημα που τίθεται στην ολότητά του και όχι αποσπασματικά, ώστε να μην οδηγείται η θεωρία στη διατύπωση μονοδιάστατων και αφοριστικών απόψεων.

Η ευθύνη, αν μπορεί να διατυπωθεί έτσι, των δικαστικών αρχών εν σχέση με το ζήτημα του υπερπληθυσμού εντοπίζεται στην εναντίωσή τους, που κατά καιρούς έχει παρατηρηθεί, σε μεταρρυθμίσεις της πολιτείας. Ειδικά για τον υπερπληθυσμό, το συνήθως συμβαίνουν και η λεγόμενη «εύκολη λύση» είναι η συγκυριακή λήψη μέτρων αποσυμφόρησης των φυλακών. Συχνό επακόλουθο αυτής της νομοθετικής πρωτοβουλίας είναι η προσπάθεια περιορισμού της διακριτικής ευχέρειας της δικαστικής εξουσίας, ώστε να καταστεί ευχερέστερη η κρίση της αποτελεσματικότητας των μέτρων αυτών. Αυτό που συμβαίνει, όμως, είναι οι δικαστές να αναπροσαρμόζουν τις τιμές των ποινών που επιβάλλουν και να ενεργούν με λογικές επιλεκτικότητας και ευθυνοφοβίας, με το ήδη υπάρχον πρόβλημα να ανακυκλώνεται, καθότι οι φυλακές συνεχίζουν να «γεμίζουν» (Β. Καρύδης - Ε. Φυτράκης (εισαγωγή – επιμέλεια), 2011: XXIX). Κατόπιν αυτών ενισχύεται η θεωρία που ήδη έχει αναφερθεί, περί γενικότερης σύμπτωσης και συναίνεσης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος του υπερπληθυσμού.

Περνώντας σε μια πιο κοινότυπη πρόταση και δη αυτή που στην κοινή γνώμη και κατά την κοινή λογική έρχεται πρώτη στο μυαλό, εφόσον ο διαθέσιμος χώρος των σωφρονιστικών καταστημάτων δεν επαρκεί για το σύνολο του πληθυσμού που έχει τεθεί υπό κράτηση, μέλημα της πολιτείας θα έπρεπε να είναι η κατασκευή νέων φυλακών ή η επέκταση της χωρητικότητας αυτών που ήδη υπάρχουν. Αυτή η πρόταση φαντάζει απλοϊκή σε σύλληψη και εκτέλεση, στην εμπειρική πράξη όμως δεν αποδίδει. Προγράμματα αυτού του είδους, που αποκαλούνται και κτιριακά και ανήκουν μεθοδολογικά στη λεγόμενη επεκτατική πολιτική (*expansionist policy*) έχουν εφαρμοστεί από πλείστα κράτη ανά περιόδους, με τα αποτελέσματά τους να μην είναι ενθαρρυντικά. Τόσο η επιστήμη όσο και οι διεθνείς οργανισμοί και τα όργανά τους που καταπιάνονται με το θέμα αμφισβητούν εντόνως τη χρησιμότητά του ως προς την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού των φυλακών και τη συνακόλουθη βελτίωση του σωφρονιστικού συστήματος (Β. Καρύδης - Ε. Φυτράκης (εισαγωγή – επιμέλεια), 2011: XXIX). Ακόμη και η ανέγερση νέων φυλακών δεν έχει φανεί να λύνει το ζήτημα του υπερπληθυσμού (Snacken S. & Beyens K., 1994: 93), όπως και η αύξηση της χωρητικότητας των ήδη υπαρχόντων σωφρονιστικών καταστημάτων και δεν επιδρά σε αυτό με διάρκεια, όπως μάλιστα αναφέρει και το καθ' ύλην αρμόδιο στον ευρωπαϊκό χώρο όργανο, η CPT (CPT standards: 19). Μάλιστα, στην ενδέκατη (11^η) ετήσια έκθεση της CPT του 2011, που ασχολήθηκε με το θέμα του υπερπληθυσμού, με βάση τις επιτόπιες επισκέψεις της επιτροπής αυτής σε διάφορα κράτη επαληθεύτηκαν και εμπειρικά τα προαναφερόμενα, καθότι φάνηκε πως η απλή αύξηση της χωρητικότητας των φυλακών δεν έλυσε

το εν λόγω πρόβλημα (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 30-31). Ως εκ τούτου προτάθηκε από τη CPT, κατά τρόπο ρητό, η επαναξιολόγηση των ποινικών πολιτικών των κρατών.

Λογιστικά – διαχειριστικά είναι δυσχερές να γίνει αντιληπτό γιατί η μέθοδος της επέκτασης είναι αναποτελεσματική, η απάντηση όμως δόθηκε ευθύς παραπάνω, έστω και συνοπτικά, από τη CPT. Μια άποψη έχει υποστηρίξει ότι, σε διεθνές επίπεδο και υπό την επήρεια νεοφιλελεύθερων πολιτικών, πραγματοποιείται επέκταση των μαζικών φυλακίσεων σε βάρος του κοινωνικού κράτους (Franko K., 2017: 358-359), άποψη που μπορεί μερικώς να δικαιολογήσει τη λογιστική αυτή αποτυχία διαχείρισης του πληθυσμού των κρατουμένων, στερείται, όμως, εμπειρικής επιβεβαίωσης. Με αυτή τη θεώρηση φέρει ομοιότητες και το, κατά την άποψη του γράφοντος, σημαντικότερο σχετικό στοιχείο, που όπως αναφέρθηκε και στο οικείο κεφάλαιο περί αντιμετώπισης του ζητήματος του υπερπληθυσμού διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο επ' αυτού, ήτοι η ακολουθούμενη και εφαρμοσθείσα ποινική (έχει αναφερθεί και ως αντεγκληματική, που είναι ευρύτερη έννοια) πολιτική. Για τον περιορισμό, πολλώ δε μάλλον τη λύση του προβλήματος αυτού, η αντιμετώπιση δεν μπορεί να είναι αποσπασματική αλλά ολιστική, με συναίνεση και συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, λαμβάνοντας υπόψη πως μόλις στις προηγούμενες παραγράφους επεξηγήθηκε η σημασία της συνεισφοράς της δικαστικής εξουσίας και των αποφάσεων και διαδικασιών της.

Κάτι που επίσης έχει παρατηρηθεί ότι αυξάνει τους δείκτες φυλάκισης είναι η εφαρμογή πολιτικής διχοτόμησης (bifurcation policy) (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbutaru I., 2019), πολιτική που εφαρμόζεται στην Ελλάδα από το έτος 2007 και έπειτα. Σε αυτήν κυρίαρχη θέση έχει η ανέγερση νέων φυλακών, ενώ ως προς την ακολουθούμενη δικαστηριακή πρακτική πραγματοποιείται διαχωρισμός ανάμεσα στο χαμηλότερο επίπεδο της ποινικής κλίμακας και τους μικροπαραβάτες με το υψηλότερο, στο οποίο ανήκουν οι λεγόμενοι «σοβαροί» εγκληματίες και οι υπότροποι. Στο χαμηλότερο αυτό επίπεδο επιβάλλονται ποινές μη στερητικές της ελευθερίας και μέτρα εναλλακτικά της κράτησης, ενώ στο υψηλότερο παρουσιάζεται μεγαλύτερη τιμωρητικότητα και αυξανόμενες ποινές φυλάκισης (Νικολόπουλος, 2021: 142 και Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbutaru I., 2019). Με αυτόν τον τρόπο επιτείνεται το μέγεθος του «αποθέματος» κρατουμένων.

Η πολιτική της διχοτόμησης που προαναφέρθηκε αποτελεί δημιούργημα της σύγχρονης περιόδου, διαφοροποιούμενη από τους τρεις (3) γνωστούς τύπους ποινικής πολιτικής σε σχέση με τη χρήση της φυλακής του Rutherford (Rutherford, 1984). Για λόγους συστηματικής πληρότητας της παρούσας ανάπτυξης θα αναφερθούν αυτές, έστω επιγραμματικά. Πρόκειται για:

- την περιοριστική πολιτική (reductionist policy), η οποία χαρακτηρίζεται από σκεπτικισμό ως προς τα πλεονεκτήματα του εγκλεισμού και συνακόλουθα προτείνει την ανάπτυξη πολιτικών μείωσης εισαγωγών στη φυλακή, καθώς και μείωση της διάρκειας παραμονής σε αυτή. Παρατηρείται ευχερώς ότι το θεωρητικό πλαίσιο αντιμετώπισης που προαναφέρθηκε ομοιάζει με τις πολιτικές front door και back door που παρατέθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, κάτι που εξηγείται από το ότι βασικό της στοιχείο είναι η μείωση του υπερπληθυσμού (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 88).
- την επεκτατική πολιτική (expansionist policy), που έχει ως χαρακτηριστικό την πεποίθηση περί αποτελεσματικότητας του θεσμού της φυλακής, θεωρώντας ότι προς αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού λύση είναι η αύξηση των ήδη υφισταμένων θέσεων κράτησης και του απασχολούμενου στα σωφρονιστικά καταστήματα προσωπικού και
- την πολιτική της ακινησίας (stand still policy), η οποία αποτελεί πρόσμιξη των δύο (2) παραπάνω στρατηγικών.

Από τις παραπάνω αναπτύξεις έχει ήδη αναφανεί ότι η ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος του υπερπληθυσμού απαιτεί, μεταξύ άλλων, μακροπρόθεσμο πλάνο εφαρμογής συγκεκριμένης προς τούτο αντεγκληματικής πολιτικής, με σύγκλιση των σχετικών παραγόντων που επηρεάζουν το φαινόμενο αυτό. Αποσπασματικές προσεγγίσεις δεν επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, όπως άλλωστε ήδη φάνηκε από τα προηγούμενα. Στα ίδια αυτά πλαίσια, έχει αποδειχθεί ότι συγκυριακές νομοθετικές μεταβολές, με κυρίαρχη την παροχή αυξημένων δυνατοτήτων αίτησης για νωρίτερη από το κανονικό απόλυση υπό όρους, δύνανται να επιφέρουν μια «ανακούφιση» στο επιβαρυνμένο σωφρονιστικό σύστημα, πλην όμως αυτή θα είναι προσωρινή, καθώς δεν έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα (Νικολόπουλος, 2021: 141-142). Παράδειγμα επ' αυτού αποτελεί η σχετική νομοθετική πρωτοβουλία του 2015 μέσω του Ν. 4322/2015, τον κοινώς γνωστό ως «νόμο Παρασκευόπουλου» από τον τότε Υπουργό Δικαιοσύνης, νόμος που καταργήθηκε την 28^η Αυγούστου του 2019. Μέχρι τότε υποστηρίζεται ότι είχαν αποφυλακιστεί πλέον των 17.000 ατόμων (πηγή: <https://www.in.gr/2021/06/26/greece/nomos-paraskeyopoulou-pano-apo-17-000-apofylakiseis-apo-2015-eos-2019-anamesa-tous-viastes-kai-dolofonoi/>). Επί της πρωτοβουλίας αυτής, μάλιστα, η CPT στην έκθεσή του 2015 για την Ελλάδα αναγνώρισε για πρώτη φορά από το 2011 και τη δημόσια δήλωσή της σε βάρος της Ελλάδας τις προσπάθειες της χώρας για μείωση του υπερπληθυσμού.

Δεδομένου ότι πρόκειται για πρόσφατες διαδικασίες, η εξέλιξη της πραγματικότητας είναι γενικότερα γνωστή. Αρχικά το πρόβλημα του υπερπληθυσμού δεν επιλύθηκε, καθότι τον ταχύ ρυθμό αποφυλακίσεων ακολουθούσε και επίσης ταχύς ρυθμός φυλακίσεων και προσωρινών κρατήσεων. Τη διατήρηση, μάλιστα του προβλήματος του υπερπληθυσμού παρατήρησε και η CPT στην έκθεσή της για την Ελλάδα του 2019. Πολλά από τα άτομα που οδηγούνταν στη φυλακή ήταν, μάλιστα, άτομα που είχαν αποφυλακιστεί κάνοντας χρήση των ευνοϊκών διατάξεων του νόμου αυτού, κάτι που συνέβαλλε στη δημιουργία ηθικών πανικών και χρησιμοποιούνταν και ως αντιπολιτευτικό εργαλείο. Η δικαστική εξουσία, της οποίας ο ρόλος έχει αναφερθεί σε βάθος, ομοίως τροποποίησε την πρακτική που ακολουθούσε, επηρεαζόμενη από την κοινή γνώμη και την πίεση που είναι γνωστό πως αυτή μπορεί να ασκήσει, αυξάνοντας με τις αποφάσεις της των αριθμό των ατόμων που εισάγονταν σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Συνεχίζοντας θα γίνει μνεία ποινές μη στερητικές της ελευθερίας για τις οποίες, καίτοι έχει αναφερθεί ότι συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του υπό εξέταση ζητήματος, υφίστανται προβληματισμοί για την εν γένει χρήση και χρησιμότητά τους. Αρχικά, μείζον πρόβλημα είναι ότι αμφισβητείται εντόνως η τιμωρητική ισχύς και ο τιμωρητικός χαρακτήρας τους (Martufi A., 2016: 15-16), όσον αφορά το πως προσλαμβάνονται από την κοινή γνώμη. Ήδη αναφέρθηκε ότι η κοινή γνώμη αποτελεί μοχλό πίεσης τόσο ως προς την εκάστοτε κυβέρνηση όσο και ως προς τη δικαστική εξουσία και η αντίληψη αυτή δεν ευνοεί την πρόκριση επιβολής τέτοιου είδους ποινών. Πριν γίνει επιμέρους αναφορά στις δύο (2) πιο χαρακτηριστικές τέτοιες ποινές, ήτοι την κοινωφελή εργασία και τον κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονικά μέσα επιτήρησης, που συχνά αναφέρεται και ως ηλεκτρονικό βραχιόλι, πρέπει να αναφερθεί ότι και η επιβολή αυτών των ποινών οφείλει να υπακούει στην αρχή της αναλογικότητας, καθότι ακόμα και αυτές μπορούν να κριθούν ότι παραβιάζουν ανθρώπινα δικαιώματα (Martufi A., 2016: 17). Το πιο σύνηθες που οδηγεί σε τέτοια παραβίαση είναι η επιβολή δυσανάλογα μεγάλου χρόνου επιβολής του μέτρου αυτού.

Ως προς την κοινωφελή εργασία, η κοινή γνώμη επίσης δεν αντιλαμβάνεται τον τιμωρητικό χαρακτήρα της και τη θεωρεί ελαστική ως ποινή (Albrecht H. – J.: 102). Ειδικά όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα δεν μπορεί να γίνει ούτε εμπειρική επιβεβαίωση ούτε ασφαλής πρόβλεψη για την επίδραση που μπορεί να έχει στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Ο λόγος είναι ότι τυγχάνει εφαρμογής σε μικρό αριθμό κρατουμένων γενικά (Σπινέλλη Κ., 2000: 299). Συνεπώς, παρότι η θεωρία υποστηρίζει ότι μπορεί να συντελέσει στη διαχείριση του «σωφρονιστικού προβλήματος», όπως αποκαλεί η Σπινέλλη τον υπερπληθυσμό, η πράξη δεν έχει αποδώσει σχετικά αποτελέσματα.

Ακόμα και για το ηλεκτρονικό βραχιόλι δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα αποτελέσματα από τη χρήση του, τουλάχιστον στον τομέα του υπερπληθυσμού των φυλακών που αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσης, είναι ενθαρρυντικά. Η εμπειρική εφαρμογή του κατέδειξε ότι σε καμία από τις χώρες που εφαρμόζεται δεν παρατηρήθηκε μείωση του σωφρονιστικού πληθυσμού (Παπαθεοδώρου, 2009: 149). Αυτό ισχύει και για την ελληνική έννομη τάξη, όπου οι κυβερνητικές προσδοκίες για την αποσυμφόρηση των φυλακών που θα επακολουθούσαν από την εφαρμογή του ήταν υψηλές. Και στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται σε μικρό βαθμό το εν λόγω μέτρο, όπου, επί παραδείγματι, τον Φεβρουάριο του 2020 οι ηλεκτρονικά επιτηρούμενοι σε όλη την ελληνική επικράτεια ήταν μόλις δεκαπέντε (15) (Mavridis S., 2021: 241).

Σε αμφότερες τις παραπάνω περιπτώσεις ποινών μη στερητικών της ελευθερίας, παρατηρείται ότι η εμφανιζόμενη αναποτελεσματικότητά τους, άλλως η μικρή χρησιμότητά τους, έγκειται κυρίως στην περιορισμένη εφαρμογή τους, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν και ιδίως λόγω της αντίληψης περί μικρής ή και καθόλου τιμωρητικότητας ως ποινές. Η εφαρμογή τους αυτή είναι επακόλουθο δύο (2) ομορρόπων συνιστωσών, του υφισταμένου νομοθετικού πλαισίου και της σχετικής επιβολής από τους δικαστές. Με οποιαδήποτε εξ αυτών των συνιστωσών να χωλαίνει, επηρεάζεται σημαντικά και η επιβολή των ποινών αυτών και προκύπτει το αποτέλεσμα που παραπάνω αναφέρθηκε.

Κλείνοντας, θα πραγματοποιηθεί αναφορά σε τμήμα της αντεγκληματικής πολιτικής που δεν αποτελεί κατεύθυνση χάραξης αυτής, όπως αυτά που προαναφέρθηκαν, αλλά εργαλείο ως προς τη λήψη σχετικών αποφάσεων. Το εργαλείο αυτό είναι η πρόβλεψη με χρήση παρελθοντικών δεδομένων, μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως για την αξιολόγηση προγραμμάτων αντεγκληματικής πολιτικής εν σχέση με την εγκληματικότητα. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι χωρά όμοια εφαρμογή και στο θέμα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού. Ως προς την πρόβλεψη της εγκληματικότητας με τον συγκεκριμένο τρόπο και τυχόν σχετικά προβλήματα δεν θα γίνει αναφορά, καθώς δε αποτελούν αντικείμενο της παρούσας εργασίας, όμως σχετικά με την πρόβλεψη του πληθυσμού των φυλακών οφείλει να λεχθεί πως η προαναφερθείσα μέθοδος στερείται ακρίβειας. Ο βασικότερος λόγος επ' αυτού συνίσταται σε τυχόν αλλαγές που είναι πολύ πιθανό να επέλθουν σε τομείς που επηρεάζουν τον υπερπληθυσμό των φυλακών και αναφέρθηκαν και ανωτέρω, όπως η πολιτική, η νομοθεσία, η απονομή της δικαιοσύνης κα. (Albrecht H. – J.: 94). Καταδεικνύονται κατ' αυτόν τον τρόπο εκ νέου τα όσα αναφέρθηκαν επί των τρόπων αντιμετώπισης του εν λόγω προβλήματος και δη η ολιστική και μακροπρόθεσμη ενασχόληση με αυτό, δίχως τη συγκυριακή επιβολή διαφόρων μέτρων,

νομοθετικών ή μη, στηριζόμενων σε δεδομένα παρελθόντων ετών, δίχως να λαμβάνεται υπόψη η δυναμική εξέλιξη των κοινωνικών αναγκών και της κοινωνίας εν γένει.

9. Η ελληνική πραγματικότητα

Έχοντας θέσει το υπάρχον θεωρητικό πλαίσιο γύρω από το φαινόμενο του υπερπληθυσμού των κρατουμένων γενικά, προτού ακολουθήσει το επόμενο μέρος περί του διαλόγου των ελληνικών αρχών με τους υφιστάμενους διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου, κρίνεται σκόπιμο να πραγματοποιηθεί μια πιο στοχευμένη και αναλυτική μελέτη σχετικά με την κατάσταση του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα, ώστε να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά εκείνα που είτε επιβεβαιώνουν τη διεθνή βιβλιογραφία είτε διαφοροποιούν την εγχώρια υφιστάμενη κατάσταση.

Ως σημείο εκκίνησης προφανώς τίθεται η κατάσταση που επικρατεί γενικά στο εγχώριο σωφρονιστικό σύστημα, η οποία κρίνεται ότι απέχει πολύ από την πραγματοποίηση των διακηρυγμένων στόχων (Μισυρλή Μ. – Δ., 2020: 17). Η αδυναμία σωφρονισμού και επανένταξης των κρατουμένων είναι πλέον παγιωμένη, τόσο στη διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία, όσο, πλέον και στη συνείδηση των πολιτών. Κατά όμοιο τρόπο είναι επίσης κοινώς γνωστό ότι οι συνθήκες διαβίωσης εντός των ελληνικών φυλακών είναι από κακές έως άθλιες σε πολλαπλά επίπεδα, από τις συνθήκες υγιεινής και τις παροχές έως τον υπερπληθυσμό τους.

Πέραν τούτου, η Ελλάδα, από τα χρόνια της μεταπολίτευσης και έπειτα, οπότε και αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στη χώρα, έως και σήμερα, δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη βελτίωση των συνθηκών κράτησης στις φυλακές. Ιδίως σε σχέση με το φαινόμενο του υπερπληθυσμού, φαίνεται ότι εκδηλώνεται ήδη από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του ελληνικού κράτους, με τον Γάλλο Appert να παρατηρεί, έπειτα από πρόσκληση του βασιλιά Όθωνα, ότι οι κρατούμενοι «ζούσαν όλοι μαζί στοιβαγμένοι» (Κουράκης, 2009: 218). Μάλιστα η εμφανιζόμενη αυτή αδιαφορία έχει λάβει και τη μορφή της μη συμμόρφωσης με υποδείξεις διεθνών οργάνων περί των εν γένει συνθηκών κράτησης, με κυριότερο το ΕΔΔΑ και τις κατευθύνσεις αυτού που αναπτύχθηκαν σε προγενέστερο κεφάλαιο (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 90). Είτε η ελληνική έννομη τάξη δε αναγνωρίζει το πρόβλημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, είτε δεν την ενδιαφέρει, είτε δεν προβαίνει στην ουσιαστική ενασχόληση με αυτό, το αποτέλεσμα είναι ένα και αποτελεί απόρροια της εφαρμοσθείσας αντεγκληματικής πολιτικής, τουλάχιστον ως προς τον πληθυσμό των φυλακών. Ως εκ τούτου, οι ελληνικές φυλακές παρουσιάζουν το εντονότερο θέμα υπερπληθυσμού στην Ευρώπη (Cheliotis L.: 7).

Βέβαια, οι ελληνικές αρχές συχνά αμύνονται στην ανωτέρω «κατηγορία», προτάσσοντας τις επίσημες στατιστικές περί των κρατουμένων σε φυλακές. Η χρήση, όμως, απόλυτων αριθμών εγκυμονεί συγκεκριμένους κινδύνους παραπλάνησης, με τους εγχώριους και διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου να μην υποπίπτουν, παρ' όλα αυτά, σε τέτοια λάθη. Ειδικότερα, παραμένοντας σε απόλυτους αριθμούς, τα μεγέθη που εξετάζονται είναι τρία (3): ο αριθμός κρατουμένων, η συνολική χωρητικότητα των σωφρονιστικών καταστημάτων και η επιφάνεια (εμβαδόν) των κελιών όπου φιλοξενούνται οι κρατούμενοι. Εξετάζοντας την κατάσταση καθαρά αριθμητικά προκύπτει συμμόρφωση των εγχώριων αρχών με βασικές επιταγές μεταχείρισης των κρατουμένων προς αποφυγή υπερπληθυσμού, όπως το ελάχιστο όριο των 4m² ανά κρατούμενο σε ομαδικά κελιά – θαλάμους (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbunaru I., 2019). Στην πραγματικότητα, όμως, η εφαρμογή απόλυτων αριθμών δεν λαμβάνει υπόψη την κατανομή των κρατουμένων ανά σωφρονιστικό κατάστημα. Η κατανομή αυτή χαρακτηρίζεται συχνά, αν όχι πάντα, από ανομοιογένεια, που καταλήγει στη δημιουργία μεγάλης πληρότητας σε φυλακές κλειστού τύπου και πλειάδα κενών θέσεων σε αγροτικές φυλακές.

Παρά την παραπάνω αναφορά περί αμφισβήτησης της βούλησης προς επίλυση του ζητήματος του υπερπληθυσμού, η πραγματικότητα είναι ότι ανά περιόδους έχουν ληφθεί σχετικές πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή. Ειδικότερα και συγκεκριμένα από το έτος 2000 και έπειτα υφίστανται στον ελληνικό χώρο, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες του ΣτΕ και τις σχετικές εκθέσεις τους, δύο (2) περίοδοι ποινικής πολιτικής σε σχέση με τη χρήση της φυλακής ως ποινής, η επεκτατική (expansionist) και η διχοτομική (bifurcation) (Νικολόπουλος, 2021: 142).

Κατά την επεκτατική πολιτική, η οποία εφαρμόστηκε μεταξύ των ετών 2000-2007 (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbunaru I., 2019), ως κεντρικό σημείο ενδιαφέροντος τίθεται το ζήτημα των κτιριακών υποδομών, που επιτυγχάνεται με την ανέγερση νέων φυλακών και την επέκταση ήδη υπαρχόντων, με σκοπό την αύξηση της χωρητικότητάς τους. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, εμπειρικά έχει αποδειχθεί ότι η πολιτική αυτή δεν επιφέρει εν τέλει τα επιθυμητά αποτελέσματα της θέσης του σωφρονιστικού πληθυσμού υπό έλεγχο. Όσον αφορά την πολιτική της διχοτόμησης, που εφαρμόζεται από το 2007 και έκτοτε (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbunaru I., 2019), οι προαναφερθέντες στόχοι της επεκτατικής πολιτικής διατηρούνται και σε αυτούς προστίθενται ποινές και μέτρα εναλλακτικά της κράτησης στα χαμηλότερα επίπεδα της ποινικής κλίμακας. Βέβαια, στα υψηλότερα επίπεδα της ποινικής κλίμακας η τιμωρητικότητα είναι μεγαλύτερη από το σύννηθες.

Επανερχόμενοι στην κατάσταση που επικρατεί εγχωρίως, παρά τα όποια μέτρα έχουν ληφθεί ανά περιόδους από την κρατική εξουσία, η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό

μακροχρόνιων και πολύ μακροχρόνιων ποινών στερητικών της ελευθερίας στον ευρωπαϊκό χώρο (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbunaru I., 2019). Η επικρατούσα αυτή κατάσταση αντιτίθεται στην υπάρχουσα εγκληματικότητα στη χώρα, η οποία, εν σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά της ευρωπαϊκής διαμέσου είναι ίσα ή και χαμηλότερα.

Η απάντηση σε αυτό το φαινομενικά «παράδοξο» έχει φυσικά ήδη δοθεί. Αρχικά το μέγεθος της εγκληματικότητας έχει αποδειχθεί από πλήθος θεωρητικών ότι δεν επηρεάζει τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό. Έπειτα, γενεσιουργός αιτία για το πρόβλημα αυτό στην Ελλάδα είναι ο συνδυασμός των ήδη γνωστών παραγόντων της επιβολής μακρών ποινών φυλάκισης, δεδομένο που επιβεβαιώνεται και εμπειρικά από επίσημες στατιστικές, όπως αναφέρθηκε ακριβώς παραπάνω, καθώς και της περιορισμένης χρήσης της πρόωρης αποφυλάκισης με όρους (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 92). Ο συγκερασμός των δύο αυτών παραγόντων συντελεί στη διατήρηση του υπερπληθυσμού στις ελληνικές φυλακές σε υψηλά επίπεδα και στην περαιτέρω επιδείνωση του προβλήματος αυτού.

Από τους δύο αυτούς παράγοντες που ευθύς παραπάνω αναφέρθηκαν, η επιβολή μακροχρόνιων και πολύ μακροχρόνιων ποινών αποτελεί πραγματικότητα και για άλλες χώρες της Ευρώπης και κράτη – μέλη του ΣτΕ, οι οποίες, όμως, δεν παρουσιάζουν εξίσου σοβαρό πρόβλημα υπερπληθυσμού στις φυλακές τους όπως η Ελλάδα. Ειδοποιός διαφορά στην ελληνική περίπτωση είναι ο δεύτερος αναφερόμενος παράγοντας, ήτοι ο χαμηλός αριθμός ροών εξερχομένων από τις φυλακές, κάτι που είναι απόρροια του συνδυασμού της επιβολής μακροχρόνιων ποινών φυλάκισης, που εκ των πραγμάτων συνεπάγεται αυξημένη ποινική απαξία και της περιορισμένης χρήσης των υπάρχοντων μηχανισμών πρόωρης απόλυσης αυτών των κρατουμένων (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbunaru I., 2019). Από αυτά προκύπτει ότι δημιουργείται έτσι και μεγεθύνεται το ήδη υπάρχον απόθεμα κρατουμένων.

Από τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν, αυτός ο οποίος είναι περισσότερο δεκτικός άμεσης επέμβασης είναι η πρόωρη αποφυλάκιση κρατουμένων, που έχει αποτελέσει και στο πρόσφατο παρελθόν αντικείμενο κυβερνητικού και νομοθετικού ενδιαφέροντος. Η ύπαρξη σχετικής βούλησης μετουσιώνεται ως προς την κατεύθυνση αυτή στην ευρύτερη εφαρμογή της πρόωρης αποφυλάκισης με όρους, η οποία αποτελεί ένα μέτρο αποσυμφόρησης των φυλακών που είναι μη κοστοβόρο για την κρατική εξουσία (Cheliotis L. with assistance of Parageorgiou I. σε Padfield N., Van Zyl Smit D. & Dünkel F. (edited), 2012: 213). Επιπροσθέτως, η εφαρμογή του είναι άμεση και δεν απαιτεί περαιτέρω ρυθμίσεις και ενέργειες. Τα ζητήματα, όμως, που ανακύπτουν είναι δύο. Αφενός, η απλή εφαρμογή τέτοιου μέτρου, δίχως τη χάραξη ολιστικής πολιτικής αντιμετώπισης του προβλήματος του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, δεν επιφέρει

μακροπρόθεσμα αποτέλεσμα παρά μόνο μια εφήμερη «ανάσα» στο επιβαρυνμένο σωφρονιστικό σύστημα, κάτι που απεδείχθη και κατά την περίοδο 2015-2019 και την εφαρμογή του προαναφερθέντος Ν. 4322/2015, τον επονομαζόμενο «νόμο Παρασκευόπουλου». Αφετέρου, το μέτρο αυτό, ακριβώς λόγω των όσων προαναφέρθηκαν χρησιμοποιείται εργαλειακά και προς εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων, αποστερώντας έτσι από το ζήτημα αυτό τη συνολική αντιμετώπιση που απαιτεί προς επίλυσή του.

Προς επίρρωση των προαναφερομένων για την κατάσταση των ελληνικών φυλακών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν συγκεκριμένα στατιστικά που αφορούν τη χρονική περίοδο 1990-2006 και επιβεβαιώνουν αυτά. Σημειώνεται ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, για μέρος του εν λόγω χρονικού διαστήματος, εφαρμόζονταν στην Ελλάδα, σε σχέση με τη χρήση της ποινής της φυλακής, επεκτατική πολιτική (2000-2007). Επανερχόμενοι στην αρχικώς αναφερόμενη χρονική περίοδο 1990-2006, παρατηρήθηκε ότι ο δείκτης κρατουμένων αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά ποσοστό 52,6%, (Cheliotis L.: 5). Ακολουθεί ο χρόνος παραμονής στη φυλακή, ο οποίος και γνώρισε δραματική αύξηση της τάξης του 1337%, με το μέσο χρόνο να αυξάνεται από τους 5,1 μήνες στους 73,3 μήνες (Cheliotis L.: 5). Σχετικά με τις αποφυλακίσεις, για οποιοδήποτε λόγο και αν πραγματοποιήθηκαν αυτές, παρατηρήθηκε ότι το ποσοστό τους μειώθηκε από 52,9% σε 44,6% (Cheliotis L.: 5). Κατόπιν όλων αυτών, στις αρχές του έτους 2009 ο πληθυσμός των κρατουμένων στην Ελλάδα ανέρχονταν στους 11.700, αριθμός που όπως υποστηρίχθηκε ήταν «χωρίς προηγούμενο» (Κουράκης, 2009: 309). Συνοψίζοντας, παρατηρείται αύξηση κρατουμένων, σημαντική αύξηση χρόνου φυλάκισης και μείωση απελευθερώσεων. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συμβάλλουν αιτιωδώς στην αύξηση του υπερπληθυσμού και τη δημιουργία και διατήρηση αποθέματος κρατουμένων, κάτι που επιτείνει και το ελληνικό πρόβλημα, στο σημείο να κρίνεται το χειρότερο στην Ευρώπη, όπως έχει ήδη αναφερθεί και υποστηριχθεί (Cheliotis L.: 7).

Εκ των προαναφερθέντων συνάγεται ότι, για την Ελλάδα, το πρόβλημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού και μάλιστα στον μεγάλο βαθμό στον οποίο υφίσταται εκπορεύεται πρωτίστως από υπέρμετρα αυστηρή ποινική πολιτική και νομοθεσία (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbutaru I., 2019). Η προσέγγιση αυτή συμβαδίζει με όλα όσα έχουν ήδη αναφερθεί επί του θέματος και πιο συγκεκριμένα για τους παράγοντες δημιουργίας του υπερπληθυσμού, τους τρόπους αντιμετώπισής του και μη αποδοτικά σχετικά μέτρα εμπίπτουν στα πεδία της ποινικής πολιτικής και νομοθεσίας. Η μόνη σχετική διαφοροποίηση ανάγεται στις πρακτικές που η δικαστική εξουσία ακολουθεί και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την καθ' αυτό απονομή της δικαιοσύνης και φυσικά το ζήτημα του υπερπληθυσμού.

Η ελληνική έννομη τάξη, έχοντας εντοπίσει την ύπαρξη προβλήματος γενικά στο χώρο των φυλακών, τόσο από εγχώριους όσο και από διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου, προέβη το έτος 2010 στη σύσταση σχετικής διακομματικής επιτροπής. Σκοπός της ήταν «η εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων». Η επιτροπή αυτή, στα πλαίσια των συνολικών αρμοδιοτήτων της, εντόπισε και αναγνώρισε ως σημαντικό πρόβλημα των ελληνικών φυλακών το φαινόμενο του υπερπληθυσμού (Ευστρατιάδου Π., 2013: 86-87). Οι λύσεις στις οποίες προσανατολίστηκε και προτάθηκαν επ' αυτού του θέματος αφορούσαν αρχικά την αλλαγή των πλαισίων ποινής εγκλημάτων, τόσο κατ' ελάχιστο όσο και κατ' ανώτατο όριο, δεδομένης της ύπαρξης αυστηρής ποινικής νομοθεσίας στην Ελλάδα. Ο δεύτερος πυλώνας των προτάσεων της έγκειτο στην εν γένει χρήση της προσωρινής κράτησης και κινήθηκε σε δύο επιμέρους κατευθύνσεις, τη μη αλόγιστη χρήση αυτής, όσον αφορά το σύνολο του υπόδικου πληθυσμού και την πλήρη απόρριψή της για περιπτώσεις τοξικοεξαρτημένων ατόμων. Παρατηρείται, λοιπόν, κατάφαση των θεωρητικών θέσεων που ανωτέρω έχουν αναφερθεί και στόχευση στην απομείωση του αποθέματος κρατουμένων που κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται.

Έχοντας ως δεδομένο τόσο τα προαναφερθέντα, όσο και τις γενικότερες τάσεις μεταχείρισης κρατουμένων ανά τον κόσμο, με γνώμονα πάντα των σεβασμό και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους, η ελληνική έννομη τάξη έχει προβλέψει τη δυνατότητα επιβολής ποινών που δεν στηρίζονται στην άρση της ελευθερίας του καταδικασθέντος, Αυτές οι εναλλακτικές ποινές προβλέπονται, ως προς την δυνατότητα και τις προϋποθέσεις επιβολής τους, στον ΠΚ και συγκεκριμένα στα άρθρα 105 «Έκτιση της ποινής στην κατοικία» και 105α «Παροχή κοινωφελούς εργασίας». Από τη συστηματική τοποθέτηση των διατάξεων αυτών στο κεφάλαιο με τίτλο «Αντικατάσταση της στερητικής της ελευθερίας ποινή» φαίνεται ότι κυρίαρχο μέγεθος, όσον αφορά την τιμώρηση, στο ελληνικό ποινικό δίκαιο είναι η φυλακή. Η κοινωφελής εργασία και ο κατ' οίκον περιορισμός, οι δύο πιο γνωστές ποινές εναλλακτικές της κράτησης, φαίνεται να αντλούν την υπόστασή τους από τη φυλακή, καθότι συσχετίζονται άμεσα μαζί της.

Ξεκινώντας από την κοινωφελή εργασία, η οποία τυγχάνει κάποιας εφαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα, έχει αποδώσει καρπούς στον περιορισμό του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, από κοινού με τη λήψη και άλλων μέτρων, στα πλαίσια της αναφερθείσας ολιστικής αντιμετώπισης του ζητήματος αυτού (βλ. το παράδειγμα της Γερμανίας, Tonry M., 2003: 212). Στην Ελλάδα και με δεδομένο το περιορισμένο εύρος εφαρμογής της, έχει υποστηριχθεί ότι το σκεπτικό πίσω από τη νομοθετική της καθιέρωση αντανακλά εκ μέρους του ΣΑΠΔ μια προσέγγιση διαχειριστική, μηχανιστική και δημοσιονομική (Αναγνωστάκη Μ., 2016: 500), κάτι

που συνιστά απομάκρυνση από τις ανθρωπιστικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αν συνυπολογιστεί ότι η κοινωφελής εργασία γίνεται αντιληπτή από την κοινή γνώμη ως ελαστική ποινή μειωμένου τιμωρητικού χαρακτήρα (οπ., Martufi A., 2016: 15-16 και Albrecht H. – J.: 102) και ότι η ελληνική κοινωνία συχνά παρουσιάζει τιμωρητικές τάσεις, που αποτυπώνονται και στην αυστηρή εγχώρια ποινική νομοθεσία, η προαναφερθείσα άποψη φαίνεται να αποκτά περισσότερη βαρύτητα.

Ενόσω, λοιπόν, η κοινωφελής εργασία δεν φαίνεται να παρουσιάζει αποτελέσματα, ο κατ' οίκον περιορισμός μήπως κρίνεται πιο ελπιδοφόρος; Η απάντηση είναι αρνητική. Το μέτρο αυτό επιτυγχάνεται με τη σχετική επιτήρηση του μεταχειριζομένου με ηλεκτρονικά μέσα και συχνά απαντάται εξ αυτού ως ηλεκτρονικό βραχιολάκι. Η θεσμοθέτησή του συνοδεύτηκε από υψηλές κυβερνητικές προσδοκίες για την επιδιωκόμενη αποσυμφόρηση των φυλακών. Οι προσδοκίες αυτές στην πράξη διαψεύστηκαν, καθώς δεν έχει τύχει σημαντικής εφαρμογής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, τον Φεβρουάριο του 2020 τα άτομα που βρίσκονταν υπό καθεστώς ηλεκτρονικής επιτήρησης σε όλη την ελληνική επικράτεια ήταν μόλις δεκαπέντε (Mavridis S., 2021: 241).

Με τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν για τις δύο εναλλακτικές της κράτησης ποινές που προβλέπει η ελληνική ποινική νομοθεσία ανέκυψαν ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή τους αντί της φυλακής. Μπορεί δηλαδή να υποστηριχθεί ότι η νομοθετική εξουσία διέγινωσε το πρόβλημα και πήρε τις σχετικές πρωτοβουλίες προς επίλυσή του, όμως η δικαστική εξουσία, με την ακολουθούμενη από αυτήν πρακτική τις υπονομεύει. Η αντίφαση αυτή, μάλιστα, θεωρείται ως κάτι σύνηθες από εγκληματολόγους (Xenakis S. & Cheliotis L. σε Cliquennois G. & De Suremain H. (ed.), 2017: 94), με τα ελληνικά δικαστήρια και τις σωφρονιστικές αρχές να μην εφαρμόζουν, τουλάχιστον συστηματικά, εναλλακτικά μέτρα και κοινοτικές ποινές (Κουράκης, 2009: 309).

Κατ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται εκ νέου, όπως έχει αναφερθεί πολλάκις προγενέστερα, πως η αντιμετώπιση του φαινομένου του υπερπληθυσμού των φυλακών απαιτεί ολιστική αντιμετώπιση και ευρεία συναίνεση. Η πρακτική αποδεικνύει πως λοιπές πρωτοβουλίες και δη μονομερείς αποτυγχάνουν.

ΜΕΡΟΣ Β΄

10. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η CPT

Η έννοια του διαλόγου εμπεριέχει το στοιχείο της αλληλεπίδρασης. Στο παρόν μέρος η αλληλεπίδραση αυτή εστιάζει στις ελληνικές εθνικές αρχές από τη μία και τους διεθνείς μηχανισμούς ελέγχου από την άλλη, με αντικείμενο του διαλόγου αυτού την κεντρική έννοια της παρούσης, τον υπερπληθυσμό των φυλακών. Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική πλευρά αντιπροσωπεύεται από την ελληνική κυβέρνηση, λαμβάνοντας επίσημη απάντηση από το αρμόδιο, κατά περίπτωση, Υπουργείο. Το άλλο μέρος που συμμετέχει στον διάλογο αυτό είναι η CPT του ΣτΕ. Η συζήτηση αυτή μεταξύ των διαπιστώσεων και προτάσεων της CPT για την κατάσταση των ελληνικών φυλακών ως προς τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό και των απαντήσεων, επιδιώξεων και ενεργειών της Ελλάδας θα αποτελέσει και τον άξονα της ανάπτυξης του παρόντος μέρους για το υπό ανάπτυξη θέμα.

Προτού επεξηγηθούν περισσότερα για τον διάλογο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η διαδικασία που θα περιγραφεί κατωτέρω διαφέρει ουσιωδώς από τη δικαιοδοτική διαδικασία που λαμβάνει χώρα ενώπιον δικαστηρίων. Δικαστήρια όπως το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ, στη δικαιοδοσία των οποίων υπάγεται η χώρα μας, λαμβάνουν γνώση των ισχυρισμών των αντικρουόμενων μερών και προβαίνουν στην έκδοση δεσμευτικής απόφασης. Έτσι και για λόγους συστηματικής κατάταξης της ανάπτυξης που πραγματοποιείται, αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών που αφορούν το θέμα του υπερπληθυσμού μνημονεύθηκαν στο Α΄ μέρος της παρούσης, καθώς κρίθηκε ότι η ενώπιόν τους διαδικασία, ο ρόλος τους και η διατύπωση των συμπερασμάτων τους, που γίνεται με την έκδοση απόφασης δεσμευτικής για τα μέρη δεν ανήκουν εννοιολογικά στο παρόν μέρος.

Αντίθετα με όσα συνοπτικά προπαρατέθηκαν, η CPT, η οποία ιδρύθηκε το 1987 δυνάμει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας και τέθηκε σε ισχύ το 1989 (<https://www.coe.int/el/web/cpt/about-the-cpt>) είναι ένας μη δικαιοδοτικός – προληπτικός μηχανισμός, που προστατεύει τους πάσης φύσεως κρατούμενους εντός του ευρωπαϊκού χώρου από βασανιστήρια και κάθε κατάσταση - μεταχείριση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία. Με την ως άνω σύμβαση ρυθμίζονται και τα λοιπά θέματα σύνθεσης, λειτουργίας και αρμοδιοτήτων της. Η σύμβαση αυτή επικυρώθηκε από την Ελλάδα το 1991. Η CPT αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του πλέγματος προστασίας των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχει εγκαθιδρύσει το ΣτΕ, δρώντας συμπληρωματικά στο δικαιοδοτικό έργο του ΕΔΔΑ στις περιπτώσεις αυτές (πανεπιστημιακές παραδόσεις Νικολόπουλου Γ. στο ΠΜΣ «Εγκληματολογία» του Παντείου Πανεπιστημίου). Η δράση της είναι προληπτική και ως κύριο μέσο επίτευξης των τεθειμένων στόχων της χρησιμοποιεί τις παρεχόμενες δυνατότητες της ιδρυτικής συνθήκης της και δη επισκέψεις σε κράτη – μέλη του ΣτΕ (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 14-15). Απαρτίζεται από ένα άτομο ανά κράτος – μέλος, ήτοι σαράντα έξι (46) στον αριθμό σήμερα, τα οποία είναι ανεξάρτητοι και αμερόληπτοι εμπειρογνώμονες.

Ο κύριος τρόπος επίτευξης των σκοπών της είναι, όπως προαναφέρθηκε, οι επισκέψεις σε κράτη – μέλη, οι οποίες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τις περιοδικές και τις ειδικές (ad hoc). Οι περιοδικές επισκέψεις πραγματοποιούνται κατά κανόνα ανά τετραετία σε έκαστο κράτος. Οι ειδικές (ad hoc) λαμβάνουν χώρα εφόσον κριθεί από τη CPT ότι κάτι τέτοιο απαιτείται ένεκα των περιστάσεων. Για κάθε της επίσκεψη η CPT συντάσσει έκθεση, την οποία και αποστέλλει στο ενδιαφερόμενο κράτος, αναφέροντας τις διαπιστώσεις της και τις συστάσεις – προτάσεις της. Ακολουθώντας, το ενδιαφερόμενο κράτος προβαίνει σε απάντηση επί των ευρημάτων της CPT, όπου παρέχει πληροφορίες – εξηγήσεις για την υφιστάμενη κατάσταση, απαντάει στα ερωτήματά της και γνωστοποιεί τα μέτρα και τις πρωτοβουλίες που προτίθεται να αναλάβει επί των συστάσεών της. Εγκαθιδρύεται κατ' αυτόν τον τρόπο ο ήδη αναφερθείς διάλογος μεταξύ της CPT και των κρατών και με δεδομένη την περιοδικότητα αυτού, ο διάλογος είναι συνεχής.

Η CPT αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο ζήτημα του υπερπληθυσμού, όπως αναδεικνύεται από τη δραστηριότητά της, κάτι που αποδεικνύεται τόσο από τις εκθέσεις της, όσο και από τη διατυπωθείσα άποψη ότι ο υπερπληθυσμός μειώνει το επίπεδο ζωής στη φυλακή και μπορεί, κατά περίπτωση, να εκληφθεί ως απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση (CPT standards: 15). Μάλιστα, κατά την άποψη του γράφοντος, όσον αφορά πρωταρχικά τον ελληνικό χώρο και δευτερευόντως τον ευρωπαϊκό, αποτελεί το όργανο με την εντονότερη επί του θέματος του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού δραστηριότητα, παρά τον προληπτικό του χαρακτήρα και την έλλειψη δεσμευτικότητας των συστάσεών του. Με το θέμα αυτό ασχολήθηκε πρώτη φορά ήδη από το 1992 και τη δεύτερη ετήσια έκθεσή της (Van Zyl Smit D. & Snacken S., 2009: 17). Ειδικότερα για την Ελλάδα, σε κάθε επίσκεψή της σε εγχώρια ΣΚ έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, με την περαιτέρω ανάπτυξη του διαλόγου της με τις εθνικές αρχές να ακολουθεί.

Έπειτα από κάθε επίσκεψη της CPT σε κράτος – μέλος του ΣτΕ συντάσσεται σχετική έκθεση με τις διαπιστώσεις – παρατηρήσεις της, επί της οποίας αυτά απαντούν, με την ανταλλαγή αυτή των εγγράφων να είναι εν αρχή εμπιστευτική. Επιπροσθέτως, η CPT συντάσσει και δημοσιεύει

κάθε έτος γενική έκθεση περί των δραστηριοτήτων της, οι οποίες καταδεικνύουν τους στόχους της και τις αντιλήψεις της περί της μεταχείρισης των κρατουμένων, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στα κράτη – μέλη πληροφορίες για τις απόψεις της και τις εν γένει προτάσεις της.

11. Οι εκθέσεις της CPT έπειτα από τις επισκέψεις της στην Ελλάδα

Ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω οι επισκέψεις που διενεργεί η CPT και το είδος αυτών, ήτοι οι περιοδικές και οι ειδικές (ad hoc). Οι περιοδικές επισκέψεις που πραγματοποίησε στη χώρα μας είναι επτά (7) στον αριθμό, με την πρώτη να πραγματοποιείται το 1993 και την τελευταία το 2019. Μέχρι και το 2013 οι περιοδικές επισκέψεις αυτές λάμβαναν χώρα ανά τετραετία, με την επόμενη και τελευταία έως σήμερα να γίνεται έξι (6) έτη μετά, ήτοι το 2019.

Οι ειδικές (ad hoc) επισκέψεις της στην Ελλάδα ανέρχονται σε δεκατρείς (13) στον αριθμό. Παρατηρείται ότι από το 2015 εντάθηκε η συχνότητά τους, κάτι που αποδίδεται από τον γράφοντα στην επίταση του μεταναστευτικού προβλήματος και στη θέση σε λειτουργία νέων κέντρων κράτησης και υποδοχής μεταναστών. Συγκεκριμένα, με αφετηρία το έτος 2015 πραγματοποιήθηκαν οκτώ (8) συνολικά επισκέψεις, σχεδόν σε ετήσια βάση και σε μία (1) περίπτωση δις στο ίδιο έτος (2016). Από το σύνολο των επισκέψεων αυτών αντικείμενο ανάπτυξης θα αποτελέσουν οι επτά (7) εξ αυτών, ήτοι αυτές που περιλάμβαναν επισκέψεις σε ΣΚ της Ελλάδας και ακολούθως καταπιάστηκαν με το ζήτημα του υπερπληθυσμού.

Όπως συμβαίνει με όλα τα κράτη – μέλη του ΣτΕ, οι εκθέσεις της CPT είναι κατ' αρχήν εμπιστευτικές. Όμοια διαβάθμιση έχουν και οι συναφείς απαντήσεις των ελληνικών αρχών. Παρ' όλα αυτά, η Ελλάδα, όπως άλλωστε και τα περισσότερα κράτη – μέλη του ΣτΕ, έχουν επιλέξει να παραιτηθούν από την εμπιστευτικότητα αυτή και ζητούν τη δημοσίευση τόσο των σχετικών εκθέσεων της CPT, όσο και των συνακόλουθων απαντήσεών τους.

Όσον αφορά τον τρόπο κατά τον οποίο αποτυπώνονται τα ευρήματα – διαπιστώσεις της CPT στις εκθέσεις αυτές, ακολουθείται στο σύνολο αυτών ένα συγκεκριμένο μοτίβο, το οποίο και θα επεξηγηθεί συνοπτικά ευθύς αμέσως, ώστε να καταστεί ευχερέστερη η αντίληψη των όσων θα παρατεθούν. Οι εκθέσεις αυτές αναπτύσσονται μέσω δύο κεφαλαίων, ενός εισαγωγικού («INTRODUCTION») και του κυρίως μέρους («FACTS FOUND DURING THE VISIT AND ACTION PROPOSED»), όπου αποτυπώνονται τα καθ' αυτό ευρήματα και οι παρατηρήσεις της, συνοδευόμενες κατά περίπτωση από προτάσεις – συστάσεις.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο η CPT αναφέρει το σκοπό της επίσκεψης που πραγματοποιήθηκε, τις ημερομηνίες αυτής, τις εγκαταστάσεις που επισκέφθηκε και τις απόψεις

για την παρεχόμενη βοήθεια και συνεργασία των ελληνικών αρχών. Ακόμη και ανάλογα με τις διαπιστώσεις της, το είδος της επίσκεψης και τον χρόνο κατά τον οποίο διενεργήθηκε αυτή, συχνά περιλαμβάνονται στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο δύο ακόμη κεφάλαια, ένα που τιτλοφορείται ως άμεσες παρατηρήσεις, όπου η CPT θέτει τα μείζονα ζητήματα που εντόπισε, καθώς και ένα περί του ΕΜΠ, ήτοι του ΣτΠ για την Ελλάδα. Ακολούθως, στο δεύτερο κεφάλαιο, που αποτελεί και το κύριο τμήμα των εκθέσεων, περιγράφεται η κατάσταση και συνολικά και ανά εγκατάσταση που επισκέφθηκε η CPT, όπου εκτίθεται και η άποψη – κριτική της για τις επικρατούσες συνθήκες, συνοδευόμενη τόσο από συστάσεις ως προς τη διευθέτηση σοβαρών ζητημάτων, όσο και από προτάσεις και κατευθύνσεις για την αντιμετώπισή τους.

Έχει ήδη καταστεί σαφές ότι από το σύνολο των είκοσι (20) επισκέψεων της CPT στη χώρα μας και των ταυτάριθμων εκθέσεων της, περαιτέρω αντικείμενο ανάλυσης θα αποτελέσουν οι δεκατέσσερις (14) εξ αυτών, καθώς από τη μελέτη του συνόλου των σχετικών εκθέσεων παρατηρήθηκε ότι σε αυτές ασχολήθηκε η CPT με το πρόβλημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, κατά τα τμήματα που αφορούν το εν λόγω πρόβλημα. Προτού γίνει η επιμέρους ανάπτυξή τους, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί προς υποβοήθηση σχετικός πίνακας, στον οποίο θα εμφανίζονται οι γενικές πληροφορίες των επισκέψεων και των συνακόλουθων εκθέσεων κατά είδος επίσκεψης, χρόνο αυτής και εγκαταστάσεις που αποτέλεσαν σημεία ενδιαφέροντός της. Επισημαίνεται ότι στον πίνακα θα περιληφθεί και η δημόσια δήλωση της CPT σε βάρος της Ελλάδας, που παρότι δεν περιλαμβάνει επιτόπια μετάβασή της σε ΣΚ και σχετικές εγκαταστάσεις, θα αποτελέσει παρακάτω αντικείμενο ανάπτυξης λόγω της ιδιαίτερης σημασίας και του ειδικού βάρους της.

Είδος επίσκεψης ή έκθεσης	Χρόνος επίσκεψης	Επισκεφθέντα ΣΚ
Περιοδική	14-26 Μαρτίου 1993	ΣΚ Κορυδαλλού και Λάρισας, ΣΚ Θεσσαλονίκης (μόνο συνεντεύξεις)
Περιοδική	25 Μαΐου έως 6 Ιουνίου 1997	ΣΚ Κορυδαλλού (follow up), Κέρκυρας και Διαβατών
Ad hoc (ειδική)	26 Οκτωβρίου έως 2 Νοεμβρίου 1999	ΣΚ Κορυδαλλού (follow up), φυλακές ανηλίκων Αυλώνα
Περιοδική	23 Σεπτεμβρίου έως 5 Οκτωβρίου 2001	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών, νοσοκομείο και ψυχιατρείο), Αλικαρνασσού, Χανίων και Μαλανδρινού
Περιοδική	27 Αυγούστου έως 9 Σεπτεμβρίου 2005	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών, κλειστή γυναικών, νοσοκομείο και ψυχιατρείο), Χίου και Κομοτηνής
Ad hoc (ειδική)	20-27 Φεβρουαρίου 2007	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών) και συνεντεύξεις
Περιοδική	17-29 Σεπτεμβρίου 2009	ΣΚ Κορυδαλλού (follow up σε ανδρών και στοχευμένη σε γυναικών), Άμφισσας, Χίου, Μαλανδρινού, Πάτρας Θεσσαλονίκης και γυναικών Θήβας
Ad hoc (ειδική)	20-27 Ιανουαρίου 2011	ΣΚ Κορυδαλλού, Θήβας και Θεσσαλονίκης (στοχευμένες), Άμφισσας (follow up) και Δομοκού
Δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας	14 Μαρτίου 2011	-
Περιοδική	4-16 Απριλίου 2013	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών και υπόδικων γυναικών), Διαβατών και Κομοτηνής (follow up), ΣΚ Ιωαννίνων, Λάρισας και ΕΚΚΝ Αυλώνα
Ad hoc (ειδική)	14-23 Απριλίου 2015	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών) και Διαβατών (follow up), ΣΚ Αλικαρνασσού, Ναυπλίου, νοσοκομείο ΣΚ Κορυδαλλού και ΣΚ Κορίνθου (ανήλικοι)
Περιοδική	28 Μαρτίου έως 8 Απριλίου 2019	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών, κέντρο υγείας και στοχευμένες συνεντεύξεις σε υπόδικων γυναικών), Χανίων, Τρικάλων, Νιγρίτας και Θεσσαλονίκης (Διαβατών)
Ad hoc (ειδική)	22 Νοεμβρίου έως 1 Δεκεμβρίου 2021	ΣΚ Κορυδαλλού (ανδρών και κέντρο υγείας) και Νιγρίτας (follow up), ψυχιατρείο ΣΚ Κορυδαλλού (στοχευμένη), ΣΚ Κέρκυρας, Κω και Χίου
Ad hoc (ειδική)	8-11 Νοεμβρίου 2022	Ψυχιατρείο ΣΚ Κορυδαλλού

11.1. Περιοδική επίσκεψη 14-26 Μαρτίου 1993

Το ως άνω χρονικό διάστημα σηματοδότησε την πρώτη επίσκεψη της CPT στη χώρα μας. Καθ' αυτόν τον τρόπο εγκαινιάστηκε μια νέα, για τότε, διαδικασία ελέγχου των συνθηκών κράτησης ατόμων στην Ελλάδα από κάποιον τρίτο ανεξάρτητο φορέα και δη διεθνούς κύρους και αναγνώρισης. Με δεδομένο ότι αποτελεί την πρώτη τέτοια επίσκεψη, στη σχετική συνταχθείσα έκθεση αναφέρεται από την αρχή ότι η CPT δεν αποτελεί όργανο δικαιοδοτικό, αναπτύσσοντας περισσότερο συμβουλευτική δράση. Επίσης θέτει ως πρωταρχικό της στόχο, που προφανώς επιτυγχάνεται μέσω των επισκέψεών της και τη διατύπωση των σχετικών της διαπιστώσεων σε έκθεση, την αποτροπή της κακομεταχείρισης ανθρώπων που στερούνται την ελευθερία τους, ανεξάρτητα από το λόγο και το χρόνο κράτησης, τουλάχιστον σε πρώτη ανάγνωση.

Από εγκαταστάσεις φυλακών επισκέφθηκε τα ΣΚ Κορυδαλλού, Λάρισας και τη Στρατιωτική Φυλακή «Παύλος Μελάς» στη Θεσσαλονίκη, για την οποία δεν θα πραγματοποιηθεί περαιτέρω ανάπτυξη λόγω της ιδιαιτερότητάς της. Ως προς το ΣΚ Κορυδαλλού ειδικότερα πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στις φυλακές των ανδρών, των ανηλίκων (ηλικίες μεταξύ των ετών 12 και 20) και γυναικών, που αποτελούν τμήμα της συνολικής εγκατάστασης, καθώς και στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού. Επίσης μετέβην και στο ΣΚ Θεσσαλονίκης, όπου έλαβαν χώρα μόνο συνεντεύξεις με κρατούμενους και όχι ενδελεχής επίσκεψη και επιθεώρηση αυτού. Από τις απαρχές της επίσκεψης αυτής οι ελληνικές αρχές γνωστοποίησαν στη CPT ότι η αύξηση δύο συγκεκριμένων δεικτών – συνιστωσών, αυτών της παράνομης μετανάστευσης και της εγκληματικότητας, έχει επηρεάσει δυσμενώς την υπάρχουσα κατάσταση στους χώρους κράτησης ανά την ελληνική επικράτεια και έχει δυσχεράνει ουσιωδώς τις προσπάθειες που καταβάλλουν για την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών κράτησης σε αυτούς. Σημειώνεται ότι εκείνη τη χρονική περίοδο οι παράνομοι μετανάστες δεν κρατούνταν σε ειδικές εγκαταστάσεις, όπως σήμερα, αλλά σε ΣΚ.

Εστιάζοντας ειδικότερα στα ΣΚ, η CPT παρατήρησε την ύπαρξη σημαντικού προβλήματος υπερπληθυσμού συνολικά στις ελληνικές φυλακές. Διαπίστωσε ότι σε συνολική χωρητικότητα 3900 ατόμων, οι κρατούμενοι ήταν 6700, ήτοι πληρότητα της τάξης του 171%. Σημειώνεται ότι τα νούμερα δόθηκαν από την CPT κατά προσέγγιση και όχι με απόλυτη ακρίβεια. Κρίνεται επίσης σκόπιμο να αναφερθεί ότι τα παραπάνω νούμερα δεν λαμβάνουν υπόψη την επιμέρους κατανομή των κρατουμένων στα ΣΚ και στις αγροτικές φυλακές, πλην των ΣΚ Κορυδαλλού και Λάρισας που, όπως προαναφέρθηκε, αποτέλεσαν χώρους που επισκέφθηκε ειδικά η CPT. Η έκθεση σύστησε ήδη από τις απαρχές της την αντιμετώπιση του φαινομένου του

υπερπληθυσμού, ως περιγράφηκε, κατά υψηλή προτεραιότητα, αναγνωρίζοντας ότι αυτό εντάθηκε από το έτος 1992. Επίσης αναφέρει ότι έχει λάβει γνώση για τις προθέσεις των ελληνικών αρχών περί κατασκευής νέων και περισσότερων φυλακών.

Έπειτα από τις γενικές παρατηρήσεις, η CPT εμβάθυνε στις διαπιστώσεις ανά ΣΚ από αυτά που επισκέφθηκε. Στο ΣΚ Κορυδαλλού και συγκεκριμένα στις φυλακές των ανδρών κρατούνταν 1410 άτομα, με την χωρητικότητα να ανέρχεται στα 480. Η πληρότητα δηλαδή ανέρχονταν σε ποσοστό περίπου 293%, ήτοι περίπου τρεις (3) φορές περισσότερο από την κανονική χωρητικότητα. Εξ αυτών περίπου τα 800 άτομα βρίσκονταν υπό καθεστώς προσωρινής κράτησης. Επιπροσθέτως παρατηρήθηκε ως προς το εμβαδόν των κελιών ότι αυτό ήταν 9,5m² και σε αυτά υπήρχαν τουλάχιστον τρεις (3) κρατούμενοι, κάτι που επέτεινε το ήδη υπάρχον ζήτημα υπερπληθυσμού, με τη CPT να σημειώνει ότι στο χώρο αυτό πρέπει να βρίσκονται δύο (2) κρατούμενοι, ώστε να διασφαλίζονται αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσής τους. Στη φυλακή ανηλίκων βρίσκονταν 120 κρατούμενοι, 70 υπό προσωρινή κράτηση και 50 καταδικασθέντες. Στη φυλακή γυναικών η χωρητικότητα ανέρχονταν στις 270 θέσεις, που διαμοιράζονταν σε τρεις (3) πτέρυγες, με τις κρατούμενες να είναι 287. Μολαταύτα, κατά το χρόνο επίσκεψης της CPT, στη μία εξ αυτών των πτερύγων είχαν τοποθετηθεί άντρες κρατούμενοι, με αποτέλεσμα ο ούτως ή άλλως υπέρτερος πληθυσμός γυναικών κρατουμένων να κατανέμεται σε πολύ μικρότερο χώρο του κανονικού, χωρητικότητας μόλις 180 ατόμων. Στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού βρίσκονταν 69 κρατούμενοι, με τη χωρητικότητα αυτής να είναι 70 άτομα. Έγινε ρητή μνεία αυτού που ήδη έχει γίνει γνωστό από το πρώτο μέρος της παρούσης, δηλαδή ότι ο υπερπληθυσμός του ΣΚ Κορυδαλλού και μάλιστα σε αυτό το μέγεθος επηρεάζει αρνητικά τις ενυπάρχουσες συνθήκες κράτησης και μέρος του σκοπού της ποινής, συγκεκριμένα τον σωφρονισμό – επανένταξη του κρατουμένου. Όπως έκανε και εισαγωγικά, η CPT συνέστησε την άμεση μείωση του σωφρονιστικού πληθυσμού στο ΣΚ Κορυδαλλού. Επιπροσθέτως, δόθηκαν συγκεκριμένες κατευθύνσεις για την αριθμητική κατανομή κρατουμένων στα υπάρχοντα κελιά και θαλάμους, ώστε να διασφαλίζεται ο ελάχιστος δυνατός χώρος διαβίωσης κατ' άτομο, αρχικά προς βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης και εν συνεχεία για την πλήρη επίλυση του ζητήματος αυτού. Όμοιες ήταν οι διαπιστώσεις και οι συστάσεις της από την επίσκεψη και επιθεώρηση του ΣΚ Λάρισας, όπου υπήρχαν περίπου 700 κρατούμενοι, με την χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στους 350, ήτοι διπλάσιοι κρατούμενοι από το καθορισθέν όριο.

Η απάντηση των ελληνικών αρχών στα ως άνω αναγραφόμενα συμπεράσματα, παρατηρήσεις και συστάσεις της CPT και της έκθεσής της στηρίζεται σε δύο (2) συγκεκριμένους άξονες. Αρχικά γίνεται μνεία, όπως άλλωστε έχει ήδη αναφερθεί, στην υλοποίηση κτιριακού

προγράμματος, με το οποίο θα ανεγείρονταν νέες κτιριακές εγκαταστάσεις που θα χρησιμοποιούνταν ως ΣΚ και επίσης επρόκειτο να κατασκευαστούν νέες πτέρυγες σε υφιστάμενες φυλακές, προς επέκταση της χωρητικότητάς τους. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είχε διττό σκοπό, αφενός την επέκταση της συνολικής χωρητικότητας των ΣΚ, επιφέροντας έτσι, κατά τις κυβερνητικές προσδοκίες, αποσυμφόρηση αυτών, αφετέρου την βελτίωση των συνθηκών παραμονής των κρατουμένων στο σωφρονιστικό σύστημα. Οι νέες αυτές εγκαταστάσεις ήταν προγραμματισμένες να λειτουργήσουν είτε συμπληρωματικά προς τα ήδη υπάρχοντα ΣΚ, είτε προς αντικατάσταση κάποιων εξ αυτών που, λόγω παλαιότητας ή άλλων συνθηκών κρίθηκε ότι έχρηζαν σταδιακής παύσης της λειτουργίας τους.

Ο έτερος άξονας αφορούσε το νομοθετικό κυβερνητικό έργο στον εν γένει τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής. Ειδικότερα, προφανώς λόγω και της αναφερθείσας αυξημένης εγκληματικότητας στη χώρα, δόθηκε έμφαση στον παραπάνω τομέα και στην εφαρμογή σχετικών πολιτικών, με τις σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες να διακατέχονταν και από πνεύμα σεβασμού προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και συγκεκριμένα σε αυτά των φυλακισμένων. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των ελληνικών αρχών, η υλοποίηση των τεθειμένων στόχων θα επέφερε δευτερογενώς την προταθείσα αποσυμφόρηση των φυλακών, με τα πρώτα αποτελέσματα να αναφέρεται ότι αναδεικνύονται. Επίσης, αναμένονταν περαιτέρω βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης με την παγίωση της εφαρμογής των νομοθετικών αυτών πρωτοβουλιών και κατευθύνσεων.

Οι ελληνικές αρχές πραγματοποίησαν και follow up απάντηση στη CPT, η οποία εκ νέου ανέφερε τις ληφθείσες νομοθετικές πρωτοβουλίες της Κυβέρνησης που συνοπτικά μνημονεύθηκαν ανωτέρω και τα προσδοκώμενα αποτελέσματά τους. Επιπροσθέτως ανακοινώθηκε η δημιουργία του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου των Φυλακών, με αρμοδιότητα τον γενικό συντονισμό των σωφρονιστικών πολιτικών σε κεντρικό επίπεδο.

Παρατηρείται ότι ο βασικός άξονας αντιμετώπισης που προέκριναν οι ελληνικές αρχές στηρίζεται στην επεκτατική ποινική πολιτική εν σχέση με τη χρήση της φυλακής. Ως προς την εισαγωγή νέας νομοθεσίας που προαναφέρθηκε, δεν πραγματοποιείται ειδική μνεία περί των αλλαγών που επιφέρει και των μέτρων και δυνατοτήτων που εισάγει, παρά μνημονεύθηκε ότι προωθεί την αποσυμφόρηση των φυλακών και δίνει περαιτέρω έμφαση στη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατουμένων. Παρότι δεν καθίσταται σαφής ο τρόπος επίτευξης της αποσυμφόρησης αυτής που κρίνεται ότι επετεύχθη και προσδοκάται να επιφέρει περαιτέρω θετικά αποτελέσματα, καθώς απλώς αναφέρει την ταυτότητα δύο (2) νόμων, από την επισκόπηση αυτών διαπιστώνεται ότι εφαρμόζουν κυρίως πολιτικές back door, με τις σχετικές προβλέψεις

περί της προσωρινής κράτησης (προϋποθέσεις επιβολής, διάρκεια κλπ.) να εμπίπτουν στο πεδίο των front door πολιτικών. Οι αναφερόμενες νομοθετικές πρωτοβουλίες εμπίπτουν στο εννοιολογικό περιεχόμενο των περιοριστικών ποινικών πολιτικών και συνολικά μπορεί να θεωρηθεί ότι ο συνδυασμός των δύο (2) αυτών κατευθύνσεων εφαρμόζει τις αρχές της πολιτικής της ακινησίας (stand still policy), μέσω των δύο (2) αυτών αξόνων που ήδη αναφέρθηκαν.

11.2. Περιοδική επίσκεψη από 25 Μαΐου έως 6 Ιουνίου 1997

Ως προς την ταυτότητα της εν λόγω περιοδικής επίσκεψης της CPT, αυτή μετέβην στα ΣΚ Κορυδαλλού, Κέρκυρας και Διαβατών. Ειδικότερα ως προς την επίσκεψη στο ΣΚ Κορυδαλλού, είχε το χαρακτήρα της follow up επίσκεψης και έγινε επιθεώρηση των εγκαταστάσεων των φυλακών ανδρών, γυναικών και ανηλίκων. Επί της συνολικής εικόνας, από την προαναφερθείσα πρώτη επίσκεψη είχε παρατηρηθεί έντονο πρόβλημα υπερπληθυσμού και είχε συσταθεί στις ελληνικές αρχές η άμεση και κατά προτεραιότητα ενασχόληση με αυτό. Διαπιστώθηκε από τα παρεχόμενα στατιστικά στοιχεία ότι, παρά την αύξηση της χωρητικότητας των ΣΚ και την εφαρμογή νομοθετικών πρωτοβουλιών προς αποφυλάκιση κρατουμένων, υπήρχε ακόμα σοβαρό πρόβλημα υπερπληθυσμού, παρά την εμφανιζόμενη βελτίωση της κατάστασης. Συγκεκριμένα, ο συνολικός αριθμός κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές ανέρχονταν στους 5452, ενώ το σωφρονιστικό σύστημα μπορούσε να διαχειριστεί 4332. Οι ελληνικές αρχές γνωστοποίησαν στη CPT στο προκαταρκτικό στάδιο της επίσκεψής της στα ΣΚ που προαναφέρθηκαν ότι οι προσπάθειές τους προς θέση σε έλεγχο του πληθυσμού των φυλακών υπονομεύτηκαν από την αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών κρατουμένων που βρίσκονται σε αυτά. Υπενθυμίζεται ξανά ότι οι παράνομα διαμένοντες στη χώρα αλλοδαποί κρατούνταν για εκείνη τη χρονική περίοδο σε φυλακές. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι οι αλλοδαποί κρατούμενοι ανέρχονταν σε ποσοστό 40% του συνολικού σωφρονιστικού πληθυσμού.

Με βάση τα παρεχόμενα στατιστικά στοιχεία και τον προκαταρκτικό αυτό διάλογο, η CPT αναγνώρισε ότι οι ελληνικές αρχές σημείωσαν πρόοδο ως προς τη θέση υπό έλεγχο του πληθυσμού των φυλακών, απέχουν όμως από το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ειδικότερα ως προς την εκπνευσμένη στόχευση προς εφαρμογή κτιριακού προγράμματος (επεκτατική πολιτική), η CPT εξέφρασε αμφιβολίες για το κατά πόσο η αποκλειστική εφαρμογή τέτοιων μέτρων θα είναι αποτελεσματική, καθότι, όπως υποστήριξε, η ευρωπαϊκή πρακτική έχει καταδείξει ότι ο πληθυσμός των φυλακών έχει την τάση να αυξάνεται και να ακολουθεί την επέκταση της χωρητικότητας, κάτι που διατηρεί και το ήδη υπάρχον πρόβλημα. Επίσης αναφέρεται πως έχει

παρατηρηθεί ότι καλύτερα αποτελέσματα στον έλεγχο του σωφρονιστικού πληθυσμού φαίνεται να έχουν επιφέρει πολιτικές μείωσης ή ελέγχου των εισερχομένων στις φυλακές (πολιτικές front door, όπως ήδη έχει αναφερθεί παραπάνω). Με βάση τα ανωτέρω η CPT συνέστησε στις ελληνικές αρχές μια πολυπαραγοντική προσέγγιση του ζητήματος, με την εφαρμογή διαφόρων πολιτικών. Μολονότι δεν προσδιόρισε το είδος αυτών, προφανώς αποσκοπούσε με αυτή την επισήμανση στην υπόδειξη λήψης και έτερων σχετικών μέτρων από την απλή επέκταση της χωρητικότητας των φυλακών.

Ακολούθησε η επιμέρους αναφορά των συμπερασμάτων της CPT από την επιθεώρηση των ΣΚ που επισκέφτηκε. Για το ΣΚ Κορυδαλλού πραγματοποιήθηκε ξεχωριστή μνεία σε καθεμία από τις εγκαταστάσεις εντός αυτού. Επί της φυλακής ανδρών διαπιστώθηκε ότι κρατούνταν 1032 άτομα, με τη χωρητικότητά τους να είναι 480. Παρά τη βελτίωση από την προηγούμενη επίσκεψη (1410 κρατούμενοι για τους ίδιους χώρους 480 ατόμων), το πρόβλημα του υπερπληθυσμού παρέμεινε αρκετά έντονο. Η CPT παρατήρησε ότι σχεδόν το 40% των κρατουμένων ήταν αλλοδαποί, προερχόμενοι από σαράντα πέντε (45) διαφορετικές χώρες. Η διοίκηση της φυλακής ενημέρωσε τους εκπροσώπους της CPT ότι σκοπεύει να μεταφέρει ακόμα 250 κρατουμένους στο ΣΚ Αυλώνα, ώστε να αποσυμφορήσει περαιτέρω την εγκατάσταση της φυλακής των ανδρών. Όπως και στην επίσκεψη του 1993, παρατηρήθηκε ως προς τα κελιά στα οποία διαβιούσαν οι κρατούμενοι, που υπενθυμίζεται ότι ήταν εμβαδού 9,5m², ότι κρατούνταν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων τρία (3) άτομα, παρά τη σύσταση της CPT στη σχετική έκθεση του 1993 ότι ο αριθμός αυτός δημιουργεί δυσμενείς συνθήκες κράτησης και πρέπει να μειωθεί σε δύο (2) άτομα ανά κελί. Ο αριθμός των γυναικών κρατουμένων μειώθηκε σε 194 (υπενθυμίζεται ότι η σχετική χωρητικότητα ήταν 270 θέσεις), με τις συνθήκες διαβίωσής τους να είναι αρκετά βελτιωμένες, ένεκα και της ανακαίνισης των εγκαταστάσεών τους. Επί των φυλακών ανηλίκων, όπου κρατούνταν 95 άτομα μεταξύ των ηλικιών 15-21, 45 κατάδικοι και 50 υπόδικοι, οι συνθήκες κρίθηκαν επαρκείς, τόσο ως προς τον συνολικό πληθυσμό, όσο και ως προς την κατανομή του σε κελιά και θαλάμους. Επισήμανε επίσης, κατά ενημέρωση των ελληνικών αρχών, ότι επίκειται η μεταφορά των κρατουμένων αυτών σε αγροτική φυλακή στον Βόλο.

Ως προς το ΣΚ Κέρκυρας, αριθμητικά ο πληθυσμός της φυλακής ήταν υπό έλεγχο, καθότι υπήρχαν 75 κρατούμενοι, με τη χωρητικότητα της φυλακής να είναι 95. Στην πράξη, όμως, από τις δέκα (10) συνολικά πτέρυγες λειτουργούσαν μόνο οι επτά (7), καθότι οι υπόλοιπες ήταν ακόμα υπό κατασκευή, κάτι που επηρέαζε σημαντικά την κατανομή των κρατουμένων. Ειδικότερα, σε κελιά εμβαδού 6m², που προορίζονταν για έναν (1) κρατούμενο, κρατούνταν κατά κανόνα δύο (2) άτομα, κάτι που περιόριζε σημαντικά το χώρο διαβίωσής τους. Επ' αυτού η CPT κάλεσε τις

ελληνικές αρχές να διευθετήσουν την υπάρχουσα κατάσταση το συντομότερο δυνατόν. Στο ΣΚ Διαβατών παρατηρήθηκε επίσης πρόβλημα υπερπληθυσμού, καθότι κρατούνταν 461 άτομα σε χωρητικότητα εγκατάστασης 370. Εξ αυτών 214 ήταν υπόδικοι, 226 κατάδικοι, 21 χρεοφειλέτες, 26 ανήλικοι και 21 γυναίκες, ενώ το 40% περίπου ήταν αλλοδαποί. Παρότι δεν υπεισήλθε σε λεπτομέρειες για την κατανομή των κρατουμένων στα κελιά και τους κοιτώνες, η CPT κρίνει σοβαρό το πρόβλημα υπερπληθυσμού του συγκεκριμένου ΣΚ, καλώντας σε μείωση του συνολικού πληθυσμού και δίνοντας κατευθύνσεις ως προς την κατανομή των κρατουμένων.

Στα πλαίσια του διαλόγου που έχει προαναφερθεί, οι ελληνικές αρχές αντέκρουσαν τα ευρήματα της CPT, αποδίδοντας την ύπαρξη σωφρονιστικού υπερπληθυσμού σε απρόοπτες και εξαιρετικές υφιστάμενες συνθήκες. Πιο συγκεκριμένα, εκκινώντας από τη γενική κατάσταση στις ελληνικές φυλακές, υποστηρίχθηκε ότι ο πληθυσμός των φυλακών είχε αντιμετωπιστεί ικανοποιητικά μετά την περιοδική επίσκεψη της CPT του 1993, πλην όμως το πρόβλημα επανεμφανίστηκε και οδήγησε στην κατάσταση που στηλίτευσε η CPT ένεκα δύο (2) παραγόντων, αφενός της αύξησης των αλλοδαπών κρατουμένων και αφετέρου της αύξησης των δεικτών εγκληματικότητας, η οποία δεν είναι μόνο εγχώριο ζήτημα αλλά έχει παγκόσμιες διαστάσεις. Εν συντομία, στην απάντηση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης παρατηρείται μια στάση άρνησης και άμυνας. Το ζήτημα της κράτησης αλλοδαπών όντως αποτελούσε ζήτημα καθώς, όπως προαναφέρθηκε, αυτοί απάρτιζαν περίπου το 40% του πληθυσμού των φυλακών. Επί της αναφερθείσας αύξησης των δεικτών της εγκληματικότητας, την οποία και ανήγαγε σε παγκόσμιο πρόβλημα, όπως έχει αναφερθεί και στο θεωρητικό σκέλος της παρούσης, καίτοι η σύνδεση τους με τον σωφρονιστικό πληθυσμό παρουσιάζεται λογική, εμπειρικά έχει καταδειχθεί ότι δεν πρόκειται για ανάλογα μεγέθη και είναι εν πολλοίς ανεξάρτητα μεταξύ τους.

Ως απάντηση περί των ενεργειών που θα πραγματοποιηθούν, παρατηρείται μεθοδολογικά ένας διαχωρισμός μεταξύ των επιμέρους ΣΚ που επισκέφτηκε η CPT και της γενικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του υπό εξέταση προβλήματος. Αρχικά και επί των συγκεκριμένων ΣΚ που αποτέλεσαν και αντικείμενο της έκθεσης της CPT, για το ΣΚ Κορυδαλλού οι ελληνικές αρχές ανέφεραν ότι επίκειται η μεταφορά ειδικών κατηγοριών κρατουμένων, όπως ανηλίκων και τοξικοεξαρτημένων σε έτερα ΣΚ, ενώ η κατασκευή νέων φυλακών που έχει δρομολογηθεί θα συμβάλλει περαιτέρω στην αποσυμφόρμησή του. Για το ΣΚ Κέρκυρας αναφέρθηκε ότι οι εργασίες στις πτέρυγες που δεν λειτουργούν βρίσκονται στο τελικό στάδιο αποπεράτωσής τους, ενώ δεδομένου ότι η εν λόγω φυλακή είναι παλαιάς κατασκευής, υφίσταται πρόθεση μετακίνησης σε έτερη σύγχρονη εγκατάσταση. Ως προς το ΣΚ Διαβατών και τον εκεί υφιστάμενο υπερπληθυσμό δεν έγινε κάποια μνεία.

Πέραν των προαναφερομένων, οι ελληνικές αρχές πραγματοποίησαν και γενική αναφορά για την πολιτική τους ως προς το φαινόμενο της ύπαρξης σωφρονιστικού υπερπληθυσμού. Βασική πολιτική τέθηκε η εφαρμογή κτιριακού προγράμματος, που αποσκοπεί στην αύξηση της συνολικής χωρητικότητας του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος, κατ' επιταγή των θεωρητικών αρχών της επεκτατικής ποινικής πολιτικής. Επίσης γίνεται αναφορά και σε έτερα μέτρα, που, όμως, η θέση τους προς το τέλος της απάντησης των ελληνικών αρχών και η σύντομη αναφορά σε αυτά δίνει, κατά την κρίση του γράφοντος, την εντύπωση ότι μνημονεύθηκαν σκοπούμενα απλώς και σχετικά αορίστως, ώστε να αναφανεί η λήψη πρόσθετων μέτρων από την απλή εφαρμογή επεκτατικής πολιτικής και να παρουσιαστεί συμμόρφωση με τις σχετικές συστάσεις της CPT για πολύπλευρη ενασχόληση με το ζήτημα. Συγκεκριμένα, γίνεται μνεία ότι αρχικά παρέχεται η δυνατότητα επιβολής ποινών εναλλακτικών της κράτησης, όπως πρόστιμο και κοινωφελής εργασία, ενώ, επίσης, παρέχονται και δυνατότητες πρόωρης αποφυλάκισης, όπως η απόλυση υπό όρους και σχετικά προγράμματα (επανένταξης, απεξάρτησης κλπ.). Τα μέτρα αυτά αποτελούν σε θεωρητική βάση συγκερασμό πολιτικών front door (εναλλακτικές της κράτησης ποινές) αλλά και back door (πρόωρη αποφυλάκιση) και εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο περιοριστικών πολιτικών. Όπως και ανωτέρω αναφέρθηκε, κατά την απάντηση των ελληνικών αρχών στην έκθεση της CPT έπειτα από την περιοδική επίσκεψη του 1993, γενική πολιτική κατεύθυνση που μνημονεύεται ότι θα ακολουθηθεί ως προς την εφαρμοσθείσα ποινική πολιτική είναι αυτή της ακινησίας (stand still policy).

11.3. Ad hoc επίσκεψη από 26 Οκτωβρίου έως 2 Νοεμβρίου 1999

Σε αυτήν την ειδική επίσκεψη η CPT επισκέφτηκε το ΣΚ Κορυδαλλού και τις φυλακές ανηλίκων στον Αυλώνα. Η επίσκεψη στο ΣΚ Κορυδαλλού ήταν επαναληπτική (follow up) των περιοδικών επισκέψεων του 1993 και του 1997 και πραγματοποιήθηκε σε συγκεκριμένες πτέρυγες του εν λόγω συγκροτήματος και ειδικότερα στη φυλακή ανδρών, στο νοσοκομείο της φυλακής και στην ψυχιατρική μονάδα. Ως προς τη συνολικά επικρατούσα κατάσταση στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα επί του αριθμού των κρατουμένων, η CPT χαρακτήρισε το πρόβλημα του υπερπληθυσμού στην Ελλάδα ως χρόνιο, παραθέτοντας αριθμητικά δεδομένα κατά τα οποία οι κρατούμενοι ανέρχονταν στους 7720 (από 5432 κατά την περιοδική επίσκεψη του 1997), με τη χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών να είναι 4700, ελαφρά αυξημένη από το 1997 (4332). Η πληρότητα δηλαδή ήταν σε ποσοστό περίπου 164%. Ως μέρος του γενικότερου προβλήματος αλλά και συγκεκριμένα της επιδείνωσης αυτού υποστηρίχθηκε ότι είναι η διαρκής

αύξηση των αλλοδαπών κρατουμένων, η οποίοι κατά την επίσκεψη αυτή της CPT απάρτιζαν περίπου το 47% του συνολικού πληθυσμού των φυλακών. Σημειώνεται και πάλι ότι, κατά την κείμενη νομοθεσία των ετών εκείνων, οι παράνομοι αλλοδαποί κρατούνταν σε ΣΚ.

Περνώντας στις συνθήκες κράτησης στα επιμέρους ΣΚ που αποτελέσαν αντικείμενο ενδιαφέροντος και εκκινώντας από το ΣΚ Κορυδαλλού, στη φυλακή των ανδρών διαπιστώθηκε η αύξηση της χωρητικότητάς τους σε 730 θέσεις, οι οποίες εξοικονομήθηκαν από τη μετατροπή των φυλακών ανηλίκων, χωρητικότητας 250 θέσεων σε φυλακές ανδρών. Μολαταύτα, ο πληθυσμός της εγκατάστασης είχε σχεδόν διπλασιαστεί, αριθμώντας 1922 κρατουμένους εν σχέση με τους 1032 κατά την περιοδική επίσκεψη του 1997. Εξ αυτών περίπου τα δύο τρίτα (2/3) τους ήταν κατάδικοι, ενώ το 50% περίπου ήταν αλλοδαπής προέλευσης. Με δεδομένο ότι τα κελιά της φυλακής ανδρών ήταν εμβαδού 9m² και εντός αυτών κρατούνταν κατά κανόνα τρία (3) άτομα, η CPT έκανε εκ νέου συστάσεις στις ελληνικές αρχές να μειώσουν τον πληθυσμό των κρατουμένων στην πτέρυγα αυτή, επαναλαμβάνοντας την ανάγκη διαμονής στα κελιά αυτά δύο (2) ατόμων ώστε να εξασφαλίζεται η αξιοπρεπής διαβίωσή τους. Επί των έτερων εγκαταστάσεων του ΣΚ Κορυδαλλού που επισκέφτηκε η CPT, ήτοι το νοσοκομείο της φυλακής και την ψυχιατρική μονάδα, δεν πραγματοποίησε στην υπό μελέτη έκθεσή της κάποια αναφορά επί του πληθυσμού των κρατουμένων σε αυτές.

Οι φυλακές ανηλίκων του Αυλώνα εκκίνησαν τη λειτουργία τους τον Αύγουστο του 1998. Σε αυτές κρατούνταν 279 άνδρες, ηλικίας 14 έως 21 ετών, με τη χωρητικότητά της να ανέρχεται σε 308 θέσεις. Οι μισοί σχεδόν ήταν αλλοδαποί. Ως προς το ζήτημα της διαβίωσής τους εν σχέση με τον πληθυσμό της εγκατάστασης οι συνθήκες κράτησης κρίθηκαν ικανοποιητικές.

Επί των συστάσεων της CPT, προτείνεται με υψηλή προτεραιότητα η χάραξη πολιτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου του υπερπληθυσμού στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα. Ειδικότερα, με δεδομένο ότι και στις δύο (2) προηγούμενες απαντήσεις των ελληνικών αρχών τέθηκε ως απάντηση στο πρόβλημα η αύξηση της χωρητικότητας του σωφρονιστικού συστήματος μέσω της εφαρμογής κτιριακού προγράμματος, σε αυτήν την έκθεση η CPT προτείνει την ενασχόληση με έτερες πολιτικές και μέτρα, που θα αποσκοπούν κυρίως στον περιορισμό των εισροών νέων κρατουμένων στις φυλακές. Η απάντηση των ελληνικών αρχών δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις από την πεπατημένη των δύο (2) προηγούμενων απαντήσεων. Αρχικά γίνεται παραδοχή της ύπαρξης του προβλήματος του υπερπληθυσμού στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα και αναγνώριση – εντοπισμός αυτού. Έπειτα αναφέρεται ότι προς επίλυση αυτού επίκειται η επέκταση της συνολικής χωρητικότητας του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος, μέσω του κτιριακού προγράμματος που έχει εκπονηθεί.

Προσεγγίζοντας μεθοδολογικά των ως άνω διάλογο, παρατηρείται μια αναντιστοιχία μεταξύ του θεωρητικού υποβάθρου των συστάσεων της CPT και των δρομολογηθέντων ενεργειών των ελληνικών αρχών. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα για ακόμη μία φορά στηρίζει την επεκτατική πολιτική προς περιορισμό και επίλυση του ζητήματος. Αντίθετα, η CPT προκρίνει τη λήψη μέτρων που ανήκουν στην κατηγορία front door (μείωση εισροών κρατουμένων) και στο ευρύτερο πλαίσιο της περιοριστικής ποινικής πολιτικής.

11.4. Περιοδική επίσκεψη από 23 Σεπτεμβρίου έως 5 Οκτωβρίου 2001

Σε αυτήν την περιοδική επίσκεψη η CPT μετέβην στα ΣΚ Αλικαρνασσού στο Ηράκλειο Κρήτης, Χανίων, Κορυδαλλού και Μαλανδρινού. Ειδικότερα στο συγκρότημα του ΣΚ Κορυδαλλού επισκέφτηκε τη φυλακή των ανδρών, το νοσοκομείο της φυλακής και την ψυχιατρική της μονάδα, όπως έκανε και στην ακριβώς παραπάνω αναφερόμενη ειδική επίσκεψη του 1999. Παρατηρεί άμεσα τη θέσπιση νέου Σωφρονιστικού Κώδικα με τον Ν. 2776/1999 «Σωφρονιστικός Κώδικας», ο οποίος έκρινε ότι θέτει σωστές προϋποθέσεις μεταχείρισης των κρατουμένων ως προς τις συνθήκες κράτησής τους, στις οποίες φυσικά υπάγεται και ο πληθυσμός των φυλακών σε όλες τις εκφάνσεις του, επιφέροντας σημαντικές εν γένει βελτιώσεις, που περιλαμβάνουν και τις συνθήκες κράτησης, καθώς προβλέπει διατάξεις που αποσκοπούν στη διασφάλιση της μη απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης των κρατουμένων και στην αποφυγή του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού. Σημειώνεται ότι ο νόμος αυτός ισχύει και έως την σύνταξη της παρούσας, με τις τροποποιήσεις που έχουν επέλθει σε αυτόν. Επί των γενικών διαπιστώσεων της CPT, εντύπωση προξενεί η σύστασή της στις ελληνικές αρχές για τη δημιουργία ειδικής ανεξάρτητης αρχής, με έργο τη διασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών κράτησης για όλα τα πρόσωπα που καθ' οιονδήποτε τρόπο στερούνται την ελευθερία τους. Παρατηρείται ότι η δραστηριότητα αυτή ομοιάζει με το σκοπό της CPT, με μόνη διαφορά ότι θα ασκείται από εγχώρια αρχή – όργανο, το οποίο και θα πρέπει να πραγματοποιεί προγραμματισμένες και απροειδοποίητες επισκέψεις προς επίτευξη του στόχου του.

Ως προς τις γενικές διαπιστώσεις της, η CPT διαπίστωσε ότι το σωφρονιστικό σύστημα έχει υποστεί βελτιώσεις στην εν γένει λειτουργία του, εξαιρώντας, όμως, το ΣΚ Κορυδαλλού, το μεγαλύτερο δηλαδή στην ελληνική επικράτεια. Συγκεκριμένα για τον υπερπληθυσμό ανέφερε ότι κυμαίνεται ακόμη σε πολύ υψηλά επίπεδα, καθώς οι κρατούμενοι είναι 8500 και η χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος 5000, ήτοι πληρότητα της τάξης του 170%. Παρατηρείται ευχερώς ότι, παρά τη μικρή αύξηση της χωρητικότητας, ο σωφρονιστικός πληθυσμός επίσης

αυξήθηκε από την τελευταία επίσκεψη του 1999, με το συνολικό ποσοστό πληρότητας να γνωρίζει επίσης μικρή αύξηση (ήταν 164%). Μάλιστα, για πρώτη φορά από την έναρξη των επισκέψεων της στην Ελλάδα, η CPT αναφέρει ρητά και απερίφραστα ότι το μείζον πρόβλημα ικανοποιητικών συνθηκών κράτησης στην Ελλάδα είναι αυτό του υπερπληθυσμού.

Θέτοντας ως σημείο εκκίνησης της επιμέρους ανάπτυξης το ΣΚ Κορυδαλλού, που είναι και το μεγαλύτερο ΣΚ και διεπιστώθη στις προηγούμενες τρεις (3) επισκέψεις της CPT ότι παρουσιάζει σοβαρό ζήτημα υπερπληθυσμού, στις φυλακές των ανδρών κρατούνταν 2107 άτομα, ενώ η χωρητικότητά τους ήταν 780 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 270%. Εξ αυτών οι 705 ήταν υπόδικοι και οι λοιποί 1402 κατάδικοι. Τα κελιά ήταν κατά κύριο λόγο εμβαδού 9m^2 , όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, με μερικά να έχουν εμβαδό 8m^2 , ενώ οι κοιτώνες είχαν εμβαδό έως 100m^2 . Ενώ, όπως έχει γίνει ήδη μνεία κατά την ανάλυση των προηγούμενων εκθέσεων, στα κελιά αυτά θα έπρεπε να κρατούνται δύο (2) άτομα, διαπιστώθηκε ότι αυτό αποτελεί εξαίρεση, με τον κανόνα να είναι η ύπαρξη τριών (3) ή και τεσσάρων (4) κρατουμένων σε αυτά, ενώ κρατούνταν σε ορισμένα κελιά έως και έξι (6) άτομα. Ομοίως αναφέρει ότι πρόβλημα υπερπληθυσμού υπήρχε και σε κοιτώνες, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα κοιτώνα εμβαδού $35,6\text{m}^2$, στον οποίο βρίσκονταν δεκαέξι (16) κρατούμενοι. Για τις λοιπές εγκαταστάσεις που επισκέφτηκε (νοσοκομείο και ψυχιατρείο) δεν πραγματοποιήθηκε περαιτέρω ειδική αναφορά ως προς συνθήκες κράτησης και για τον πληθυσμό αυτών.

Το ΣΚ Αλικαρνασσού έγινε για πρώτη φορά αντικείμενο επίσκεψης από τη CPT. Η χωρητικότητά του ήταν 109 θέσεις, με κελιά που θα έπρεπε να φιλοξενούν έναν (1) κρατούμενο υπό κανονικές προϋποθέσεις. Ο πληθυσμός της φυλακής ήταν 221 άτομα, εκ των οποίων 12 υπόδικοι και 209 κατάδικοι. Η πληρότητα της φυλακής ανέρχονταν στο ποσοστό του 200%. Τα κελιά ήταν εμβαδού $8,5\text{m}^2$, που παρείχαν ικανοποιητικές συνθήκες κράτησης για μόνο ένα (1) άτομο. Μολαταύτα, κατά κανόνα κρατούνταν σε αυτά δύο (2) με τρία (3) άτομα, ενώ σε ορισμένα κελιά κρατούνταν και τέσσερα (4) άτομα. Οποιαδήποτε παρέκκλιση από το ένα (1) άτομο ανά κελί κρίθηκε από τη CPT ότι δημιουργεί μη αποδεκτές συνθήκες κράτησης.

Το ΣΚ Χανίων επίσης αποτέλεσε για πρώτη φορά αντικείμενο επίσκεψης από τη CPT. Σε αυτό κρατούνταν 87 άτομα, με τη χωρητικότητά του να ανέρχεται σε 65 θέσεις, ήτοι πληρότητα 134%. Αυτές οι θέσεις κατανέμονταν σε κελιά εμβαδού $7,3\text{m}^2$ και σε κοιτώνες εμβαδού περί τα 48m^2 . Κατά τη CPT στα ανωτέρω κελιά μπορεί να κρατείται αξιοπρεπώς, από άποψη χώρου, μόνο ένα (1) άτομο. Η κράτηση σε αυτά δύο (2) ατόμων δημιουργούσε μη αποδεκτή συμφόρηση, ενώ η κράτηση τριών (3) κρίθηκε πλήρως ακατάλληλη και απαράδεκτη. Επιμέρους συγκεκριμένη αναφορά για την κατάσταση των κελιών ως προς τον αριθμό των κρατουμένων τους δεν

πραγματοποιήθηκε. Στους κοιτώνες βρίσκονταν πλέον των είκοσι (20) κρατουμένων, ενώ, κατά τη CPT, οι προδιαγραφές τους επαρκούσαν για μέγιστο δώδεκα (12) κρατουμένων.

Ως προς το ΣΚ Μαλανδρίνου, αυτό τέθηκε σε λειτουργία τον Ιούλιο του 2021, ήτοι μόλις δύο (2) μήνες πριν από την επίσκεψη της CPT. Η χωρητικότητά του ανέρχονταν στις 280 θέσεις και κατά το χρόνο της επίσκεψης λειτουργούσε η μισή εγκατάσταση, στην οποία κρατούνταν 139 άνδρες. Αυτοί εξέτιαν, όπως αναφέρεται, μακροχρόνιες ποινές φυλάκισης, με το 30% αυτών να εκτίουν ποινή ισόβιας κάθειρξης. Τα κελιά ήταν εμβαδού 12m² και εντός αυτών βρίσκονταν δύο (2) κρατούμενοι. Η CPT ανέφερε χαρακτηριστικά, ως συμπέρασμα, ότι στο εν λόγω ΣΚ οι συνθήκες κράτησης ήταν υψηλού επιπέδου, κάτι που συνιστά την πρώτη φορά που επιδοκίμασε την Ελλάδα ως προς τις παρεχόμενες συνθήκες κράτησης. Σημειώνεται ότι η επιδοκιμασία αυτή αφορά τις εν γένει συνθήκες κράτησης, στις οποίες και συμπεριλαμβάνεται το καθ' αυτό ζήτημα του υπερπληθυσμού, που απασχολεί και την παρούσα ανάπτυξη.

Η συγκεκριμένη έκθεση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τις συστάσεις της CPT προς την Ελλάδα για την αντιμετώπιση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού που παρατήρησε ότι υφίσταται γενικώς και διαρκώς στη χώρα μας. Αρχικά πραγματοποιεί μνεία στη Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to member states concerning prison overcrowding and prison population inflation, η οποία, όπως παρατηρείται και από τον τίτλο, της καταπιάνεται συγκεκριμένα με τον υπερπληθυσμό των φυλακών και την εν γένει αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού, θέτοντας συγκεκριμένες κατευθύνσεις μεταχείρισης κρατουμένων, τόσο στο στάδιο της κράτησής τους – έκτισης ποινής, όσο και στο προγενέστερο στάδιο αυτής. Θέτει τη Σύσταση αυτή υπόψη των ελληνικών αρχών και τις καλεί, βάσει αυτής, να εφαρμόσει πολυπαραγοντικές πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος, κάτι που είχε κάνει και σε προηγούμενη έκθεσή της, κατά την δεύτερη περιοδική της επίσκεψη το 1997.

Επιπροσθέτως, στην υπό εξέταση έκθεση, η CPT, η οποία έως τώρα απλώς εξέφραζε επιφυλάξεις για το κατά πόσο η σκοπούμενη από τις ελληνικές αρχές αύξηση της χωρητικότητας των φυλακών θα επιλύσει το εν λόγω πρόβλημα, για πρώτη φορά προβαίνει σε ευθεία αμφισβήτηση των δυνατοτήτων της επεκτατικής πολιτικής να το αντιμετωπίσουν. Συγκεκριμένα, πραγματοποιώντας αναφορά στο παράδειγμα λοιπών ευρωπαϊκών χωρών, ανέφερε ρητά ότι η κατασκευή νέων φυλακών και η επέκταση ήδη υπαρχόντων δεν παρουσίασε επιθυμητά αποτελέσματα. Παρατηρήθηκε, όμως, ότι η εφαρμογή πολιτικών και μέτρων ελέγχου – μείωσης των ατόμων που φυλακίζονται έχουν φανεί αποτελεσματικές ως προς τον επιδιωκόμενο στόχο της θέσης υπό έλεγχο του σωφρονιστικού πληθυσμού.

Προσεγγίζοντας τις παρατηρήσεις της CPT μεθοδολογικά, παρατηρείται ότι τηρεί αποδοκιμαστική στάση στην εφαρμογή επεκτατικής ποινικής πολιτικής. Κρίνει προκριτέα την εφαρμογή περιοριστικών ποινικών πολιτικών, δίνοντας έμφαση σε μέτρα που περιορίζουν και ελέγχουν τον αριθμό των ατόμων που φυλακίζονται σε ΣΚ, δηλαδή σε πολιτικές front door.

Στα πλαίσια του διαλόγου, οι ελληνικές αρχές ανέφεραν αρχικά ότι ήδη αντιμετωπίζεται το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, με την κατάσταση στις ελληνικές φυλακές κατά το χρόνο της απάντησης να είναι 8328 κρατούμενοι για 5620 θέσεις. Παρατηρείται, δηλαδή, μείωση του συνολικού σωφρονιστικού πληθυσμού και αύξηση της συνολικής χωρητικότητας κρατουμένων από τα δοθέντα αριθμητικά στοιχεία. Ακολούθως αναφέρει την υπάρχουσα κατάσταση στα τέσσερα (4) ΣΚ που επισκέφθηκε η CPT. Από αυτά μόνο το ΣΚ Μαλανδρίνου δεν παρουσίαζε ζήτημα υπερπληθυσμού, παρατηρείται, όμως, ότι ο αριθμός κρατουμένων είχε αυξηθεί σημαντικά από την προαναφερθείσα επίσκεψη. Συγκεκριμένα, κρατούνταν 273 άτομα στην ήδη αναφερθείσα χωρητικότητα 280 θέσεων.

Ως προς τα μέτρα που θα εφαρμοστούν για τον περιορισμό και την επίλυση του προβλήματος παρατηρείται η εφαρμογή της πολιτικής της ακινησίας. Ειδικότερα, πρώτα αναφέρθηκε η εφαρμογή κτιριακού προγράμματος, όπως και σε κάθε άλλη απάντηση των ελληνικών αρχών, με δρομολογηθείσα ανέγερση νέων φυλακών και καταληκτική ημερομηνία το έτος 2008. Ακολούθως αναφέρθηκαν διατάξεις του νέου Σωφρονιστικού Κώδικα, που περιλαμβάνουν την έκτιση των ποινών στερητικών της ελευθερίας κατά τρόπο εναλλακτικό. Συγκεκριμένα ανέφερε τα άρθρα 59, όπου προβλέπεται η ημιελεύθερη διαβίωση κρατουμένων, 63, που προβλέπει την τμηματική έκτιση της ποινής και 64, που ρυθμίζει την παροχή κοινωφελούς εργασίας.

11.5. Περιοδική επίσκεψη από 27 Αυγούστου έως 9 Σεπτεμβρίου 2005

Σε αυτήν την περιοδική επίσκεψη η CPT επισκέφτηκε τα ΣΚ Χίου, Κομοτηνής και Κορυδαλλού. Ειδικότερα ως προς το ΣΚ Κορυδαλλού, επισκέφτηκε τη φυλακή των ανδρών, την κλειστή φυλακή γυναικών, το νοσοκομείο της φυλακής και την ψυχιατρική μονάδα αυτής. Παρατηρείται ότι στο ΣΚ Κορυδαλλού αποτελούν γενικό αντικείμενο ενδιαφέροντος της CPT οι φυλακές ανδρών, το νοσοκομείο και το ψυχιατρείο, ενώ οι φυλακές γυναικών έγιναν αντικείμενο επιθεώρησης για πρώτη φορά έπειτα από το 1997.

Εισαγωγικά και ως άμεση παρατήρηση, η CPT διαπίστωσε σοβαρά ζητήματα στην εν γένει λειτουργία του ΣΚ Χίου, τα οποία και επεσήμανε περιληπτικά αρχικά, μεταξύ των οποίων και ο

υπερπληθυσμός αυτού. Συνεχίζοντας, κατά το χρόνο της επίσκεψης ο συνολικός σωφρονιστικός πληθυσμός ανέρχονταν σε 9465 θέσεις, ενώ η χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος ήταν 5548 κρατούμενοι, ήτοι πληρότητα της τάξης του 170%. Σε όλα τα ΣΚ που επισκέφτηκε η CPT διαπιστώθηκε η ύπαρξη προβλήματος υπερπληθυσμού, το οποίο ήταν εντονότατο στο ΣΚ Κορυδαλλού, όπως θα φανεί και στην επιμέρους αναφορά αυτού που θα ακολουθήσει. Επίσης έγινε μνεία ότι στα ΣΚ τα οποία και αποτελούν αντικείμενο της υπό εξέταση έκθεσης κρατείται πλέον του ενός τρίτου (1/3) του συνολικού πληθυσμού των φυλακών στην Ελλάδα.

Περνώντας στην επιμέρους ανάπτυξη των ΣΚ που επισκέφθηκε η CPT, σημείο εκκίνησης τέθηκε για ακόμη μία φορά η μεγαλύτερη φυλακή στην Ελλάδα, το ΣΚ Κορυδαλλού. Στη φυλακή ανδρών η χωρητικότητα ήταν 640 θέσεις, παρουσιάζοντας μείωση από την τελευταία περιοδική επίσκεψη του 2001, που ήταν 780. Οι κρατούμενοι παρέμεναν στα ίδια επίπεδα, όμως, καθώς ανέρχονταν στους 2102 (2107 το 2001). Από αυτούς οι 964 ήταν υπόδικοι και οι 1138 κατάδικοι. Τα κελιά στα οποία αυτοί κρατούνταν ήταν εμβαδού $9,5\text{m}^2$ (στις προηγούμενες εκθέσεις είχε αναφερθεί ότι το εμβαδόν ήταν 9m^2) και προορίζονταν να φιλοξενούν μόνο έναν (1) κρατούμενο. Αντιθέτως παρατηρήθηκε να βρίσκονται εντός αυτών τρεις ή τέσσερις (3-4) κρατούμενοι, καθιστώντας τις συνθήκες διαβίωσής τους μη αποδεκτές. Η CPT αναγνωρίζοντας την κατάσταση ανέφερε ότι δεν είναι εφικτό να επιτευχθεί η κράτηση μόνο ενός (1) ατόμου ανά κελί, ως ήταν το αρχικό πλάνο, αλλά θα έπρεπε να διασφαλιστεί ότι ο μέγιστος αριθμός κρατουμένων που μπορεί να κρατείται σε αυτά θα είναι δύο (2), όπως άλλωστε είχε υποστηρίξει και σε προγενέστερες εκθέσεις της.

Στη φυλακή των γυναικών βρίσκονταν 543 κρατούμενες, με τη χωρητικότητά της να ανέρχεται σε 270 θέσεις. Η πληρότητά της, δηλαδή ανέρχονταν σε ποσοστό 201%. Ως προς τις περαιτέρω πληροφορίες της εγκατάστασης, αυτή απαρτιζόταν από κελιά εμβαδού 9m^2 και κοιτώνες εμβαδού 46m^2 . Όπως αναφέρθηκε και για τη φυλακή των ανδρών, στα κελιά αυτά θα έπρεπε ιδανικά να κρατείται ένα (1) άτομο, παρατηρήθηκε όμως ότι στην πραγματικότητα κρατούνταν δύο ή και τρεις (3) γυναίκες. Παρόμοιο πρόβλημα υφίστατο και στους κοιτώνες, οι οποίοι θα έπρεπε να διατηρούν επτά ή οκτώ (7-8) άτομα, αλλά βρίσκονταν σε αυτούς πολλά περισσότερα, φτάνοντας μέχρι και τον αριθμό των 25 κρατουμένων. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η CPT, στις περιπτώσεις αυτές των κοιτώνων των γυναικείων φυλακών αντιστοιχούσε ανά κρατούμενη χώρος λιγότερος των 2m^2 . Για το νοσοκομείο των φυλακών και την ψυχιατρική κλινική δεν πραγματοποιήθηκε κάποια ειδική μνεία ως προς το ζήτημα του σωφρονιστικού πληθυσμού τους στην υπό εξέταση έκθεση.

Στο ΣΚ Χίου η χωρητικότητα ανέρχονταν σε 100 θέσεις, με τους κρατούμενους να είναι 163 και ως εκ τούτου διατυπώθηκε σύσταση για άμεση βελτίωση των συνθηκών κράτησης εν γένει και συγκεκριμένα και του υπερπληθυσμού. Οι κρατούμενοι ήταν και κατάδικοι και υπόδικοι, δίχως να αναφέρονται σχετικοί αριθμοί επ' αυτών. Η CPT σημείωσε ότι η κράτηση στο ΣΚ Χίου εκλαμβάνονταν στους κόλπους των κρατουμένων ως τιμωρητικού χαρακτήρα, καθότι βρίσκονταν αρκετά μακριά, κατά κανόνα, από τις οικογένειές τους. Καίτοι ο παράγοντας αυτός δεν επηρεάζει τον σωφρονιστικό πληθυσμό, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά του διότι, με δεδομένη την ήδη αναφερθείσα ύπαρξη υπερπληθυσμού στο εν λόγω ΣΚ, η απομόνωση του κρατουμένου από τη διά ζώσης επαφή του με οικείους του καθιστά ακόμα δυσμενέστερες τις συνθήκες κράτησής του και την εν γένει μεταχείρισή του. Ως προς τον καταμοιρασμό των κρατουμένων, αυτοί βρίσκονταν κυρίως σε κοιτώνες. Ειδικότερα, δύο (2) κοιτώνες εμβαδού 42m^2 περιελάμβαναν 20 άτομα, δύο (2) κοιτώνες εμβαδού 48m^2 περιελάμβαναν 24 άτομα και δύο (2) κοιτώνες εμβαδού 53m^2 περιελάμβαναν επίσης 20 άτομα. Άλλος ένας (1) κοιτώνας είχε χωριστεί σε δύο (2) μέρη, εμβαδού 9m^2 και 16m^2 , στα οποία κρατούνταν 4 και 6 άτομα, αντίστοιχα. Η CPT ανέφερε και επιβεβαιώνεται από τα προπαρατεθέντα αριθμητικά δεδομένα ότι κάθε κρατούμενος διέθετε μετά βίας χώρο 2m^2 , ήτοι σημαντικά λιγότερο από το όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης που έχει τεθεί στο Α' μέρος της παρούσης (κατ' ελάχιστο 4m^2 για κάθε κρατούμενο). Για δύο (2) ακόμη κοιτώνες που διέθετε το ως άνω ΣΚ αναφέρεται ότι δεν είχαν ίδια επίπεδα συμφόρησης, δίχως όμως να προσφέρουν ικανοποιητικές συνθήκες κράτησης, χωρίς να επεξηγείται περαιτέρω η τοποθέτηση αυτή. Ομοίως, γίνεται μνεία και για την ύπαρξη ενός (1) κελιού με ένα (1) κρεβάτι, χωρίς να πραγματοποιείται κάποια περαιτέρω αναφορά επ' αυτού. Τέλος, αναφέρθηκε ότι ο υπερπληθυσμός του ΣΚ αυτού, όπως και αναπτύχθηκε ανωτέρω, είχε ως άμεση συνέπεια αριθμός των κρατουμένων που δεν διευκρινίστηκε ακριβώς, αλλά ήταν μέχρι 30 άτομα, δεν είχαν δικό τους κρεβάτι και για κατάκλιση χρησιμοποιούσαν σκέτα στρώματα, που βρίσκονταν μεταξύ των κρεβατιών και κατά τη διάρκεια της ημέρας απομακρύνονταν.

Επί του ΣΚ Κομοτηνής, οι κρατούμενοι ήταν 241 και η χωρητικότητα 105 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 230%. Οι 152 ήταν κατάδικοι και οι 89 υπόδικοι. Η φυλακή διέθετε 21 κελιά και 8 κοιτώνες. Τα κελιά ήταν εμβαδού $9,5\text{m}^2$ και κρατούνταν σε αυτά 4 άτομα. Το εμβαδόν των κοιτώνων δεν αναφέρεται, πλην όμως μνημονεύεται ότι κρατούνταν σε αυτά 20-25 άτομα. Η CPT δεν παρέθεσε περισσότερες πληροφορίες για τους κοιτώνες, ανέφερε, όμως, ότι και αυτοί είχαν υπερπληθυσμό. Το ίδιο ζήτημα έθεσε και για τα κελιά, όπου στην περίπτωσή τους προκύπτει ευχερώς η ύπαρξή του από τα αριθμητικά δεδομένα που προαναφέρθηκαν.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και κατά τη συζήτηση των προγενέστερων εκθέσεων της CPT, οι ελληνικές αρχές θέτουν στο επίκεντρο της σωφρονιστικής τους πολιτικής ως προς τις συνθήκες κράτησης την αύξηση της χωρητικότητας των φυλακών μέσω της εφαρμογής κτιριακού προγράμματος. Στην παρούσα έκθεση η CPT διαπίστωσε ότι ναι μεν αυξάνεται η χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών, παρατηρήθηκε όμως ότι ο αριθμός των κρατουμένων σε ΣΚ αυξάνεται με ακόμα ταχύτερο ρυθμό. Διατύπωσε εκ νέου τη σύστασή της για πολυπαραγοντικές προσεγγίσεις του ζητήματος, σύμφωνα με τις ταγές της Σύστασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to member states concerning prison overcrowding and prison population inflation συγκεκριμένα και λοιπές σχετικές συστάσεις του ΣτΕ, οι οποίες δεν αναφέρθηκαν ξεχωριστά, ώστε να επιτευχθεί η επίλυση του χρονίζοντος για την Ελλάδα προβλήματος του υπερπληθυσμού. Στην υπό εξέταση έκθεση παρατηρείται ότι η CPT παρέχει γενικές κατευθύνσεις και οδηγίες, δίχως, όμως, να εξειδικεύει, όπως σε προγενέστερες εκθέσεις.

Η απάντηση των ελληνικών αρχών κινήθηκε σε όμοια πλαίσια με αυτά του σχετικού διαλόγου της περιοδικής επίσκεψης του 2001. Κεντρικό μέγεθος της επιζητούμενης αποσυμφόρησης του σωφρονιστικού συστήματος τίθεται η εφαρμογή κτιριακού προγράμματος, που θα επιφέρει αύξηση της χωρητικότητας. Επιπροσθέτως, προφανώς λαμβάνοντας υπόψη και τις συστάσεις της CPT, προσθέτει ως σχετικά μέτρα τη δυνατότητα παροχής κοινωφελούς εργασίας, την πρόωρη αποφυλάκιση κρατουμένων και τη μεταφορά κρατουμένων σε αγροτικές φυλακές. Παρατηρείται, επομένως, η χάραξη σχετικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά τη θεωρητική βάση της πολιτικής της ακινησίας.

11.6. Ad hoc επίσκεψη 20-27 Φεβρουαρίου 2007

Σε αυτήν την ειδική επίσκεψη η CPT επισκέφτηκε το ΣΚ Κορυδαλλού και συγκεκριμένα τις φυλακές των ανδρών. Κύριος σκοπός της ήταν ο έλεγχος των ληφθέντων μέτρων από τις ελληνικές αρχές προς αντιμετώπιση των ζητημάτων που είχε θίξει κατά την προηγούμενη επίσκεψή της και τη συνακόλουθη έκθεση του 2005. Επίσης εξέτασε την αποδοχή και εφαρμογή των προτάσεων – συστάσεων της για την αντιμετώπιση του φαινομένου του υπερπληθυσμού. Ως εκ τούτου δεν επισκέφτηκε άλλο ΣΚ, παρά μόνο πραγματοποίησε συνεντεύξεις με προσωρινά κρατουμένους που είχαν μεταφερθεί στο ΣΚ Κορυδαλλού από το ΣΚ Κομοτηνής.

Αρχικά αναφέρθηκε ότι η απάντηση των ελληνικών αρχών στην έκθεση της περιοδικής επίσκεψης του 2005 δεν καθιστά ευχερή την αξιολόγηση για τη βελτίωση της κατάστασης που η

CPT έχει θίξει. Επίσης, η απάντηση αυτή δεν έθιξε ορισμένα ζητήματα που επεσήμανε χαρακτηριστικά η CPT, ζητήματα που δεν άπτονταν του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού αλλά αναφέρονται για λόγους συστηματικής πληρότητας. Κλείνοντας τις εισαγωγικές παρατηρήσεις, από την Ελλάδα δεν παρασχέθηκαν κάποιες συμπληρωματικές πληροφορίες που η CPT αιτήθηκε, δίχως να επεξηγείται περαιτέρω το περιεχόμενο των αιτηθέντων αυτών πληροφοριών. Συνεχίζοντας, επεσήμανε ότι οι δομικές ανεπάρκειες του σωφρονιστικού συστήματος παρέμειναν οι ίδιες καθ' όλη τη διάρκεια της δραστηριότητάς της, όπως προέκυψε από τις έως τότε επισκέψεις της. Ακόμη, υποστηρίζει ότι η αδυναμία των ελληνικών αρχών να βελτιώσουν ουσιαστικά την υπάρχουσα κατάσταση οδηγεί τη CPT στη διατύπωση δημόσιας δήλωσης σε βάρος της Ελλάδας, κατά τη διαδικασία του άρθρου 10 παράγραφος 2 της ιδρυτικής συνθήκης της.

Ως άμεσο συμπέρασμα για την υπό εξέταση επίσκεψη, η CPT ανέφερε ότι δεν διαπίστωσε ουσιαστικές βελτιώσεις στις υφιστάμενες συνθήκες κράτησης της φυλακής ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού. Παρά τα αναφερθέντα από την ελληνική κυβέρνηση μέτρα, ήτοι το κτιριακό πρόγραμμα, την εφαρμογή εναλλακτικών της στέρησης της ελευθερίας ποινών, την απόλυση υπό όρους και την πιο ορθολογική χρήση των εγκαταστάσεων και συνολικών δυνατοτήτων του σωφρονιστικού συστήματος, που θα αντιμετώπιζαν το χρονίζων πρόβλημα του υπερπληθυσμού, η CPT δεν διαπίστωσε βελτίωση επί του θέματος αυτού στις φυλακές ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού και ούτε τέθηκε κάποιο σχετικό χρονοδιάγραμμα από την Ελλάδα για την επίτευξη επιθυμητών αποτελεσμάτων. Πιο συγκεκριμένα, βρίσκονταν σε αυτές 2043 κρατούμενοι, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται σε 640 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 319%. Η χωρητικότητα έμεινε ίδια με αυτή του 2005, με τους κρατουμένους να σημειώνουν μικρή πτώση στον αριθμό τους. Ως προς την επιμέρους κατανομή των κρατουμένων σε κελιά και κοιτώνες δεν πραγματοποιήθηκε επιμέρους μνεία στο τμήμα αυτό.

Ολοκληρώνοντας τις παρατηρήσεις της, η CPT κάλεσε εκ νέου τις ελληνικές αρχές να προβούν στις απαραίτητες διορθωτικές και διαρθρωτικές κινήσεις για τη βελτίωση των συνθηκών που προαναφέρθηκαν, όπως είχε κάνει και σε προηγούμενες εκθέσεις της. Επίσης σημείωσε ότι θα παρακολουθούσε το θέμα και την προσέγγισή του από την Ελλάδα, με την προοπτική να μη χρειαζόνταν να προβεί σε δημόσια δήλωση σε βάρος της χώρας. Οι ελληνικές αρχές απάντησαν ότι η εφαρμογή του εξαγγελθέντος κτιριακού προγράμματος ήδη υλοποιείται, κάτι που θα αύξανε τη χωρητικότητα των ΣΚ και θα βελτίωνε τις συνθήκες κράτησης. Στα ίδια πλαίσια, κρατούμενοι στη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού θα μεταφέρονταν σε έτερες φυλακές και δη νέες, υποστηρίζοντας ότι κατ' αυτόν τον τρόπο θα μειώνονταν ο πληθυσμός τους.

Με δεδομένο το χαρακτήρα της επίσκεψης αυτής ως ειδικής και δη ως επαναληπτικής (follow up), όσον αφορά τα ΣΚ, η υπό εξέταση έκθεση δεν παρουσιάζεται εξίσου λεπτομερής με άλλες εκθέσεις που ήδη έχουν αναπτυχθεί. Κατά όμοιο τρόπο παρατηρείται ότι και η απάντηση των ελληνικών αρχών χαρακτηρίζεται ως πιο περιληπτική από το σύνθητες. Ειδικά ως προς το θέμα του υπερπληθυσμού του ΣΚ Κορυδαλλού και της εκεί ευρισκόμενης φυλακής ανδρών, ο σχεδιασμός της Ελλάδας εξαντλείται στο θεωρητικό πλαίσιο της επεκτατικής πολιτικής, με ορισμένες παραμετροποιήσεις, όπως τη μεταφορά κρατουμένων. Ενόσω η κτιριακή επέκταση της χωρητικότητας πάντα παρουσιάζονταν από τις ελληνικές αρχές ως πρωταρχική επιδίωξη προς επίλυση του προβλήματος, παρά την αντίθεση της CPT, στην πλειονότητα των απαντήσεων πραγματοποιούνταν και αναφορά σε έτερες πολιτικές, τόσο front door όσο και back door, κάτι που δεν συνέβη στην περίπτωση που μελετάται.

11.7. Περιοδική επίσκεψη 17-29 Σεπτεμβρίου 2009

Ως προς την ταυτότητα της επισκέψεως αυτής, αντικείμενό της ήταν τα ΣΚ της Άμφισσας, της Χίου, του Μαλανδρινού, της Πάτρας, της Θεσσαλονίκης, των γυναικών Θήβας και του Κορυδαλλού. Στο ΣΚ Κορυδαλλού πραγματοποιήθηκε επαναληπτική (follow up) επίσκεψη στη φυλακή ανδρών και στοχευμένη επίσκεψη στη φυλακή γυναικών, στην οποία εξέτασε την πρόοδο στην εφαρμογή των προτάσεων της κατά την επίσκεψη του 2005 για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, συμπεριλαμβανομένου του υπερπληθυσμού. Όπως ρητά αναφέρθηκε, στα ως άνω ΣΚ βρίσκεται περισσότερο από το 40% του συνολικού σωφρονιστικού πληθυσμού της Ελλάδας. Στην εισαγωγή της υπό μελέτης έκθεσης και ως άμεσες παρατηρήσεις, η CPT εντόπισε πέντε (5) σημεία ενδιαφέροντος, εκ των οποίων τα δύο (2) εμπίπτουν στο εξεταζόμενο αντικείμενο του υπερπληθυσμού των φυλακών. Ειδικότερα, η CPT ζητεί:

- επιβεβαίωση από τις ελληνικές αρχές ότι στο ΣΚ Πατρών δεν χρησιμοποιούνται πλέον επτά (7) κελιά εμβαδού 2,2m² ή και λιγότερο για κρατουμένους και
- συγκεκριμένες πληροφορίες ως προς τις βελτιώσεις που πραγματοποιήθηκαν στο ΣΚ Άμφισσας, μεταξύ των οποίων και η αποσυμφόρησή τους.

Η CPT παρατήρησε ότι το κτιριακό πρόγραμμα που πολλάκις είχαν εξαγγείλει οι ελληνικές αρχές βρήκε εφαρμογή και επίκειται η ολοκλήρωσή του το 2010, με τη θέση λειτουργία τριών (3) νέων ΣΚ στη Δράμα, στις Σέρρες και στα Χανιά. Ως εκ τούτου, η υφιστάμενη χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος ανήλθε στις 7500 θέσεις, από 5500 που ήταν. Όμως, δεν επήλθε λύση του προβλήματος του υπερπληθυσμού, καθότι ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων

ανέρχονταν στα 10950 άτομα, από 9465 που ήταν κατά το 2005. Συνοπτικά ανέφερε ότι όλα τα ΣΚ τα οποία επισκέφτηκε αντιμετώπιζαν ζήτημα υπερπληθυσμού, τονίζοντας ότι ειδικά στη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού το εν λόγω πρόβλημα ήταν εντονότατο, όπως άλλωστε έχει αναφανεί και από την ανάπτυξη των προγενέστερων εκθέσεών της.

Περνώντας στην επιμέρους εξέταση εκάστου ΣΚ που αποτέλεσε αντικείμενο επίσκεψης, τίθεται ως σημείο εκκίνησης ξανά το ΣΚ Κορυδαλλού. Ως προς τη φυλακή των ανδρών, η χωρητικότητά της είχε παραμείνει σταθερή στις 700 θέσεις, με τον αριθμό των κρατουμένων να κυμαίνεται επίσης στα ίδια επίπεδα που ήταν το 2005 και το 2007 κατά τις αντίστοιχες επισκέψεις της CPT, ήτοι 2100 άτομα. Το πρόβλημα του υπερπληθυσμού στη συγκεκριμένη φυλακή κρίθηκε, για ακόμα μία φορά, χρόνιο, καθότι υφίστατο από τις απαρχές της έναρξης της σχετικής δραστηριότητας της CPT, δηλαδή από την πρώτη σχετική της έκθεση το 1993. Υπογράμμισε για ακόμη μία φορά την άμεση ανάγκη να μειωθεί ο πληθυσμός της φυλακής, αναγνωρίζοντας ότι η κράτηση ενός (1) ατόμου ανά κελί, ως ήταν ο αρχικός σχεδιασμός της, δεν είναι δυνατός, ωστόσο επιβάλλεται να κρατούνται κατ' ανώτατο όριο δύο (2) άτομα, αντί για τρία (3) και τέσσερα (4) που διαπιστώθηκε ότι είναι το σύνηθες κατά την επίσκεψη αυτή. Υπενθυμίζεται ότι τα κελιά αυτά για τα οποία έγινε αναφορά είναι εμβαδού 9,5m².

Η φυλακή των γυναικών στο ΣΚ Κορυδαλλού αναφέρεται για πρώτη φορά ως φυλακή υποδίκων. Η χωρητικότητά της ανέρχεται σε 270 θέσεις, ενώ οι κρατούμενες ήταν 178. Σημείωσε ότι οι καταδικασμένες κρατούμενες είχαν μεταφερθεί το 2007 στο ΣΚ Θήβας, όπου κρατούνταν μόνο γυναίκες. Η κράτηση λάμβανε χώρα σε κοιτώνες και σε κελιά. Στους κοιτώνες η κατάσταση κρίθηκε ικανοποιητική, καθότι αντιστοιχούσε ανά κρατούμενη χώρος εμβαδού 4m², που κρίθηκε επαρκής. Όμως η λειτουργία μόνο μίας (1) εκ των τριών (3) πτερυγών που ήταν διαθέσιμες κτιριακά, λόγω υποστελέχωσης του προσωπικού, δημιουργούσε ζητήματα υπερπληθυσμού στα κελιά, όπου τρεις (3) ή και τέσσερις (4) κρατούμενες βρίσκονταν σε κελιά εμβαδού 9,5m². Όπως παρατηρείται, όσον αφορά τα κελιά, η κατάσταση ομοιάζει με αυτή στην αντίστοιχη φυλακή των ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού.

Συνεχίζοντας με το ΣΚ Άμφισσας, αυτό είχε χωρητικότητα 80 θέσεων, ενώ οι κρατούμενοι, υπόδικοι αλλά και κατάδικοι, κατά το χρόνο της επίσκεψης ήταν 217. Αποτελείτο από τέσσερις (4) κοιτώνες εμβαδού 68m² και δύο (2) κοιτώνες εμβαδού 46m². Σε όλη την εγκατάσταση, όχι μόνο οι κοιτώνες ήταν σε άθλια κατάσταση από άποψη υγιεινής, αλλά υπήρχε και σοβαρό πρόβλημα υπερπληθυσμού, με τους κρατουμένους να μην έχουν προσωπικό χώρο άνω του εμβαδού του 1,5m².

Οι εγκαταστάσεις του ΣΚ Χίου είχαν μείνει ίδιες με το 2005, οπότε και είχε πραγματοποιηθεί ξανά επίσκεψη σε αυτό της CPT. Οι κρατούμενοι ήταν 157 στον αριθμό, με τη χωρητικότητα του ΣΚ αυτού να ανέρχεται στις 110 θέσεις. Ο υπερπληθυσμός αυτός δεν επέτρεπε στους κρατούμενους να διαθέτουν περισσότερο από 2m² ανά κρατούμενο στους κοιτώνες τους.

Η χωρητικότητα του ΣΚ Μαλανδρινού είχε αυξηθεί από το αρχικό νούμερο των 280 θέσεων στις 440, ενώ οι κρατούμενοι ήταν κατά το χρόνο της επίσκεψης της CPT 444. Η υλική κατάσταση των κελιών κρίθηκε γενικώς ικανοποιητική. Ειδικά ως προς τον πληθυσμό τους, τα κελιά ήταν εμβαδού 12m² και κρατούνταν σε αυτά μέχρι δύο (2) άτομα, σύμφωνα και με τον σχετικό σχεδιασμό. Αντιθέτως, στους κοιτώνες διαπιστώθηκε ανεπάρκεια χώρου, καθώς σε εμβαδόν 25m² οι κρατούμενοι ήταν οκτώ (8).

Στο ΣΚ Πάτρας κρατούνταν 709 άτομα, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στις 380 θέσεις. Διαχωρίζονταν σε τρεις (3) όμοιες πτέρυγες κρατουμένων και άλλη μία (1) μικρότερου μεγέθους, όπου τοποθετούνταν οι κρατούμενοι που απασχολούνταν. Στις τρεις (3) βασικές πτέρυγες, οι κρατούμενοι κατανέμονταν κυρίως σε κοιτώνες εμβαδού 22,5m², στους οποίους και βρίσκονταν μέχρι δέκα (10) εξ αυτών. Γίνεται εμφανές ότι ο χώρος που αναλογεί στον καθένα δεν ήταν επαρκής. Στην άλλη πτέρυγα, παρότι επίσης υπήρχε συμφόρηση των κρατουμένων, η κατάσταση στον τομέα αυτό ήταν κάπως καλύτερη, καθώς βρίσκονταν σε αυτή περί τους εξήντα (60) κρατούμενους, με τον χώρο που αντιστοιχούσε στον καθένα να είναι εμβαδού μικρότερου από 3m².

Επί του ΣΚ Θεσσαλονίκης, η χωρητικότητά του ήταν 300 θέσεων, με τους κρατούμενους εντός του να ανέρχονται στους 607. Σημειώνεται ότι εξ αυτών των κρατουμένων οι 29 ήταν γυναίκες. Οι κρατούμενοι βρίσκονταν κυρίως σε κοιτώνες, οι οποίοι ήταν εμβαδού 24m² και είχαν δέκα (10) κρατούμενους. Παρότι, καταπώς συνάγεται από τα προπαρατεθέντα αριθμητικά δεδομένα, υφίστατο ζήτημα υπερπληθυσμού και τα επακόλουθά του, η γενική κατάσταση που επικρατούσε στην εγκατάσταση χαρακτηρίστηκε ως «μη απαράδεκτη».

Κλείνοντας με το ΣΚ Θηβών, το οποίο, ως προαναφέρθηκε, λειτουργούσε ως φυλακή γυναικών, ήταν χωρητικότητας 410 θέσεων, με τον πληθυσμό των κρατουμένων του να ανέρχεται στα 324 άτομα. Ζητήματα υπερπληθυσμού δεν διαπιστώθηκαν ούτε συνολικά, όπως γίνεται αντιληπτό, αλλά ούτε και με την ειδικότερη κατανομή των κρατουμένων σε κοιτώνες και κελιά. Περαιτέρω ανάπτυξη περί της αριθμητικής αυτής κατανομής δεν δύναται να πραγματοποιηθεί, καθώς δεν αναφέρονται σχετικές λεπτομέρειες στην υπό εξέταση έκθεση της CPT.

Στο σημείο αυτό και με την ολοκλήρωση της περιγραφείσας κατάστασης ανά ΣΚ που αποτέλεσε αντικείμενο επιθεώρησης από τη CPT κρίνεται σκόπιμη μια διττή παρατήρηση. Αρχικά,

η CPT κατά την υπό ανάπτυξη περιοδική επίσκεψη του 2009 μετέβην σε αρκετά ΣΚ ανά την ελληνική επικράτεια. Από την άλλη, στη μετέπειτα συνταχθείσα έκθεση παρατηρήθηκε μια πιο συνοπτική αναφορά των συνθηκών κράτησης εν σχέση με προγενέστερες εκθέσεις της. Κατά τον γράφοντα η αλλαγή αυτή, που σημειώνεται ότι δεν αποστερεί από τον αναγνώστη δεδομένα που μπορούν να μεταβάλλουν ουσιωδώς την αξιολόγησή του, έχει δύο (2) ερμηνείες. Αφενός η CPT επισκέφθηκε αρκετά ΣΚ και συνεπώς είχε αρκετό υλικό προς επεξεργασία, ιδίως εν σχέση με τις τελευταίες της εκθέσεις. Αφετέρου, ήδη έχει παρατηρηθεί ότι εν πολλοίς οι διαπιστώσεις και οι παρατηρήσεις της CPT για την κατάσταση σε αυτά, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα το ΣΚ Κορυδαλλού και δη τη φυλακή των ανδρών, παραμένουν οι ίδιες. Η στασιμότητα αυτή ανακύπτει και από τις συνεχείς αναφορές της στη διαδικασία της δημόσιας δήλωσης του άρθρου 10 παράγραφος 2 της ιδρυτικής συνθήκης της CPT που εξετάζει να ακολουθήσει σε βάρος της Ελλάδας.

Προτού ασχοληθεί με την εν γένει επικρατούσα κατάσταση στα ΣΚ, η CPT πραγματοποίησε και κάποιες γενικές επισημάνσεις συνολικά για το εν Ελλάδι σωφρονιστικό σύστημα. Για πρώτη φορά ανέφερε ότι η κτιριακή επέκταση της χωρητικότητας που αποτελεί τη βασική προτεραιότητα των ελληνικών αρχών είναι απαραίτητη. Σημειώνει, όμως, αμέσως μετά και ακολουθώντας την πάγια γραμμή της, ότι δεν αρκεί για τη θέση του πληθυσμού των φυλακών υπό έλεγχο και τη μόνιμη λύση του προβλήματος, αλλά πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βάση στον έλεγχο των ροών των ατόμων που εισέρχονται σε ΣΚ (πολιτικές front door, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω). Επ' αυτού, από το Υπουργείο Δικαιοσύνης εξαγγέλθηκε νέο σχέδιο νόμου, ενώ, επίσης, αναφέρθηκε ότι η νομοθετική θέσπιση μέτρων πρόωρης αποφυλάκισης (back door πολιτικές) οδήγησε στην απελευθέρωση περίπου 1500 κρατουμένων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η άποψη της CPT για την επικρατούσα κατάσταση δεν μεταβλήθηκε, καθότι έκρινε ότι οι δομικές ανεπάρκειες του σωφρονιστικού συστήματος παρέμειναν. Για την αντιμετώπιση των σχετικών ζητημάτων πρότεινε στις ελληνικές αρχές τη χάραξη ενός στρατηγικού πλάνου για την αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος. Ως άξονες αυτού τέθηκαν:

- η αποστολή των φυλακών και τις αξίες που διέπουν το προσωπικό τους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του,
- το μέγεθος του σωφρονιστικού συστήματος και οι τύποι φυλακών που θα περιλαμβάνει,
- το εύρος των παρεχόμενων δραστηριοτήτων και η πρόσβαση των κρατουμένων σε αυτές,
- οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό για τη λειτουργία των φυλακών,

- οικονομικές προβλέψεις σε βάθος πενταετίας με δεκαετίας για την επάρκεια των διαθέσιμων πόρων προς επίτευξη των σκοπών αυτών και
- σαφείς και καθορισμένοι βραχυπρόθεσμοι, μεσοπρόθεσμοι και μακροπρόθεσμοι στόχοι.

Ακολούθως η CPT έδωσε περαιτέρω κατευθύνσεις για τον υπερπληθυσμό στις φυλακές που επισκέφθηκε, τόσο ως προς τους συνολικούς αριθμούς, αλλά και ιδίως με βάση τη γενική αρχή που έχει διατυπωθεί και στο θεωρητικό μέρος της παρούσης, ότι σε κάθε κρατούμενο πρέπει να παρέχεται χώρος ελάχιστου εμβαδού 4m².

Η Ελλάδα εν αρχή αποδέχθηκε το προταθέν στρατηγικό πλάνο και τους άξονες αυτού, ως προς τη χάραξη συνολικής αντεγκληματικής πολιτικής περί της διαχείρισης των ΣΚ γενικά, για το οποίο ανέφερε ότι η ανάθεση προς υλοποίηση αυτού και η συνακόλουθη εκτέλεσή του θα πραγματοποιηθεί από το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο των Φυλακών. Ακολούθως και επί των παρατηρήσεων της CPT, για ακόμη μία φορά οι ελληνικές αρχές μνημονεύουν την επιδίωξή τους να αυξηθεί η συνολική χωρητικότητα των ΣΚ στην ελληνική επικράτεια. Η αναφορά, όμως, αυτή, παρατηρείται ότι συνοδεύεται από μια ασυνήθιστη σε σχέση με τις απαντήσεις της ελληνικής πλευράς παραδοχή. Αναγνωρίστηκε ότι η εφαρμογή αποκλειστικά επεκτατικής πολιτικής, καίτοι απαραίτητη, δεν είναι επαρκής για τη διασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών κράτησης και τη θέση του σωφρονιστικού πληθυσμού υπό έλεγχο.

Ως εκ τούτου, προωθήθηκαν, κατά τα λεχθέντα από την ελληνική κυβέρνηση, μέτρα που εννοιολογικά υπάγονται στην πολιτική της ακινησίας (stand still policy). Συγκεκριμένα, πέραν της επέκτασης της χωρητικότητας, που αποτελεί διαρκή επιδίωξη και επεξηγήθηκε στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο, αναφέρθηκε από τις ελληνικές αρχές ότι λήφθηκαν σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην καταπολέμηση του υπερπληθυσμού των φυλακών, κινούμενες προς δύο (2) διαφορετικές κατευθύνσεις, τόσο front door όσο και back door. Από τη μία εφαρμόστηκε νέο νομοθετικό πλαίσιο περί των δυνατοτήτων πρόωρης αποφυλάκισης, που, κατά τις ελληνικές αρχές οδήγησε στην αποφυλάκιση πεντακοσίων (500) περίπου ατόμων (back door πολιτική). Από την άλλη ενισχύθηκε ο θεσμός της κοινωφελούς εργασίας και αυστηροποιήθηκε το νομικό θεσμικό πλαίσιο των προϋποθέσεων επιβολής προσωρινής κράτησης σε κατηγορούμενους (front door πολιτική). Σημειώνεται ότι, ως έχει αναδειχθεί στη θεωρία και στο Α' μέρος της παρούσης, η προσωρινή κράτηση συμβάλλει στη δημιουργία αποθέματος (stock) κρατουμένων και αποτελεί σημαντικό μέγεθος – παράγοντα δημιουργίας σωφρονιστικού υπερπληθυσμού.

11.8. Ad hoc επίσκεψη 20-27 Ιανουαρίου 2011

Αντικείμενο της επισκέψεως αυτής ήταν η επαναληπτική (follow up) επίσκεψη στο ΣΚ Άμφισσας και οι στοχευμένες επισκέψεις στα ΣΚ Κορυδαλλού, Θήβας και Θεσσαλονίκης. Στο ΣΚ Κορυδαλλού η CPT επισκέφθηκε συγκεκριμένα τη φυλακή ανδρών και τη φυλακή υπόδικων γυναικών. Επίσης επισκέφθηκε για πρώτη της φορά το ΣΚ Δομοκού. Ανέφερε ότι οι παρατεταμένες δομικές ανεπάρκειες του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος την οδηγούν στη διαδικασία της δημόσιας δήλωσης του άρθρου 10 παράγραφος 2 της ιδρυτικής συνθήκης αυτής, η οποία έχει εκκινήσει, καθότι η ελληνική πλευρά ούτε έχει αντιμετωπίσει τα υπάρχοντα ζητήματα, ούτε έχει εφαρμόσει τις προτάσεις της CPT, ούτε έχει παράσχει απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα και τις προτάσεις που έχει θέσει σε προγενέστερες επισκέψεις και εκθέσεις της. Για τα ΣΚ αυτά δεν πραγματοποιήθηκε κάποια επισήμανση στις άμεσες παρατηρήσεις της υπό μελέτης έκθεσης.

Ως προς τη γενική κατάσταση που επικρατεί στις ελληνικές φυλακές, σε χωρητικότητα 9000 θέσεων οι κρατούμενοι ήταν 12349. Σε σχέση με την προηγούμενη επίσκεψη, μόλις δεκαοκτώ (18) μήνες πριν από αυτήν που αναπτύσσεται στην παρούσα παράγραφο, η χωρητικότητα αυξήθηκε σημαντικά κατά 1500 θέσεις (από 7500 σε 9000). Όμως, επίσης σημαντική αύξηση γνώρισε και ο πληθυσμός των κρατουμένων, που ομοίως αυξήθηκε κατά περίπου 1500 άτομα (από 10950 σε 12349, ακριβής αύξηση κατά 1399 κρατουμένους). Επισημάνθηκε, ακόμη, ότι επίκειται η θέση σε λειτουργία τριών (3) νέων ΣΚ εντός του έτους (2011), συγκεκριμένα στη Νιγρίτα Σερρών, στη Δράμα και στα Χανιά, που θα προσθέσουν ακόμα 1800 θέσεις στη συνολική χωρητικότητα.

Ο υπερπληθυσμός είναι και το πρώτο πρόβλημα που αναφέρει η CPT, μεταξύ αυτών που ταλανίζουν το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα. Όπως φαίνεται και από τα αριθμητικά δεδομένα που προπαρατέθηκαν, παραμένει έντονο στο σύνολό του. Η συνήθης στόχευση των ελληνικών αρχών στην αύξηση της χωρητικότητας με την κατασκευή νέων φυλακών κρίνεται ότι ίσως είναι απαραίτητη, καθότι, πέραν της αύξησης των διαθέσιμων θέσεων θα αντικαταστήσουν και παλαιότερες, οι οποίες δεν μπορούν να διασφαλίσουν ασφαλείς συνθήκες κράτησης, όμως οι προσπάθειες δεν πρέπει να εξαντληθούν σε αυτό, όπως άλλωστε έχει αναγνωρίσει και η ελληνική πλευρά σε προγενέστερες απαντήσεις της. Επίσης, αναγνωρίζεται η λήψη σχετικών νομοθετικών πρωτοβουλιών, προφανώς ως προσέγγιση που μπορεί να αποδώσει πιο ικανοποιητικά αποτελέσματα, όπως άλλωστε και η ίδια η CPT έχει υποστηρίξει σε προηγούμενες επισκέψεις της και υποστηρίζεται από τη θεωρία. Ως προς αυτές διατύπωσε αίτημα προς ενημέρωσή της για το

αντίκτυπο που είχε η εφαρμογή των νεών αυτών νομοθετικών προβλέψεων στον πληθυσμό των φυλακών. Προτού πραγματοποιηθεί η επιμέρους αναφορά ανά ΣΚ της κατάστασης ως προς τις υλικές συνθήκες κράτησης και τον πληθυσμό των κρατουμένων, η οποία είναι συνοπτική στην παρούσα έκθεση, με δεδομένη την αναγνώριση από τη CPT γενικών δομικών ανεπαρειών των ελληνικών φυλακών επαναλήφθηκε η σύσταση για τη χάραξη ενός στρατηγικού πλάνου για την αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος στη βάση έξι (6) αξόνων, όπως ακριβώς αναπτύχθηκε και στην αμέσως προηγούμενη έκθεση που εξετάστηκε και αφορούσε την περιοδική επίσκεψη του 2009.

Στο ΣΚ Άμφισσας, που μαζί με το ΣΚ Κορυδαλλού κρίθηκε από τη CPT ότι αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο πρόβλημα, υπήρχαν 238 κρατούμενοι, με τη χωρητικότητα να είναι μόλις 80 θέσεις. Η κατάσταση είχε επιδεινωθεί από την προηγούμενη επίσκεψη του 2009, τόσο ως προς την κατάσταση της εγκατάστασης, όσο και ως προς τον υφιστάμενο υπερπληθυσμό (217 κρατούμενοι στην ίδια χωρητικότητα 80 θέσεων). Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, ήταν σύνηθες τρεις (3) κρατούμενοι να πρέπει να μοιραστούν δύο (2) κρεβάτια, ενώ άλλοι κρατούμενοι κοιμόνταν σε βρώμικα στρώματα, όχι δηλαδή σε κρεβάτι, τα οποία ήταν τοποθετημένα στο πάτημα ή και στο χώρο τουαλέτας.

Στο ΣΚ Δομοκού κρατούνταν 634 άτομα, με τη χωρητικότητα να ανέρχεται στις 600 θέσεις. Οι κρατούμενοι βρίσκονταν σε κελιά εμβαδού 13m^2 , στα οποία χωρούσαν ικανοποιητικά τρεις (3) κρατούμενοι. Το μοναδικό πρόβλημα που σημειώθηκε ήταν ότι σε κάποια κελιά είχε τοποθετηθεί και τέταρτο άτομο, κάτι που περιόριζε σημαντικά τον διαθέσιμο χώρο και την επάρκεια αυτού.

Ως προς το ΣΚ Κορυδαλλού και τη φυλακή των ανδρών ειδικότερα, η CPT ανέφερε χαρακτηριστικά ότι από την έναρξη των επισκέψεών της στην Ελλάδα το 1993 καλεί τις αρμόδιες αρχές να λάβουν μέτρα ώστε να μειωθεί δραστικά ο πληθυσμός των κρατουμένων στην εν λόγω εγκατάσταση. Κρατούνταν σε αυτή 2345 άτομα, με τη χωρητικότητά να είναι μόλις 700 θέσεις. Ειδική μνεία πραγματοποιήθηκε στα κελιά, εμβαδού $9,5\text{m}^2$, στα οποία η CPT είχε συστήσει να κρατούνται αυστηρά κατ' ανώτατο όριο δύο (2) άτομα, πλην όμως η κατάσταση δεν βελτιώθηκε, καθότι οι κρατούμενοι σε αυτά ήταν από τρία έως πέντε (3-5) άτομα.

Στη φυλακή υπόδικων γυναικών του ΣΚ Κορυδαλλού κρατούνταν μεν 187 γυναίκες σε χωρητικότητα 270 θέσεων, πλην όμως η κατάσταση δεν άλλαξε από την επίσκεψη του 2009, καθότι οι δύο (2) από τις τρεις (3) πτέρυγες παρέμεναν εκτός λειτουργίας, με συνέπεια τη δημιουργία προβλήματος υπερπληθυσμού ομοίου με αυτό των ανδρών στη μόνη λειτουργική πτέρυγα.

Κλείνει την επιμέρους αυτή αναφορά στοιχείων με το ΣΚ γυναικών Θήβας, στο οποίο κρατούνταν 326 κρατούμενες, καθώς και 21 ανήλικοι, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στις 410 θέσεις.

Η CPT παρατήρησε γενικά ότι ο νέος Σωφρονιστικός Κώδικας του 1999 εμπεριέχει αξιολογες ρυθμίσεις για τη μεταχείρισης των κρατουμένων, οι οποίες δεν έχουν τύχει εφαρμογής, όμως, στα επιμέρους ΣΚ. Από την προηγούμενη επίσκεψη του 2009 δεν παρατηρήθηκε κάποια βελτίωση, ενώ ειδική μνεία πραγματοποιήθηκε στο ΣΚ Άμφισσας, όπου οι συνθήκες κράτησης, μεταξύ των οποίων ανήκει και ο υπερπληθυσμός, καθιστούσαν τη μεταχείριση των εκεί κρατουμένων απάνθρωπη και εξευτελιστική.

Ως προς τις εν γένει συνθήκες κράτησης στα ΣΚ που επισκέφθηκε, η CPT έκλεισε καλώντας τις ελληνικές αρχές να προβούν σε συγκεκριμένες βελτιωτικές κινήσεις, τέσσερις (4) στον αριθμό, με τις δύο (2) πρώτες να αφορούν ξεκάθαρα τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα, τονίζει την ανάγκη μείωσης του αριθμού των κρατουμένων τόσο στο ΣΚ Άμφισσας, όσο και στο ΣΚ Κορυδαλλού, σε αμφότερες της φυλακές ανδρών και υποδίκων γυναικών, ώστε να διασφαλίζεται επαρκής χώρος διαβίωσης για τους κρατουμένους, σύμφωνα με τις γενικές οδηγίες και κατευθύνσεις αυτής και του ΕΔΔΑ, οι οποίες και έχουν αναφερθεί στο Α' μέρος της παρούσης.

Συνεχίζοντας με την απάντηση των ελληνικών αρχών, για ακόμη μία φορά αναγνωρίστηκε το ζήτημα του υπερπληθυσμού ως το σημαντικότερο πρόβλημα που υφίσταται στις ελληνικές φυλακές, καθώς, όχι μόνο δύνανται οι συνθήκες κράτησης να αποτελέσουν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση σε βάρος κρατουμένων, αλλά και επηρεάζει δυσμενώς την επιδιωχθείσα αναμόρφωση και επιτυχή – ομαλή κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, που αποτελεί και τον σκοπό του Σωφρονιστικού Κώδικα και του σωφρονιστικού συστήματος εν γένει. Ακολούθως ανέφερε ότι προς αντιμετώπιση του προβλήματος πραγματοποιούνται ενέργειες προς δύο (2) κατευθύνσεις, κατά τα πρότυπα της πολιτικής της ακινησίας, αφενός με την επέκταση της χωρητικότητας των φυλακών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ΣΚ Νιγρίτας, η χωρητικότητα του οποίου θα αυξηθεί στις 600 θέσεις από τις 118 που βρίσκονταν κατά το χρόνο του διαλόγου αυτού, αφετέρου με την εφαρμογή πολιτικών front door και back door και δη με την εφαρμογή του Ν. 3904/2010 «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις», με τον οποίο περιορίζεται η εφαρμογή ποινών στερητικών της ελευθερίας και παρέχονται περισσότερες δυνατότητες πρόωρης αποφυλάκισης. Σημείωσε, επίσης, ότι η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία επέφερε αποτελέσματα, καθώς ο σωφρονιστικός

πληθυσμός μειώθηκε σε 11874 κρατουμένους τον Μάιο του 2011, από 12349 που ήταν κατά την επίσκεψη της CPT, όπως προαναφέρθηκε.

Πέραν, όμως, των μέτρων που λήφθηκαν και προτίθεται να λάβει η ελληνική πλευρά, προβαίνει για πρώτη φορά στην αναφορά αιτιάσεων που κατά την κρίση της δυσχεραίνουν τα ζητούμενα. Συγκεκριμένα, λαμβάνει αμυντική στάση ως προς τις εκθέσεις της CPT, προσεγγίζοντάς τες ως κριτική, κάνοντας επίκληση στην επικρατούσα κακή οικονομική κατάσταση της χώρας και στις αυξημένες μεταναστευτικές ροές. Μάλιστα, τονίζει ιδιαιτέρως το μεταναστευτικό πρόβλημα, αναφέροντας ότι η μη επίλυσή του δεν μπορεί να οδηγήσει σε μετριασμό του υπερπληθυσμού, θεωρώντας ότι οι συνθήκες αυτές δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν από καμία χώρα γενικά.

Στο σημείο αυτό οφείλει να πραγματοποιηθεί εκ νέου μια διευκρίνιση. Η CPT, πέραν των φυλακών, επιθεωρεί και τις συνθήκες κράτησης σε όλες τις εγκαταστάσεις όπου άτομα στερούνται της ελευθερίας τους, όπως είναι και οι εγκαταστάσεις κράτησης μη νόμιμα ευρισκομένων στη χώρα αλλοδαπών. Μάλιστα, ειδικές επισκέψεις της έχουν αφιερωθεί αποκλειστικά στο σκοπό αυτό. Ως εκ τούτου, προφανώς η παραπάνω αναφορά περί του μεταναστευτικού προβλήματος της χώρας αφορά κυρίως αυτές τις εγκαταστάσεις και όχι τις φυλακές, που αποτελούν και το αντικείμενο της παρούσης εργασίας. Μολαταύτα, η αύξηση των μεταναστευτικών ροών συχνά επιφέρει και αύξηση των δεικτών φυλάκισης, αυξάνοντας ομοίως το ζήτημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού, συνεπώς η αναφορά αυτή δεν κρίνεται περιττή.

11.9. Δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας (14 Μαρτίου 2011)

Στον παραπάνω χρόνο η CPT πραγματοποίησε δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας, κατά τη διαδικασία του άρθρου 10 παράγραφος 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Σε είκοσι δύο (22) χρόνια λειτουργίας της επρόκειτο μόλις για την έκτη (6^η) έως τότε δημόσια δήλωση (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 91-92). Επισημαίνεται ότι για τη διαδικασία αυτή, όπως άλλωστε έχει ήδη αναφερθεί, η CPT είχε προειδοποιήσει τις ελληνικές αρχές έπειτα από επισκέψεις της και πραγματοποιήθηκε λόγω της μη βελτίωσης της υπάρχουσας κατάστασης ως προς τη μεταχείριση των κρατουμένων, παρά τις διαρκείς επισημάνσεις και συστάσεις της.

Εννοιολογικά πραγματεύεται δύο διαφορετικά ζητήματα σχετικά με την κράτηση ατόμων, την κράτηση παράνομων μεταναστών και φυσικά των κρατουμένων σε φυλακές. Όπως έχει συμβεί έως ώρας, αντικείμενο ανάπτυξης θα αποτελέσει το τμήμα σχετικό με τις συνθήκες

κράτησης στις φυλακές και ιδίως εν σχέση με τον υπερπληθυσμό σε αυτές. Φυσικά γίνεται μνεία και σε λοιπές συνθήκες κράτησης που κρίνονται μη ικανοποιητικές, όπου μάλιστα χαρακτηρίζονται ως δομικές ανεπάρκειες, με κυριότερες ζητήματα υγείας – υγιεινής και υποστελέχωσης του εν γένει προσωπικού των φυλακών. Μάλιστα, όπως ρητά αναφέρει, ο υπερπληθυσμός επηρεάζει δυσμενώς και επιβαρύνει τα λοιπά υφιστάμενα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος, όπως άλλωστε έχει επισημανθεί παραπάνω από τις θεωρητικές προσεγγίσεις του προβλήματος αυτού. Ως προς τη γενική εικόνα των ελληνικών φυλακών αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η γενικώς επικρατούσα κατάσταση έχει επιδεινωθεί σταθερά ως προς τις συνθήκες ζωής και μεταχείρισης των κρατουμένων σε αυτές κατά την δεκαετία που προηγήθηκε της υπό μελέτη δημόσιας δήλωσης, ήτοι από το 2001 και έπειτα.

Πέραν από την απουσία στρατηγικού σχεδίου διαχείρισης των ΣΚ, τα οποία χαρακτηρίζονται ως «πολύπλοκοι οργανισμοί» (ελεύθερη μετάφραση του «complex institutions»), η CPT επιρρίπτει ευθύνες στις ελληνικές αρχές και ως προς την αδυναμία τους να αναγνωρίσουν ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί το εν γένει σωφρονιστικό σύστημα δεν πληροί τα εχέγγυα ασφαλούς κράτησης των φυλακισμένων. Ιδιαίτερη εντύπωση προξενεί, και μάλιστα αλγεινή, η διατύπωση θέσεως της CPT περί αδυναμίας της Διοίκησης των φυλακών στην Ελλάδα να αντιληφθούν και να συνεκτιμήσουν την πραγματική επικρατούσα κατάσταση στις φυλακές της χώρας. Ως συμπέρασμα διατυπώνει ότι η νομοθετική επιδίωξη για ένα σωφρονιστικό σύστημα υψηλών προδιαγραφών έχει υποχωρήσει μπροστά στη λογική της απλής αποθήκευσης κρατουμένων στα ΣΚ, με τις κατά καιρούς συστάσεις της CPT να μην έχουν, εν τέλει, ληφθεί υπόψη. Κλείνοντας τις σχετικές επισημάνσεις, εκφράζει ιδιαίτερη ανησυχία για το ΣΚ Άμφισσας και το ΣΚ Κορυδαλλού, φυλακές ανδρών και γυναικών και την εκεί επικρατούσα κατάσταση, η οποία, όπως έχει εξηγηθεί και σε πλήθος εκθέσεων που προηγήθηκαν, παρουσιάζει ιδιαίτερο πρόβλημα ως προς τον υπερπληθυσμό των κρατουμένων και τις σχετικές συνθήκες διαβίωσής τους, κατάσταση που έχει αρχίσει να επηρεάζει ακόμη και νεοανεγερθείσες φυλακές, όπως το ΣΚ Δομοκού.

Η υπό μελέτη δημόσια δήλωση κλείνει με τη CPT να καλεί τις ελληνικές αρχές να επιδείξουν σχετική ισχυρή θέληση προς αντιμετώπιση των προβλημάτων που αναφέρει, μέσω νομοθετικών και στρατηγικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες θα πρέπει και να φανούν αποτελεσματικές. Στην ακροτελεύτια παράγραφο της εν λόγω δήλωσης αναφέρει ότι αυτή αποσκοπεί στην κινητοποίηση και υποβοήθηση των ελληνικών αρχών στη μεταχείριση των εν γένει κρατουμένων, ώστε η στέρηση της ελευθερίας τους να συμβαδίζει με το σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους που επιτάσσει η συμμετοχή της χώρας στο ΣτΕ και

στην ΕΕ. Κλείνει υπογραμμίζοντας την πρόθεσή της να συνεχιστεί ο σχετικός διάλογος με την Ελλάδα.

11.10. Περιοδική επίσκεψη 4-16 Απριλίου 2013

Αντικείμενο της επισκέψεως αυτής αποτέλεσαν οι φυλακές Διαβατών, Ιωαννίνων, Κομοτηνής, Λάρισας, Κορυδαλλού (ανδρών και υποδίκων γυναικών) και Αυλώνα. Σημειώνεται ότι στον Αυλώνα δεν υφίστατο πλέον δικαστική φυλακή, αλλά Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (ΕΚΚΝ), όπως άλλωστε προκύπτει και από την επίσημη ιστοσελίδα της ΓΓΑΠ <https://www.ggap.gov.gr/stoixeia-sofronistikon-katastimaton/>. Τα ΣΚ Ιωαννίνων και Λάρισας έγιναν αντικείμενο επίσκεψης από τη CPT για πρώτη φορά, το ΕΚΚΝ Αυλώνα μετά από το 1999, ενώ στα λοιπά ΣΚ που αναφέρθηκαν η επίσκεψη ήταν επαναληπτική (follow up).

Από την αρχή της υπό εξέτασης έκθεσης, στην εισαγωγή της και στο κεφάλαιο της συνεργασίας της CPT και των ελληνικών αρχών αναφέρεται ότι οι φυλακές στην Ελλάδα παρουσιάζουν ακόμη σημαντικό πρόβλημα υπερπληθυσμού, όπως άλλωστε παρατηρήθηκε και κατά την περιοδική επίσκεψη του 2011, κάτι που, σε συνδυασμό με την υποστελέχωση των ΣΚ καθιστά αυτά αποθήκες κρατουμένων (warehousing role, όπως αναφέρεται επί λέξει). Στον ίδιο τόπο η CPT θέτει για πρώτη φορά στο προσκήνιο τη δυνατότητα θέσπισης προγραμμάτων συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και του ΣτΕ, ακόμη και με σχετική συνεισφορά του ΣτΕ, προφανώς και οικονομικής φύσης, μολοντί δεν διευκρινίζεται, εφόσον ζητηθεί, προκειμένου να διορθωθούν οι αναφερόμενες στις εκθέσεις της CPT δομικές συστημικές ανεπάρκειες. Από τις άμεσες παρατηρήσεις της CPT, σχετική με τις φυλακές είναι μόνο μία επισήμανση για το ΕΚΚΝ Αυλώνα, η οποία δεν σχετίζεται με τον υπερπληθυσμό αλλά αφορά την παροχή ασφαλούς περιβάλλοντος στους κρατουμένους και την παροχή υποστήριξης σε αυτούς, πάντα σε σχέση με την ηλικία τους.

Ακολούθως παρατηρείται, ομοίως για πρώτη φορά, αναφορά σε εθνικό μηχανισμό πρόληψης. Συγκεκριμένα, η CPT χαιρετίζει τη νομοθετική αναγόρευση του ΣτΠ σε ΕΜΠ, στα πλαίσια συμμόρφωσης και με το προαιρετικό πρωτόκολλο του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων (Optional Protocol to the United Nations Convention against Torture – OPCAT), που υπέγραψε η Ελλάδα. Παρ' όλα αυτά και δεδομένου ότι ο ΣτΠ είχε ήδη κάποιες όμοιες αρμοδιότητες, που δεν μπορούσε να ασκήσει επαρκώς λόγω έλλειψης πόρων, η CPT αιτήθηκε πληροφορίες ως προς την περαιτέρω διάθεση πόρων, οικονομικούς και σε ανθρώπινο δυναμικό, στον ΕΜΠ, προκειμένου εκπληρώσει τα καθήκοντά του αυτά.

Περνώντας στο καθ' αυτό τμήμα που αφορά την κατάσταση στις φυλακές που επισκέφθηκε η CPT, επεσήμανε εκ νέου τις κυριότερες, κατ' αυτήν, δομικές ανεπάρκειες στα ελληνικά ΣΚ, ήτοι τον σφοδρό υπερπληθυσμό και τη σοβαρή υποστελέχωση, υπογραμμίζοντας ότι αυτές επηρεάζουν σημαντικά και δυσμενώς και έτερες παραμέτρους διαβίωσης των κρατουμένων, όπως οι συνθήκες υγιεινής. Υπενθυμίζεται ότι ο συσχετισμός αυτός του υπερπληθυσμού με λοιπά προβλήματα των φυλακών έχει ήδη αναπτυχθεί στο Α' μέρος της παρούσης. Συνεχίζοντας, με βάση τα αριθμητικά δεδομένα που παρατέθηκαν, οι κρατούμενοι των ελληνικών φυλακών ανέρχονταν σε 12759, ενώ η χωρητικότητά τους ήταν 10286 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 122%. Το νούμερο αυτό, όμως, παρουσιάζεται εν μέρη παραπλανητικό, καθότι, ως καθολικός αριθμός, δεν συμπεριλαμβάνει την επιμέρους κατανομή των κρατουμένων στα ανά την ελληνική επικράτεια ΣΚ. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η CPT, κάποιες δικαστικές φυλακές λειτουργούν με χωρητικότητα της τάξης του 300% και παραπάνω, τη στιγμή που αγροτικές φυλακές, που, υπενθυμίζεται ότι σε προγενέστερους διαλόγους μεταξύ αυτής και των ελληνικών αρχών είχαν τεθεί ως μέσα θέσης του σωφρονιστικού πληθυσμού υπό έλεγχο, λειτουργούν με σημαντικά λιγότερους κρατουμένους από τη χωρητικότητά τους. Ακόμη τέθηκε το παράδειγμα των ΣΚ Χανίων και Νιγρίτας, νέων ΣΚ εν σχέση με την τελευταία επίσκεψη του 2011, τα οποία λειτουργούν σε λιγότερο από το μισό της μέγιστης χωρητικότητάς τους, λόγω της έλλειψης προσωπικού. Επίσης ανέφερε ότι οι προδιαγραφές κράτησης που τέθηκαν με τον Σωφρονιστικό Κώδικα του 1999, που ήταν σε ισχύ, δεν τύγχαναν εφαρμογής, ενώ ορισμένες από τις επικρατούσες συνθήκες κράτησης συνιστούσαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

Για ακόμη μία φορά η CPT εκφράζει αμφιβολίες ότι η κατασκευή νέων φυλακών και η αύξηση της χωρητικότητας που επιφέρει μπορεί να παράσχει μόνιμη λύση ως προς το ζήτημα του υπερπληθυσμού, υποστηρίζοντας ότι σε έτερες ευρωπαϊκές χώρες έχουν αποδώσει διαφορετικού είδους πολιτικές, που αποσκοπούν στη μείωση ή ρύθμιση είτε του αριθμού των ατόμων που φυλακίζονται (front door πολιτική) είτε του μεγέθους της επιβαλλόμενης ποινής, καθότι αυτοί οι παράμετροι έχουν κριθεί ως πιο αποτελεσματικοί. Ακολούθως, η CPT αναγνώρισε στην Ελλάδα ότι έχουν ληφθεί νομοθετικές πρωτοβουλίες ρύθμισης του ζητήματος αυτού, όπως άλλωστε έχει αναφερθεί και κατά την ανάπτυξη προηγούμενων εκθέσεων, πλην όμως δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα. Επισημάνθηκε, επίσης, ότι οι σχετικές ρυθμίσεις δεν περιλαμβάνουν αλλοδαπούς άνευ μόνιμης κατοικίας στην Ελλάδα.

Ακολούθως, η CPT σύστησε στις ελληνικές αρχές την εναργή ενασχόλησή τους με τη μείωση του πληθυσμού των φυλακών, μέσω του περιορισμού της προσωρινής κράτησης και την εφαρμογή έτερων μέτρων μη περιοριστικών της ελευθερίας στο στάδιο πριν την κατάγνωση

δικαστικής απόφασης, την αύξηση χρήσης των ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και την επανένταξη των κρατουμένων. Παρατηρείται ότι οι συστάσεις αυτές είναι συναφείς με το θεωρητικό πλαίσιο που έχει αναφερθεί στο Α' μέρος της παρούσης. Συνεχίζοντας, η CPT θέτει υπόψη των ελληνικών αρχών συγκεκριμένες Συστάσεις του ΣτΕ επ' αυτών των ζητημάτων, αιτούμενη τη λήψη πληροφοριών επί της λήψης συγκεκριμένων σχετικών μέτρων. Κλείνοντας και προτού ακολουθήσει η επιμέρους ανάπτυξη της κατάστασης ανά ΣΚ, η CPT ζήτησε πληροφορίες περί της συμπερίληψης αλλοδαπών στις παρεχόμενες από το νόμο δυνατότητες πρόωρης αποφυλάκισης.

Ως προς τη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού που, όπως ήδη έχει αναφερθεί πολλάκις και καταστεί σαφές, αποτελεί κεντρικό σημείο ενδιαφέροντος, τόσο επειδή πρόκειται για το μεγαλύτερο ΣΚ στην ελληνική επικράτεια, όσο και επειδή παρουσιάζει σημαντικότερο πρόβλημα υπερπληθυσμού, κρατούνταν πλέον των 2300 ατόμων (δεν αναφέρεται ο ακριβής αριθμός τους), ενώ η χωρητικότητα ανέρχονταν στις 800 θέσεις. Τα κελιά εμβαδού $9,5\text{m}^2$, που προορίζονταν να φιλοξενούν έναν (1) κρατούμενο, είχαν τρεις με τέσσερις (3-4) κρατουμένους, όπως άλλωστε είχε παρατηρηθεί και σε προγενέστερες εκθέσεις, δίχως δηλαδή να βελτιώνεται η υπάρχουσα κατάσταση. Ακολούθως παρατέθηκαν συγκεκριμένα παραδείγματα προς κατάδειξη του μεγέθους του προβλήματος. Αρχικά αναφέρθηκε πως διεπιστώθη η ύπαρξη στρωμάτων στο έδαφος σε τουαλέτες, λόγω έλλειψης χώρου. Έπειτα αναφέρθηκε κοιτώνας εμβαδού 36m^2 , με δεκαέξι (16) κρεβάτια, στον οποίο κρατούνταν, όμως, είκοσι επτά (27) άτομα, κατάδικοι και υπόδικοι, κάτι που κατέλειπε χώρο εμβαδού $1,5\text{m}^2$ για κάθε κρατούμενο, ήτοι πολύ λιγότερο από τις ταγές της ΕΣΔΑ και του ΕΔΔΑ για τουλάχιστον 4m^2 ανά κρατούμενο. Από τους έντεκα (11) κρατουμένους που δεν διέθεταν κρεβάτι, οι εννέα (9) κοιμόνταν σε στρώματα κακής κατάστασης στο πάτωμα και οι δύο (2) σε στρώματα στην τουαλέτα. Κατά όμοιο τρόπο, σε έτερο κοιτώνα με δεκατέσσερα (14) κρεβάτια βρίσκονταν δεκαεννέα (19) κρατούμενοι, με τους πέντε (5) «πλεονάζοντες» να κοιμούνται σε στρώματα στο πάτωμα. Επίσης αναφέρθηκε ότι οι συνθήκες υγιεινής σε αυτούς τους χώρους ήταν απαράδεκτες.

Στη φυλακή υποδικών γυναικών Κορυδαλλού (ΚΚΚ II), λειτουργούσαν δύο (2) πτέρυγες, καθώς η τρίτη είχε κατεδαφιστεί, με χωρητικότητα 150 θέσεις. Οι κρατούμενες ήταν 193, 40 εκ των οποίων επρόκειτο να μεταφερθούν στο ΣΚ Θήβας. Επιπροσθέτως αναφέρθηκε ότι βρίσκονταν υπό κατασκευή και προς ολοκλήρωση νέα πτέρυγα, που θα μπορούσε να βελτιώσει τις υπάρχουσες συνθήκες κράτησης και να μειώσει ή και εξαλείψει το πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Στη μία πτέρυγα (πτέρυγα Β), υπήρχαν κοιτώνες εμβαδού περί τα 50m^2 και κελιά εμβαδού 9m^2 . Στους κοιτώνες βρίσκονταν έως είκοσι (20) κρατούμενες, ενώ στα κελιά

βρίσκονταν έως και τρεις (3) κρατούμενες., δηλαδή διαπιστώθηκε υπερπληθυσμός. Στην έτερη πτέρυγα (πτέρυγα Γ) κρατούνταν κυρίως γυναίκες ευρισκόμενες υπό καθεστώς προστασίας και θετικές στον ιό HIV. Εκεί βρίσκονταν κελιά εμβαδού 14m², στα οποία κρατούνταν έως τρεις (3) γυναίκες, κάτι που η CPT έκρινε ότι δεν δημιουργεί ζήτημα συνωστισμού.

Ακολούθως, το ΕΚΚΝ Αυλώνα είχε χωρητικότητα 300 θέσεων αλλά οι κρατούμενοι ήταν 360, ενώ μόλις δύο (2) μήνες πριν την επίσκεψη της CPT ο αριθμός τους ήταν 400. Η πλειοψηφία των κρατουμένων ήταν μετέφηβοι (ηλικίας 18-21 ετών), δίχως να αναφέρεται ο ακριβής αριθμός τους, ενώ κρατούνταν και 130 ενήλικοι άνω των 21 ετών. Απαρτίζονταν από πέντε (5) κοιτώνες και πενήντα έξι (56) κελιά. Τα κελιά ήταν εμβαδού περί τα 10m² και περιείχαν τέσσερα (4) κρεβάτια (2 κουκέτες), κάτι που δημιουργούσε χώρο εμβαδού 2,5m² για κάθε κρατούμενο, που δεν κρίθηκε αρκετός. Μάλιστα, ορισμένα κελιά είχαν ακόμα και έξι (6) κρατουμένους, με τα κρεβάτια να παραμένουν τέσσερα (4). Για τους κοιτώνες δεν πραγματοποιήθηκε κάποια περαιτέρω αναφορά.

Η χωρητικότητα του ΣΚ Διαβατών ήταν 250 θέσεις αλλά οι κρατούμενοί του ήταν 590. Η κατανομή τους γίνονταν σε πενήντα τρεις (53) κοιτώνες εμβαδού 24m², στους οποίους βρίσκονταν έως δέκα (10) κρατούμενοι και δέκα (10) κελιά εμβαδού 11m², περιέχοντα κατά μέσο όρο τέσσερις (4) κρατουμένους έκαστο. Ακόμη, σε άλλους τρεις (3) κοιτώνες, που βρίσκονταν διαχωρισμένοι από τους λοιπούς, ίδιου εμβαδού, με δέκα (10) κρεβάτια έκαστος (5 κουκέτες), κρατούνταν τριάντα τέσσερις (34) γυναίκες, κάτι που επίσης δημιουργούσε συνωστισμό ως προς την κράτησή τους.

Στο ΣΚ Ιωαννίνων κρατούνταν άνδρες υπόδικοι και κατάδικοι με ποινές έως πέντε (5) έτη. Οι κρατούμενοι ήταν 232 (130 οι υπόδικοι), με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στις 70 θέσεις. Αναφέρθηκε, ακόμη, ότι εντός αυτής παρατηρήθηκε να κρατούνται ακόμα και 300 άτομα. Απαρτίζονταν από τέσσερις (4) κοιτώνες εμβαδού περί τα 50m², στους οποίους βρίσκονταν περί τους 30 κρατουμένους σε καθέναν εξ αυτών και πέντε (5) μικρότερους κοιτώνες, εμβαδού μεταξύ 15m² και 32m², με 8 έως 18 κρατουμένους εντός τους. Σε αυτούς του εννέα (9) κοιτώνες κρατούνταν συνολικά 176 άτομα, με τους υπόλοιπους 56 να κοιμούνται σε διαδρόμους, σε στρώματα στο πάτωμα και εις διπλούν σε ένα κρεβάτι. Επισημάνθηκε ότι ο ΣτΠ το 2009 έκρινε ότι η συγκεκριμένη εγκατάσταση ήταν ακατάλληλη ως προς την κράτηση τέτοιων αριθμών ατόμων. Το 2012 το ΕΔΔΑ (European Court of Human Rights, *Samaras and others v. Greece*, Judgement of 28 February 2012) καταδίκασε την Ελλάδα λόγω του συγκεκριμένου ΣΚ, καθότι έκρινε ότι ο υπερπληθυσμός του και η συνακόλουθη έλλειψη χώρου των κρατουμένων στοιχειοθετεί απάνθρωπη – υποτιμητική μεταχείριση. Η CPT επεσήμανε ότι η επικρατούσα

κατάσταση ήταν η ίδια με αυτή που περιέγραψε το ΕΔΔΑ στην προαναφερθείσα απόφασή του, που στοιχειοθέτησε παραβίαση από την πλευρά της Ελλάδας του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Στο ΣΚ Κομοτηνής κρατούνταν 336 άτομα, με τη χωρητικότητα να ανέρχεται σε 96 θέσεις. Απαρτίζονταν από εννέα (9) κοιτώνες εμβαδού περί τα 60m² έκαστος, όπου σε αυτούς κρατούνταν 25-30 άτομα, καθώς και είκοσι (20) κελιά εμβαδού περί τα 8m² έκαστο, συμπεριλαμβανομένων τουαλέτας και νιπτήρα, τα οποία είχαν τέσσερα (4) κρεβάτια (2 κουκέτες). Τα δεκαπέντε (15) κελιά είχαν τέσσερις (4) κρατούμενους ενώ τα υπόλοιπα πέντε (5) είχαν έξι (6), κάτι που δημιουργούσε ανυπόφορο πρόβλημα υπερπληθυσμού. Επισημάνθηκε, επίσης, ως προς τους κοιτώνες, ότι ορισμένοι κρατούμενοι μοιράζονταν κρεβάτια και άλλοι κοιμόνταν σε στρώματα στο πάτωμα.

Στο ΣΚ Λάρισας κρατούνταν 892 άτομα, με τη χωρητικότητά του να είναι 600 θέσεις. Διαχωρίζονταν σε τέσσερις (4) πτέρυγες. Οι τρεις (3) εξ αυτών είχαν κελιά εμβαδού περί τα 23m², τα οποία διέθεταν δέκα (10) κρεβάτια έκαστο (5 κουκέτες). Σε μία από τις πτέρυγες διεπιστώθη ότι τα εντός των κελιών βρίσκονταν έως και δώδεκα (12) κρατούμενοι, κάτι που τους ανάγκαζε είτε να κοιμούνται δύο (2) σε ένα (1) κρεβάτι είτε σε στρώματα στο πάτωμα. Σε κάθε πτέρυγα κρατούνταν από 220 έως 270 άτομα. Στην τέταρτη πτέρυγα κρατούνταν περί τα 135 άτομα, που ήταν εργαζόμενοι ή ηλικιωμένοι. Κρατούνταν σε δύο (2) κοιτώνες και διέθετε έκαστος κρατούμενος προσωπικό χώρο περί τα 3m².

Ως προς τις επιμέρους παρατηρήσεις της CPT, κάλεσε τις ελληνικές αρχές να μειώσουν επείγοντως τον αριθμό κρατουμένων στα ΣΚ Κορυδαλλού (φυλακή ανδρών), Ιωαννίνων, Κομοτηνής και Λάρισας, καθώς και στο ΕΚΚΝ Αυλώνα, ώστε ο κάθε κρατούμενος να διαθέτει δικό του κρεβάτι, ώστε να μην μοιράζονται κρεβάτια ούτε να κοιμάται κανένας στο πάτωμα και να τοποθετηθούν σε κοιτώνες, ώστε να μη διαβιούν σε διαδρόμους. Ακόμη επεσήμανε την ανάγκη να διαθέτει κάθε κρατούμενος προσωπικό χώρο εμβαδού τουλάχιστον 4m².

Η απάντηση της Ελλάδας επί συνολικού πλαισίου κινήθηκε σε τρεις (3) κατευθύνσεις. Εν αρχή αναφέρθηκε ότι έχουν εντοπιστεί ζητήματα που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες φυλακές και θα ληφθούν στοχευμένα μέτρα για την επίλυση αυτών. Ακολούθως έγινε μνεία στη συνήθη επιδίωξη περί αυξήσεως της χωρητικότητας του σωφρονιστικού συστήματος, μέσω της κατασκευής νέων φυλακών και της επέκτασης της χωρητικότητας ήδη υφιστάμενων δομών. Κλείνοντας, επισημάνθηκε ότι προωθούνται επαρκέστεροι τρόποι εφαρμογής ήδη υπάρχοντων νομοθετικών παρεμβάσεων και θεσμών που αποσκοπούν στον περιορισμό της φυλάκισης ατόμων, αναφέροντας χαρακτηριστικά την κοινωφελή εργασία και τον κατ' οίκον περιορισμό με

ηλεκτρονική επιτήρηση, που στο Α' μέρος της παρούσης αναφέρονταν και ως ηλεκτρονικό βραχιόλι.

Στην απάντηση αυτή εντοπίζεται για ακόμη μία φορά η μεθοδολογική υπαγωγή των ενεργειών της ελληνικής αντεγκληματικής πολιτικής στην πολιτική της ακινησίας. Μάλιστα, η επισημανθείσα επιδίωξη των ελληνικών αρχών για τον περιορισμό της φυλάκισης, που ανωτέρω αναφέρθηκε, εμπίπτει επίσης στις πολιτικές front door και βρίσκεται σε σύμπλευση με τις εμπειρικές διαπιστώσεις που έχει κατά καιρούς εκφράσει η CPT στις υπό μελέτη εκθέσεις της. Ολοκληρώνοντας, η Ελλάδα απάντησε και στη στοχευμένη ερώτηση της CPT περί της συμπερίληψης αλλοδαπών στις παρεχόμενες από το νόμο δυνατότητες πρόωρης αποφυλάκισης, αναφέροντας ότι οι σχετικές διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας δεν πραγματοποιούν διαχωρισμό εθνικοτήτων και εφαρμόζονται και ισχύουν για όλους τους κρατούμενους.

11.11. Ad hoc επίσκεψη 14-23 Απριλίου 2015

Με δεδομένη τη δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας από τη CPT της 14^{ης} Μαρτίου του και την περιοδική επίσκεψη του 2013 που προπαρατέθηκαν, στα πλαίσια του διαρκούς διαλόγου αυτής με τις ελληνικές αρχές (αναφέρεται ως intensive dialogue), κατά την οποία δεν διαπιστώθηκε βελτίωση των υπαρχόντων δομικών ανεπαρειών του σωφρονιστικού συστήματος, με τις φυλακές να χρησιμοποιούνται για αποθήκευση κρατουμένων, οργανώθηκε η υπό μελέτη ειδική επίσκεψη. Παρά τη διαδικασία της δημόσιας δήλωσης και τη διαπίστωση ομοίων και σοβαρών προβλημάτων στην αμέσως επόμενη επίσκεψη του 2013, η απάντηση των ελληνικών αρχών δεν κρίθηκε ούτε ότι ασχολήθηκε με θεμελιώδη ζητήματα που η CPT έθεσε, ούτε ότι εγγυήθηκε για κατάλληλη κράτηση και μεταχείριση των ατόμων που αποστερούνται την ελευθερία τους.

Κατά την επίσκεψη αυτή μετέβη για πρώτη φορά στο ΣΚ Ναυπλίου, μετά από αρκετό χρονικό διάστημα στο ΣΚ Αλικαρνασσού, πραγματοποίησε επαναληπτική (follow up) επίσκεψη στα ΣΚ Κορυδαλλού (φυλακή ανδρών) και Διαβατών, ενώ επίσης επισκέφθηκε το νοσοκομείο του ΣΚ Κορυδαλλού και το ΣΚ Κορίνθου και δη την εγκατάσταση κράτησης ανηλίκων.

Η CPT θεώρησε ότι το εν Ελλάδι σωφρονιστικό σύστημα βρίσκεται σε οριακό σημείο, με τα δύο (2) βασικότερα προβλήματά του, τον υπερπληθυσμό και την υποστελέχωση προσωπικού, να έχουν παραμείνει επί πολλά έτη και να επιβαρύνουν σημαντικά την εν γένει λειτουργία των ΣΚ. Σημείωσε, ακόμη, ότι παρά τις επανειλημμένες επισημάνσεις της, ακόμα οι αρμόδιες αρχές στερούνται στρατηγικού πλάνου διαχείρισης των φυλακών (οι οποίες αναφέρθηκαν ξανά ως

πολύπλοκοι οργανισμοί), αποτελεσματικού συστήματος αναφοράς και ελέγχου και επαρκούς διοίκησης του προσωπικού. Μάλιστα, προς επίρρωση του ισχυρισμού αυτού σημείωσε ότι γεννήθηκαν πλέον ζητήματα επιβίωσης για τους κρατούμενους λόγω των συνθηκών και όχι απλώς μεταχείρισής τους.

Όσον αφορά τη συνολική κατάσταση στις ελληνικές φυλακές σε αριθμούς, η επίσημη χωρητικότητά τους ήταν 9886 θέσεις, ενόσω οι κρατούμενοι ανέρχονταν σε 11569 άτομα. Σε σύγκριση με το 2013 μειώθηκε και η χωρητικότητα και οι κρατούμενοι, όπως παρατηρείται. Η παράθεση απόλυτων αριθμών, όμως, δεν κατέδειξε επαρκώς την τότε επικρατούσα κατάσταση, όπως αναγνώρισε η CPT. Ορισμένα ΣΚ (Χανίων, Δομοκού και Νιγρίτας συγκεκριμένα) λειτουργούσαν κατά το ήμισυ και λιγότερο, έχοντας κενές περί τις 1000 διαθέσιμες θέσεις, σε άλλα ΣΚ, για κάποια εκ των οποίων θα γίνει αναφορά παρακάτω, κατά την επιμέρους εξέταση των ΣΚ που επισκέφθηκε η CPT, κρατούνταν ακόμη και υπερδιπλάσιος αριθμός ατόμων της χωρητικότητάς τους.

Ακολουθώντας η CPT αναγνώρισε ότι οι ελληνικές αρχές προέβησαν στη θεσμοθέτηση μέτρων για να μειώσουν τον αριθμό των κρατουμένων στις φυλακές, αναφέροντας χαρακτηριστικά την παροχή δυνατοτήτων πρόωρης αποφυλάκισης. Επίσης, τις προσπάθειες αυτές συμπλήρωσαν νέες κυβερνητικές προσπάθειες για την αύξηση της χρήσης ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και την πρόωρη αποφυλάκιση ατόμων με αναπηρία και ηλικιωμένων, κάτι που προβλέφθηκε με τον Ν. 4322/2015 «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις». Με δεδομένη ενημέρωση του ελληνικού Υπουργείου Δικαιοσύνης δύο (2) μήνες μετά την υπό μελέτη επίσκεψη, είχαν αποφυλακιστεί περί τους 1795 κρατούμενους, κάτι που οδήγησε σε μείωση ποσοστού 12% του συνολικού σωφρονιστικού πληθυσμού, ο οποίος ήταν πλέον 10177 άτομα.

Η παραπάνω μείωση αξιολογήθηκε ως θετική εξέλιξη από τη CPT, η οποία συνέστησε εκ νέου στις ελληνικές αρχές την εναργή τους ενασχόληση με το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, την υιοθέτηση μέτρων μη περιορισμού της ελευθερίας πριν την κατάγνωση ποινής από το δικαστήριο, την αύξηση της χρήσης ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και την υιοθέτηση μέτρων για την επανένταξη των αποφυλακισθέντων. Ως προς τις συστάσεις αυτές, η CPT συμπλήρωσε ακόμη μία, για πρώτη φορά μάλιστα, η οποία αφορούσε τη σχετική εκπαίδευση του δικαστικού κλάδου και την ύπαρξη κατάλληλων υποδομών, ώστε να τύχει εφαρμογής η χρήση μέτρων μη στερητικών της ελευθερίας. Η ενδιαφέρουσα αυτή τοποθέτηση παρατηρείται ότι βρίσκεται σε πλήρη σύμπλευση με τα αναφερθέντα στο θεωρητικό Α' μέρος της παρούσης πραγματείας, όπου αναφέρθηκε ότι η κατανόηση των δικαστικών αρχών επί των πολιτικών

επιδιώξεων περί αποσυμφόρησης και η υιοθέτηση της σκοπιμότητάς της είναι εξίσου σημαντική με τη λήψη των επ' αυτού πολιτικών αποφάσεων και τις συνακόλουθες νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, προκειμένου αντιμετωπίσει τα εν λόγω ζητήματα, δεσμεύθηκε να καταρτίσει πλάνο διαχείρισης του σωφρονιστικού συστήματος, το οποίο θα είχε σαφείς στόχους, βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους. Προς υποβοήθηση, η CPT παρέθεσε κάποιους τομείς που το προαναφερθέν στρατηγικό πλάνο θα έπρεπε να καλύψει ώστε να επιτευχθεί η επιδιωχθείσα ανάκαμψη του σωφρονιστικού συστήματος. Αυτοί οι τομείς ήταν οι κάτωθι:

- η αποστολή των φυλακών και οι αξίες που θα διέπουν το προσωπικό τους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του,
- το μέγεθος των εγκαταστάσεων των φυλακών και το εύρος των τύπων φυλακών που θα περιλαμβάνει,
- το εύρος των παρεχόμενων δραστηριοτήτων και η πρόσβαση των κρατουμένων, καταδίκων και υποδίκων, σε αυτές,
- η εισαγωγή προγραμμάτων διαχείρισης κρατουμένων για συγκεκριμένα αδικήματα, ώστε να βοηθηθεί η επανένταξή τους,
- το απαιτούμενο ανθρώπινο δυναμικό για την επαγγελματική διαχείριση των φυλακών και η επιλογή κατάλληλου προσωπικού για συγκεκριμένους ρόλους,
- το ρόλο και τη συμβολή των Υπουργείων Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων σε επιμορφωτικές δραστηριότητες,
- το ρόλο και τη συμβολή του Υπουργείου Υγείας στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης ως προς τη στελέχωση των υπηρεσιών υγείας των φυλακών και
- οικονομικές προβλέψεις για χρόνο πέντε με δέκα (5-10) ετών, ώστε να αναφανεί πως οι επιδιώξεις αυτές μπορούν να επιτευχθούν με τους διαθέσιμους πόρους.

Όπως παρατηρείται, οι προτάσεις της CPT κινήθηκαν σε κατευθύνσεις πραγματιστικές και φαινομενικά υλοποιήσιμες, που, σε θεωρητικό πλαίσιο, δύνανται όντως να βελτιώσουν την κατάσταση που έχει περιγραφεί στις εκθέσεις που αναπτύχθηκαν. Μόνο μία εξ αυτών, κατά την άποψη του γράφοντος, κινείται σε πλαίσιο καθαρό θεωρητικό, δίχως να αποδίδει πρακτικής σημασίας κατεύθυνση, αυτή με τις αξίες του προσωπικού. Η εν γένει μεταχείριση των κρατουμένων οφείλει να υπακούει σε συγκεκριμένες αρχές και δη αυτές της διασφάλισης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η απλή αναφορά αξιών δεν φαίνεται να προσθέτει

κάτι ουσιαστικά περισσότερο στη μεταχείριση που προαναφέρθηκε, παρά μόνο, ίσως, σε κεντρικό επίπεδο λήψης αποφάσεων.

Περνώντας στην επικρατούσα κατάσταση ανά ΣΚ που η CPT επισκέφθηκε, ως σημείο εκκίνησης τέθηκε το ΣΚ Διαβατών, όπου ευθύς αμέσως αναφέρθηκε ότι η κατάσταση παραμένει στα ίδια επίπεδα με αυτά που διαπιστώθηκαν στην προηγούμενη επίσκεψη του 2013. Ειδικότερα, κρατούνταν 588 άτομα, 299 άνδρες κατάδικοι, 254 άνδρες υπόδικοι, 23 γυναίκες κατάδικοι και 12 γυναίκες υπόδικοι, με τη χωρητικότητα να ανέρχεται στις 370 θέσεις. Εν σχέση με την επίσκεψη του 2013 παρατηρείται ότι η χωρητικότητα αυξήθηκε κατά 120 θέσεις, από 250 που ήταν, με τον αριθμό κρατουμένων να μένει σταθερός (ήταν 590). Αν και η ύπαρξη υπερπληθυσμού γίνεται εμφανής, η παρατήρηση της CPT που ακολουθεί αποδίδει ακόμα πιο αποδοτικά την επικρατούσα τότε κατάσταση. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι η αύξηση της χωρητικότητας προέκυψε από τη χωροταξική αναδιοργάνωση των κοιτώνων εμβαδού 24m², όπου οι θέσεις από τέσσερις (4) αυξήθηκαν σε έξι (6). Βέβαια ο πραγματικός αριθμός κρατουμένων ήταν περί τα δέκα (10) άτομα στους κοιτώνες αυτούς. Οι γυναίκες ήταν κατανεμημένες σε τρεις (3) κοιτώνες, δίχως να γίνεται μνεία σε περαιτέρω πληροφορίες.

Όπως και στο ΣΚ Διαβατών, στη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού το πρόβλημα του υπερπληθυσμού παρέμεινε έντονο, δίχως να παρατηρείται βελτίωση από το 2013, μολονότι ο αριθμός των κρατουμένων μειώθηκε κατά 300 περίπου άτομα, στους 1979 κρατουμένους, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχονταν σταθερά στις 800 θέσεις. Δεν πραγματοποιήθηκε εκτενής αναφορά για την κατανομή των κρατουμένων, παρά μόνο για τα κελιά της εγκατάστασης, εμβαδού 9,5m², που αντί για έναν (1) κρατούμενο που είχε οριστεί να είναι σε αυτά βρίσκονταν τρεις (3) ή τέσσερις (4).

Για ακόμη μία φορά η CPT κάλεσε τις ελληνικές αρχές να βελτιώσουν άμεσα τις συνθήκες κράτησης στα ανωτέρω ΣΚ. Στην υπό εξέταση έκθεση, όμως, αιτήθηκε να λάβει γνώση ξεκάθαραυ χρονοδιαγράμματος επίτευξης συγκεκριμένων στόχων περί των διαδικασιών που θα ακολουθηθούν ώστε να συμμορφωθεί η Ελλάδα με τη σύσταση αυτή. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι, ενώ τέτοιου περιεχομένου σύσταση έχει διατυπωθεί πολλές φορές στο παρελθόν και δη για τη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού, για πρώτη φορά ζητήθηκαν περισσότερες πληροφορίες, προφανώς ώστε να κινητοποιηθούν οι ελληνικές αρχές να αποδώσουν περισσότερη έμφαση στην επίλυση του προβλήματος αυτού.

Το ΣΚ Αλικαρνασσού είχε χωρητικότητα 105 θέσεων και βρίσκονταν σε αυτό 233 κρατούμενοι, άπαντες κατάδικοι εκτίοντες μακροχρόνιες ποινές φυλάκισης, πλην 8 υποδίκων. Ο αριθμός αυτός προέκυψε κατόπιν της μείωσης του αριθμού αυτού κατά 50 το διάστημα των

προηγούμενων δύο (2) εβδομάδων της επίσκεψης της CPT, η οποία επικρότησε τη μείωση αυτή. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονταν 23 αλλοδαποί που, ενώ είχαν εκτίσει τις ποινές τους, παρέμειναν κρατούμενοι, ακόμα και για χρόνο δεκαοκτώ (18) μηνών, εωσότου ολοκληρωθούν οι διαδικασίες απέλασής τους. Το ποσοστό των αλλοδαπών κρατουμένων εν γένει ήταν περίπου 55%. Οι κρατούμενοι κατανέμονταν σε κελιά εμβαδού 8m², τα οποία είχαν από δύο έως τέσσερα (2-4) κρεβάτια. Κατά τη CPT σε τέτοια κελιά θα έπρεπε να κρατείται μόνο ένα (1) άτομο και σε καμία περίπτωση τρία (3) ή τέσσερα (4). Συνέστησε να μην βρίσκονται σε αυτά τα κελιά επ' ουδενί πλέον των δύο (2) κρατουμένων, ζητώντας, όπως και παραπάνω, να λάβει γνώση των ενεργειών που θα ακολουθήσουν οι ελληνικές για την πραγμάτωση του στόχου αυτού.

Στο ΣΚ Ναυπλίου βρίσκονταν 509 κρατούμενοι, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στις 314 θέσεις. Ο συνήθης αριθμός κρατουμένων ήταν περί τους 600 και την εβδομάδα που προηγήθηκε της επίσκεψης της CPT είχαν μεταχθεί σε έτερα ΣΚ 70 κρατούμενοι, με την αιτιολογία ότι δημιουργούσαν προβλήματα στη φυλακή. Μολαταύτα, από τη CPT κρίθηκε ότι οι μεταγωγές αυτές αποσκοπούσαν στην απόκρυψη της πραγματικά επικρατούσας κατάστασης, κάτι που στηλιτεύτηκε από αυτήν στην υπό εξέταση έκθεση. Οι κρατούμενοι ήταν 371 κατάδικοι και 162 υπόδικοι, με 16 άτομα να κρατούνται προκειμένου απελαθούν, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω για το ΣΚ Αλικαρνασσού. Η πλειονότητα των κρατουμένων ήταν αλλοδαποί, καθότι αποτελούσαν το 51% του πληθυσμού. Η κατανομή των κρατουμένων γίνονταν κατά κύριο λόγο σε εβδομήντα δύο (72) κελιά και τέσσερις (4) κοιτώνες. Τα κελιά ήταν εμβαδού 14m² και περιείχαν τρία (3) ή τέσσερα (4) κρεβάτια. Αν και δεν αναφέρθηκαν περισσότερες πληροφορίες για την επικρατούσα κατάσταση σε αυτά, έγινε μνεία περί συνωστισμού γενικά, καθότι διεπιστώθη να βρίσκονται στα κελιά ακόμη και επτά (7) κρατούμενοι, με συχνό φαινόμενο να κοιμούνται κάποιοι σε στρώματα στο πάτωμα. Ως προς τους κοιτώνες, αυτοί ήταν εμβαδού 57m² και θα έπρεπε να κρατούνται σε αυτούς μέχρι 14 άτομα, διεπιστώθη όμως ότι κρατούνταν 30, ενώ σε προγενέστερο χώρο βρίσκονταν εντός τους ακόμα και 46 άτομα. Επιπροσθέτως, διαπιστώθηκε ότι 16 κρατούμενοι που χαρακτηρίστηκαν ως ευάλωτοι και έπρεπε να βρίσκονταν σε συγκεκριμένο κοιτώνα, εμβαδού περί τα 25m², 11 εξ αυτών ήταν εντός του και οι λοιποί 6 κοιμόνταν σε κρεβάτια επί του διαδρόμου, κάτι που η CPT έκρινε ως απαράδεκτη συνθήκη. Στην ίδια έκθεση αναφέρθηκε ότι, κατόπιν σχετικής ενημέρωσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, έπαυσε η χρήση του διαδρόμου και οι κρατούμενοι μεταφέρθηκαν κανονικά σε κοιτώνα, κάτι που επιδοκίμασε η CPT. Κλείνοντας, η CPT επεσήμανε ότι στο ΣΚ Ναυπλίου οι υφιστάμενες συνθήκες κράτησης συνιστούν απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση και κάλεσε τις ελληνικές αρχές ασχοληθούν εναργώς με τη βελτίωσή τους, ζητώντας, επίσης, να λάβει γνώση των ενεργειών που

θα ακολουθήσουν οι ελληνικές για την πραγμάτωση του στόχου αυτού, όπως άλλωστε έκανε και για τα ΣΚ που προηγήθηκε η ανάπτυξή τους.

Ως προς το Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, η CPT το παρομοίασε με «χωματερή ασθενών κρατουμένων» (dumping ground for sick prisoners η ακριβής τοποθέτηση), χαρακτηρίζοντας την επικρατούσα κατάσταση αποκρουστική. Σε χωρητικότητα 80 ατόμων και ισάριθμων κρεβατιών, οι κρατούμενοι ήταν 141. Πέραν του συνολικού αριθμού που καταδεικνύει πρόβλημα υπερπληθυσμού, αναφέρθηκαν και δύο (2) επιμέρους παραδείγματα. Σε κελί εμβαδού 17m² βρίσκονταν 5 ασθενείς κρατούμενοι και σε κοιτώνα εμβαδού 43m² 10 ή 11 ασθενείς, συνθήκες έντονου υπερπληθυσμού, που συνιστούν απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση. Επισημάνθηκε ότι κατά το άρθρο 91 του ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα οι νοσοκομειακές εγκαταστάσεις θα πρέπει να διασφαλίζουν ελάχιστο προσωπικό χώρο 6m² ανά άτομο, κάτι που προφανώς δεν εφαρμόστηκε στην υπό μελέτη περίπτωση. Η CPT κατέληξε ότι οι συνθήκες αυτές αντιτίθενται στα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ και κάλεσε τις ελληνικές αρχές να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης με διαδικασία επείγοντος, ζητώντας και σχετική ενημέρωση για τα μέτρα που πρόκειται να εφαρμοστούν.

Ολοκληρώνοντας με την εγκατάσταση κράτησης ανηλίκων του ΣΚ Κορίνθου, αυτή περιελάμβανε πέντε (5) κελιά, εμβαδού περί τα 14m² έκαστο. Ο συνολικός αριθμός των ανηλίκων κρατουμένων ήταν 17. Οι προβληματισμοί της CPT στηρίζονταν κυρίως σε συνθήκες υγιεινής και κατάστασης των κελιών, με την αναφορά σε συνθήκες συνωστισμού που πραγματοποιήθηκε να μην επεξηγείται περαιτέρω.

Η απάντηση των ελληνικών αρχών καταπιάστηκε με πλείονα από τα ζητήματα που ετέθησαν από τη CPT και τις σχετικές διαπιστώσεις και συστάσεις της, που αφορούσαν τόσο το γενικό πλαίσιο λειτουργίας των ΣΚ, όσο και την κατάσταση που επικρατούσε στα μεμονωμένα σωφρονιστικά ιδρύματα που μνημονεύθηκαν παραπάνω. Για έκαστη εγκατάσταση ανέφεραν τις ιδιαιτερότητές της και τη λήψη μέτρων επ' αυτών, που κατά κύριο λόγο συνίσταντο στη μεταφορά κρατουμένων και στην ανακατανομή τους. Στα πλαίσια της σχετικής ανάπτυξης, όπως άλλωστε έχει συμβεί και παραπάνω, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ενέργειες της Ελλάδας σε κεντρικό επίπεδο. Ως προς αυτές, αρχικά αναγνωρίστηκε εκ νέου η ύπαρξη προβλήματος υπερπληθυσμού, κάνοντας μνεία ότι αυτό απασχολεί και αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αναφέροντας ότι υφίσταται ανάγκη ανάπτυξης σύνθετων μορφών δράσεων ώστε να δοθεί λύση που να είναι βιώσιμη και σε μακροχρόνιο επίπεδο.

Σε αυτά τα πλαίσια, αναφέρθηκε ένα πλαίσιο πρωτοβουλιών του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την επίλυση του ζητήματος. Αρχικά αναφέρθηκε η σύσταση επιτροπής για την αναμόρφωση

του Σωφρονιστικού Κώδικα και του συστήματος επιβολής ποινών σε δύο (2) κατευθύνσεις, την εν γένει μείωση της χρονικής διάρκειας των ποινών φυλάκισης και δη αυτών της ισόβιας κάθειρξης, που επηρεάζει σημαντικά τον σωφρονιστικό υπερπληθυσμό, καθώς και την ενδυνάμωση και προώθηση της χρήσης εναλλακτικών μέτρων. Ακολούθως αναφέρθηκε η σκοπούμενη προώθηση μέτρων εναλλακτικών της κράτησης, όπως ο κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση και η κοινωφελής εργασία. Επίσης υποστηρίχθηκε ότι λαμβάνονται νομοθετικά μέτρα κατεπείγοντος χαρακτήρα για τη μείωση του σωφρονιστικού πληθυσμού, με τις εκτιμήσεις να κάνουν λόγο για τη μείωσή του σε κάτω από 10000 κρατούμενους. Κλείνοντας αναφέρθηκε η βελτίωση της σωφρονιστικής διαχείρισης των κρατούμενων και η καλύτερη κατανομή τους στα ΣΚ ανά τη χώρα.

Παρατηρείται ευχερώς ότι στις επιδιώξεις της Ελλάδας για πρώτη φορά δεν παρατηρείται αναφορά σε επεκτατική πολιτική, με τα αναφερθέντα μέτρα να ακολουθούν αποκλειστικά την περιοριστική πολιτική και να στηρίζονται σε μεθόδους front door. Επισημαίνεται ότι, ως άλλωστε έχει αναδειχθεί και στο Α' μέρος της παρούσας πραγματείας και σε παρατηρήσεις της CPT για την αποδοτικότητα μέτρων θέσης του σωφρονιστικού πληθυσμού υπό έλεγχο, οι πολιτικές αυτές που μειώνουν τον αριθμό των ατόμων που καθίστανται υποκείμενα μεταχείρισης του σωφρονιστικού συστήματος και δη των φυλακών έχουν επιδείξει τα πλέον ελπιδοφόρα αποτελέσματα. Συνεπώς, με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, η στοχοθεσία που ετέθη από τις ελληνικές αρχές συμβαδίζει με τις συστάσεις της CPT και, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, τα πρώτα δείγματα παρουσιάστηκαν κάπως ενθαρρυντικά, με τη ζητούμενη βελτίωση, όμως, να πρέπει να συνεχιστεί.

11.12. Περιοδική επίσκεψη από 28 Μαρτίου έως 8 Απριλίου 2019

Στην υπό εξέταση έκθεση γίνεται μνεία σε επισκέψεις της CPT στα ΣΚ Χανίων, Τρικάλων, Νιγρίτας, Θεσσαλονίκης (Διαβατών) και Κορυδαλλού (φυλακή ανδρών, φυλακή υπόδικων γυναικών, όπου πραγματοποιήθηκαν στοχευμένες συνεντεύξεις που δεν άπτονται του θέματος του υπερπληθυσμού και Κέντρο Υγείας). Σημειώνεται ότι ο έλεγχος του Κέντρου Υγείας του ΣΚ Κορυδαλλού ανήκε στο Υπουργείο Υγείας.

Ένας εκ των βασικών σκοπών της επίσκεψης αυτής ήταν η εξέταση της διόρθωσης των δύο (2) βασικών ανεπαρκειών του σωφρονιστικού συστήματος, του υπερπληθυσμού και της υποστελέχωσης προσωπικού, θέματα που από νωρίς αναφέρθηκε ότι παρέμεναν, παρά τις όποιες διορθωτικές κινήσεις της ελληνικής κυβέρνησης. Σύστησε τη θέση των ως άνω

προβλημάτων σε ζήτημα υψηλής κυβερνητικής προτεραιότητας, σε συνεργασία με τη νομοθετική και τη δικαστική εξουσία, μέσω της αναμόρφωσης της ποινικής νομοθεσίας και συναφούς επενδυτικού προγράμματος, δίχως περαιτέρω μνεία επ' αυτού. Ακολούθως επισημάνθηκε ότι η απουσία προόδου από μέρους της Ελλάδας θα δημιουργήσει ζυμώσεις για την εκ νέου κίνηση της διαδικασίας του άρθρου 10 παράγραφος 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, ήτοι αυτή της δημόσιας δήλωσης σε βάρος της Ελλάδας.

Έπεται η αναφορά σε άμεσες παρατηρήσεις της CPT υπό καθεστώς προτεραιότητας, στις οποίες η μόνη που άπτεται του θέματος του υπερπληθυσμού αφορά το ΣΚ Χανίων και συγκεκριμένα τη διασφάλιση στους κρατούμενους που βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας χώρου διαβίωσης εμβαδού 4m² ανά κρατούμενο. Ως προς το τμήμα που προστέθηκε στις εκθέσεις της CPT για τον εθνικό μηχανισμό πρόληψης, δηλαδή τον ΣτΠ, επαναλαμβάνει τη σύσταση παροχής σε αυτό των απαιτούμενων πόρων, ώστε να μπορεί να επιτελέσει τα σχετικά του καθήκοντα επαρκώς.

Περνώντας στην καθ' αυτό ενασχόληση της CPT με το σωφρονιστικό σύστημα, επαναλαμβάνεται ότι έχει καταστεί σαφές πως το χρονίζον πρόβλημα του υπερπληθυσμού δεν μπορεί να επιλυθεί με τις αποκλειστικές ενέργειες του αρμοδίου Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Χρειάζεται η σύμπραξη του Κοινοβουλίου (νομοθετική εξουσία) και των δικαστών (δικαστική εξουσία). Τα ανωτέρω λεχθέντα επιβεβαιώνουν πλήρως τα όσα αναφέρθηκαν κατά την περιγραφή του θεωρητικού πλαισίου του υπό μελέτη ζητήματος στο Α' μέρος της παρούσης, ότι η ουσιαστική επίλυση απαιτεί την ολιστική προσέγγιση και ευρεία συναίνεση όλων των αρμοδίων.

Το χρονίζον πρόβλημα του υπερπληθυσμού παρέμενε ακόμη σε υψηλά επίπεδα, καθώς από τη συγκριτική επισκόπηση μεταξύ του έτους 2015, οπότε και πραγματοποιήθηκε η προγενέστερη περιοδική επίσκεψη, και του 2019 που έγινε η υπό εξέταση, η τότε πληρότητα ήταν της τάξης του 119%, ενώ η τρέχουσα σε ποσοστό 107%, με 10602 κρατούμενους για χωρητικότητα 9935 θέσεων. Οι κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις του 2015 απέδωσαν προσωρινά καρπούς, όμως από το έτος 2017 και έπειτα ο πληθυσμός των φυλακών παρουσίασε εκ νέου αυξητική τάση, ώστε να επέλθει το αποτέλεσμα που ακριβώς παραπάνω αναφέρθηκε.

Το πρόβλημα αυτό επιτείνονταν από την κατανομή των κρατουμένων αυτών στο σύνολο των σωφρονιστικών εγκαταστάσεων της χώρας, καθότι έντεκα (11) ΣΚ διεπιστώθη να λειτουργούν με πληρότητα της τάξεως του 135% και άνω. Αυτά τα ποσοστά καταδεικνύουν έντονο ζήτημα, ιδίως αν ληφθεί υπόψη η σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του ΣτΕ (Minister's Deputies CM

documents CM(2016)121-add3 από 23/8/2016 White Paper on Prison Overcrowding) για τήρηση της πληρότητας στις φυλακές σε ποσοστά περί του 90%, ώστε να διασφαλίζεται και η καλύτερη λειτουργία τους και η αποφυγή της δημιουργίας υπερπληθυσμού.

Ακολούθως η CPT προέβην στη συγκριτική επισκόπηση της του πληθυσμού των κρατουμένων ανά τις ευρωπαϊκές χώρες με την Ελλάδα, καθώς και σε ορισμένους ποιοτικούς σχετικούς δείκτες. Απλούστερα, ενώ ο πληθυσμός των κρατουμένων στην ελληνική επικράτεια εν σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της χώρας είναι σε όμοιους αριθμούς με έτερα κράτη, παρατηρήθηκαν ουσιαστικές αποκλίσεις στις καθ' αυτό ποινές. Αυτές οι αποκλίσεις ήταν δύο (2) ειδών και σχετίζονταν αφενός με το ποσοστό των υποδίκων που κρατούνταν σε φυλακές, ήτοι 31%, ενώ η ευρωπαϊκή διάμεσος κυμαίνονταν περίπου στο 22%, αφετέρου με το ύψος των ποινών φυλάκισης και κάθειρξης που επιβάλλονταν. Ως προς το ύψος των ποινών παρατίθεται κατωτέρω και σχετικός πίνακας που εμπεριέχεται στην υπό μελέτη έκθεση της CPT.

Πίνακας κατανομής καταδίκων κρατουμένων κατά ύψος ποινής την 31/01/2018 (ποσοστά)

Sentence length	Greece	Council of Europe Median	Council of Europe Average
1 to 3 years	2.6	24.0	27.8
3 to 5 years	5.7	16.2	15.8
5 to 10 years	30.3	17.0	19.9
10 to 20 years	15.6	11.5	12.4
20 years and over	29.9	1.5	3.2
Life sentences	13.9	1.2	2.8

Πηγή: Council of Europe Annual Penal Statistics – SPACE I 2018 – Table 11

Από απλή επεξεργασία του πίνακα αυτού παρατηρείται ευχερώς ότι, σε σχέση με τις λοιπές χώρες του ΣτΕ, στην Ελλάδα είναι δυσανάλογα υψηλό το ποσοστό των ατόμων που εκτίουν μακροχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές (20 έτη και άνω), ενώ επίσης δυσανάλογα χαμηλό είναι το ποσοστό αυτών που εκτίουν ποινές χαμηλού ύψους (κάτω των 5 ετών). Τα ευρήματα αυτά φαίνεται να επαληθεύουν εμπειρικά τη θεωρητική άποψη που αναφέρθηκε στο Α' μέρος της παρούσης, ήτοι ότι το ελληνικό πρόβλημα του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού οφείλεται εν πολλοίς σε πολύ αυστηρή ποινική πολιτική και νομοθεσία (Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbușaru I., 2019), άποψη που συμμερίστηκε και η CPT, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι η συνολική εγκληματικότητα, όπως παρουσιάζεται στις στατιστικές τουλάχιστον, έχει μειωθεί σημαντικά και βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα από την ευρωπαϊκή διάμεσο. Παρατηρείται από τα προρρηθέντα ότι επαληθεύονται ακόμα περισσότερες θεωρητικές θέσεις που διατυπώθηκαν

στο Α' μέρος της παρούσας και συγκεκριμένα η απόρριψη του συσχετισμού του πληθυσμού των φυλακών με τα ποσοστά εγκληματικότητας και επίσης η μεγάλη επιρροή στη δημιουργία και επίταση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού των υποδίκων κρατουμένων και των εκτίοντων μακρόχρονες ποινές φυλάκισης, καθότι δημιουργείται έτσι απόθεμα (stock) κρατουμένων (Νικολόπουλος, 2021: 134 μεταξύ άλλων). Η τότε επικείμενη αναδιάρθρωση των ΠΚ και ΚΠΔ παρουσιάστηκε ως μια πολύ καλή ευκαιρία λήψης μέτρων προς διόρθωση από την ως άνω αναφερθείσα απόκλιση, με τις αλλαγές να μπορούν να θεωρηθούν ως ελπιδοφόρες σε θεωρητικό επίπεδο, πλην όμως θα έπρεπε να ακολουθήσει λεπτομερής ανάλυση των επιπτώσεών τους μεσοπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα.

Ως προς αυτά η CPT συνέστησε ξανά στις ελληνικές αρχές την άμεση ενασχόληση και επίλυση των συστηματικών ανεπαρκειών του σωφρονιστικού συστήματος ως προς τον πληθυσμό των φυλακών, προκρίνοντας την εφαρμογή πρωτοβουλιών που θα στηρίζονταν στη μη επιβολή μέτρων στερητικών της ελευθερίας πριν την κατάγνωση της ποινής, την αύξηση χρήσης μέτρων εναλλακτικών της κράτησης και την υιοθέτηση μέτρων για την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων. Οι θέσεις αυτές της CPT παρατηρείται ότι έχουν επαναδιατυπωθεί στο παρελθόν, οι δύο (2) πρώτες από τις αρχικές κιόλας εκθέσεις της, η έτερη στις πιο πρόσφατες. Επίσης και με βάση τις αναφερόμενες στην παρούσα έκθεση διαπιστώσεις περί υψηλής τιμωρητικότητας σύστηνε στις ελληνικές αρχές την επανεξέταση της πολιτικής της επιβολής υψηλών ποινών φυλάκισης, υπό το πρίσμα που αυτές έχουν στη δημιουργία και συντήρηση του υπερπληθυσμού των φυλακών. Ακόμη, επανέλαβε τη σύσταση που για πρώτη φορά ετέθη στην προηγούμενη έκθεσή της που αναπτύχθηκε ακριβώς παραπάνω, περί εκπαίδευσης δικαστών και εισαγγελέων στην επιβολή ποινών και μέτρων μη στερητικών της ελευθερίας, στηριζόμενοι στις υπάρχουσες διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας. Υπενθυμίζεται, προς συμπλήρωση των αναφερθέντων στην υπό εξέταση έκθεση, ότι η ελληνική νομοθεσία παρέχει τέτοιες δυνατότητες, όπως ο θεσμός της κοινωφελούς εργασίας και ο κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση, οι οποίες, όμως, δεν γνωρίζουν μεγάλης εφαρμογής. Οι προτεινόμενες αυτές ενέργειες συμπληρώθηκαν από την προταθείσα βελτίωση των υπαρχόντων υποδομών των σωφρονιστικών εγκαταστάσεων.

Έπειτα και πριν πραγματοποιηθεί η επιμέρους ανάπτυξη της κατάστασης σε έκαστο ΣΚ που επισκέφθηκε η CPT, επιδοκιμάστηκε η πρωτοβουλία του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη χάραξη στρατηγικού πλάνου για το σωφρονιστικό σύστημα για τα έτη 2018-2020. Μολαταύτα, ανέφερε ότι αυτό θα μπορούσε να συμπληρωθεί περαιτέρω και να επεκταθεί σε πλαίσιο μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο, όπως άλλωστε έχει προτείνει και σε προγενέστερες εκθέσεις

της, συστήνοντας τη χρονική του επέκταση έως το 2025, λαμβάνοντας υπόψη και τις διορθωτικές επισημάνσεις της.

Συνεχίζοντας με την επικρατούσα κατάσταση ανά ΣΚ, στο ΣΚ Χανίων ήταν λειτουργικές οι τέσσερις (4) από τις πέντε (5) πτέρυγες της εγκατάστασης. Σε αυτό κρατούνταν 466 άτομα, με τη χωρητικότητα να ανέρχεται σε 480 θέσεις. Η διαρρύθμισή του ήταν όμοια με τα ΣΚ Νιγρίτας και Τρικάλων, καθότι απαρτιζόνταν από κελιά εμβαδού $13,5\text{m}^2$, που περιείχαν τρία (3) κρεβάτια έκαστο, παρότι κανονικά θα έπρεπε να κρατούνται σε αυτά βάση χώρου δύο (2) άτομα. Η κατάσταση παρουσίαζε σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά πτέρυγα, με άλλες να έχουν έναν (1) κρατούμενο ανά κελί και γενικά ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης, ενώ άλλες είχαν έως και πέντε (5) κρατουμένους ανά κελί, με τους δύο (2) επιπλέον να κοιμούνται σε στρώματα στο πάτωμα.

Στο ΣΚ Νιγρίτας ομοίως λειτουργούσαν οι τέσσερις (4) από τις πέντε (5) πτέρυγες, με τη χωρητικότητα να είναι επίσης 480 θέσεις, ενώ οι κρατούμενοι ήταν 492. Η αποκατάσταση της λειτουργίας της κλειστής πτέρυγας θα ολοκληρώνονταν σύντομα, με τη CPT να εκφράζει, όμως, επιφυλάξεις, λόγω της έλλειψης προσωπικού. Όπως και παραπάνω, η κατανομή των κρατουμένων ήταν άνιση, με άλλες πτέρυγες να έχουν ένα (1) και δύο (2) άτομα ανά κελί (εμβαδού $13,5\text{m}^2$ όπως προαναφέρθηκε) και να παρέχουν ικανοποιητικές συνθήκες κράτησης, ενώ άλλες είχαν. Επισημάνθηκαν ως σημαντικό πρόβλημα στις περισσότερες πτέρυγες οι συνθήκες υγιεινής.

Το ΣΚ Τρικάλων, με όμοια διαρρύθμιση με τα δύο (2) που προαναφέρθηκαν, λειτουργούσε πλήρως και είχε 578 κρατουμένους σε χωρητικότητα 600 θέσεων. Σε ορισμένες πτέρυγες και κελιά παρέχονταν συνθήκες διαβίωσης ικανοποιητικού επιπέδου, ενώ σε μία (1) πτέρυγα κρατούνταν, όπως άλλωστε και στα άλλα δύο ΣΚ Χανίων και Νιγρίτας που προηγήθηκαν, τέσσερα (4) και πέντε (5) άτομα σε κάθε κελί (εμβαδού $13,5\text{m}^2$ όπως προαναφέρθηκε).

Για τα τρία (3) αυτά ΣΚ, που η επικρατούσα κατάσταση παρουσίαζε ομοιότητες, η CPT συνέστησε την κατ' ανώτατο όριο κράτηση ανά κελί τριών (3) ατόμων, επισημαίνοντας ότι το δέον είναι να κρατούνται δύο (2), ώστε να διασφαλίζεται ο ελάχιστος επαρκής προσωπικός χώρος εμβαδού 4m^2 κατά άτομο. Η πρόταση αυτή θα εξασφάλιζε και κρεβάτι για κάθε κρατούμενο, συνθήκη επίσης απαραίτητη.

Στη φυλακή ανδρών του ΣΚ Κορυδαλλού η συνολική χωρητικότητα είχε ανέλθει στις 1200 θέσεις, με τους κρατουμένους να είναι 1683. Η μείωση του ποσοστού πληρότητας κρίθηκε μεν καλοδεχούμενη, αλλά φυσικά δεν επαρκούσε για τη διασφάλιση ανεκτών συνθηκών κράτησης. Τα κελιά της φυλακής ήταν εμβαδού $9,5\text{m}^2$ και τα άτομα που βρίσκονταν σε αυτά διέφεραν

σημαντικά ανά πτέρυγα. Σε ορισμένα εξ αυτών ο αριθμός των ατόμων εντός τους και η διαρρύθμισή τους εξασφάλιζε διαμονή που μπορούσε να θεωρηθεί έως και «πολυτελής», σε άλλα η κατάσταση ήταν ικανοποιητική, ενώ σε άλλα παρατηρούνταν σοβαρό ζήτημα συνωστισμού, με έξι (6) και επτά (7) κρατούμενους ανά κελί. Η CPT, ακολουθώντας την πάγια πλέον τακτική της, απεύθυνε κάλεσμα στις ελληνικές αρχές να λάβουν επείγοντως μέτρα για τη μείωση του πληθυσμού των κρατουμένων, ώστε σε κάθε κελί να βρίσκονται κατ' ανώτατο όριο δύο (2) άτομα και να τους παρέχεται ο ελάχιστος επαρκής προσωπικός χώρος εμβαδού 4m² ανά κρατούμενο.

Στο Κέντρο Υγείας του ΣΚ Κορυδαλλού παρατηρήθηκε ομοίως η ύπαρξη υπερπληθυσμού, καθώς βρίσκονταν σε αυτό 191 κρατούμενοι, με την επίσημη χωρητικότητά του να ανέρχεται σε 80 θέσεις. Η CPT συνέστησε την μείωση του πληθυσμού, προτείνοντας τη μεταφορά εργαζομένων κρατουμένων και οροθετικών σε κανονικές εγκαταστάσεις του ΣΚ.

Στο ΣΚ Θεσσαλονίκης βρίσκονταν 546 κρατούμενοι, 533 άνδρες και 13 γυναίκες, με τη χωρητικότητα να ανέρχεται στις 359 θέσεις. Από τους άνδρες οι 240 ήταν υπόδικοι και οι υπόλοιποι 297 κατάδικοι. Η κράτησή τους λάμβανε χώρα κατά κύριο λόγο σε κοιτώνες εμβαδού 24m², στους οποίους βρίσκονταν 8-10 άτομα, κάτι που φυσικά δημιουργούσε συνωστισμό. Πέραν τούτου, όλοι κοιμούνταν κανονικά σε κρεβάτια και παρά την ύπαρξη κάποιων επιμέρους προβλημάτων οι συνθήκες κράτησης ήταν σχετικά επαρκείς. Ως προς την κράτηση των γυναικών, παρότι ο μικρός αυτός αριθμός που προαναφέρθηκε κρατούνταν σε τρεις (3) κοιτώνες και συγκεκριμένα σε αυτούς εμβαδού 15m² 5 και 6 κρατούμενες και σε αυτόν εμβαδού 29m² 2, η ύπαρξη πολλών κρεβατιών προς φιλοξενία πλήρους αριθμού κρατουμένων παρά την έλλειψή τους, δημιουργούσε ζητήματα ως προς την εξασφάλιση του ελαχίστου προσωπικού χώρου των 4m² κατά άτομο. Συνεπεία των ανωτέρω, η CPT συνέστησε την επείγουσα λήψη μέτρων για τη μείωση του πληθυσμού στο ως άνω ΣΚ, ώστε να εξασφαλίζεται το προαναφερθέν ελάχιστο προσωπικού χώρου και την απομάκρυνση κρεβατιών που δεν χρησιμοποιούνται, ώστε να παρέχεται περισσότερος χώρος διαβίωσης στις κρατούμενες.

Η ελληνική κυβέρνηση απάντησε αρχικά στις εισαγωγικές παρατηρήσεις της CPT. Συγκεκριμένα ως προς αυτή που αφορούσε υπερπληθυσμό σε ΣΚ και δη σε αυτό το Χανίων, ανέφερε ότι οι κρατούμενοι για τους οποίους έγινε λόγος βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας κατόπιν αιτήσεώς τους. Συνεχίζοντας, αφιερώθηκε επιμέρους παράγραφος στο ζήτημα του υπερπληθυσμού, στην οποία έγινε αναφορά τόσο σε συνολικές πολιτικές και επιδιώξεις, όσο και σε επιμέρους διαδικασίες για τα ήδη υπάρχοντα ΣΚ. Επί της συνολικής πολιτικής αναφέρθηκε η επικείμενη αύξηση της χωρητικότητας ήδη υπαρχόντων ΣΚ, όπως αυτού της Νιγρίτας, η

κατασκευή νέων φυλακών και η θέση σε προτεραιότητα της ΚΕΜ της εξέτασης αιτημάτων μεταφοράς σε αγροτικές φυλακές, ώστε να αποσυμφορηθούν τα ΣΚ.

Η απάντηση της Ελλάδας επιστρέφει στην πεπατημένη της επεκτατικής πολιτικής, καθότι η μόνη εξαγγελία νέων δράσεων έγκειται στις ενέργειες προς αύξηση της χωρητικότητας του σωφρονιστικού συστήματος, με κατασκευή νέων φυλακών και επέκταση των ήδη υπαρχόντων. Η αναφορά στις διαδικασίες της ΚΕΜ δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μεταβάλλει τον ως άνω χαρακτηρισμό στις επιδιώξεις των ελληνικών αρχών, παρότι η άνιση κατανομή κρατουμένων και δη η υπολειτουργία των αγροτικών φυλακών αποτελεί ζήτημα, με την στόχευση αυτή να αποτελεί, μολαταύτα, κίνηση προς τη σωστή κατεύθυνση.

11.13. Ad hoc επίσκεψη από 22 Νοεμβρίου έως 1 Δεκεμβρίου 2021

Όπως αναφέρει εισαγωγικά η CPT στην υπό εξέταση έκθεση, σκοπός της επίσκεψης αυτής ήταν η απουσία σαφών ενδείξεων και αποδείξεων βελτίωσης της υπάρχουσας κατάστασης των ανθρώπων που κρατούνται στις ελληνικές φυλακές. Οι απαντήσεις των ελληνικών αρχών ομοίως δεν παρείχαν σχετικές διαβεβαιώσεις που να κρίθηκαν επαρκείς, ενώ παρατηρήθηκε, επίσης, η έλλειψη συγκεκριμένου και σαφούς στρατηγικού πλάνου. Οι συστημικές ανεπάρκειες που επισημάνθηκαν και στη δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας το 2011 αλλά και σε επόμενες εκθέσεις της παρέμεναν. Ειδικά ως προς το ζήτημα του υπερπληθυσμού, η πρόοδος κατά τα παρελθόντα έτη κρίθηκε ελάχιστη έως μηδενική, με τη μεταχείριση των κρατουμένων αυτή να δύναται να εκληφθεί ως απάνθρωπη και εξευτελιστική.

Ακολούθως επαναλήφθηκαν τα αναφερθέντα στην ακριβώς προηγούμενη έκθεση περί αυστηρής ποινικής πολιτικής, που εκδηλώνεται με την επιβολή μακροχρόνιων ποινών εν σχέση με τα τεκταινόμενα στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Έκρινε την αναθεώρηση του ΠΚ και του ΚΠΔ του 2019 ως μια καλή ευκαιρία για την απεγκληματοποίηση ή υποβάθμιση τυποποιημένων συμπεριφορών, τη μείωση των ποινών και την προώθηση μέτρων και κυρώσεων μη στερητικών της ελευθερίας ως κύριες ποινές. Επίσης μνημονεύει ότι η νέα κυβέρνηση, από τον Ιούλιο του 2019 οπότε και ανέλαβε καθήκοντα, ως προς τις φυλακές έχει στοχεύσει στην επαναφορά της τάξης εντός τους και δη στο ΣΚ Κορυδαλλού και στην αύξηση της χωρητικότητας του σωφρονιστικού συστήματος, μέσω της κατασκευής νέων φυλακών.

Οι εισαγωγικές παρατηρήσεις επί του σκοπού της επισκέψεως κλείνουν με την αναφορά ότι τα χρόνια προβλήματα υπερπληθυσμού και υποστελέχωσης ως προς το προσωπικό που έχει παρατηρήσει παραμένουν και δεν υφίσταται ουσιαστική βελτίωση επ' αυτών, ακόμα και μετά τη

δημόσια δήλωση του 2011, κάτι που οδήγησε στη λήψη απόφασης για εκ νέου κίνηση της διαδικασίας αυτής του άρθρου 10 παράγραφος 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Βέβαια, η CPT ανέφερε ότι ευελπιστεί να ληφθούν από τις ελληνικές αρχές, στα πλαίσια και του συνεχούς μεταξύ τους διαλόγου, αποφασιστικά μέτρα για την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών, ώστε να παύσει η διαδικασία αυτή.

Περνώντας σε περαιτέρω ανάπτυξη επί των φυλακών, η CPT ανέφερε ότι επίκειται η χάραξη στρατηγικού πλάνου για τις φυλακές για τα έτη 2021-2023 από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, στο οποίο και μεταφέρθηκε το 2019 η καθ' ύλην αρμοδιότητα για την αντεγκληματική πολιτική και τις φυλακές. Παρά τις νομοθετικές πρωτοβουλίες του 2015 (τον επονομαζόμενο νόμο «Παρασκευόπουλου», όπως έχει αναφερθεί παραπάνω) και τη σχετική ρύθμιση των αυξητικών τάσεων του πληθυσμού των φυλακών μέσω αυτού, ο υπερπληθυσμός δεν αντιμετωπίστηκε επαρκώς, ούτε σε καθαρά αριθμητικά πλαίσια, όπως έχει άλλωστε αναφανεί από τις προπαρατιθέμενες εκθέσεις, αλλά ούτε και στη διασφάλιση του απαιτούμενου προσωπικού χώρου των 4m² για κάθε κρατούμενο. Η επιδιωκόμενη κατασκευή νέων φυλακών δεν θεωρείται ότι θα αποδώσει, καθότι πιο αποτελεσματικό θα ήταν, κατά τη CPT πάντα, να εφαρμοστεί στρατηγική που θα διασφάλιζε ότι η προσωρινή κράτηση όντως επιβάλλεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις και ως ύστατο μέτρο. Υπενθυμίζεται ότι, όπως έχει αναφερθεί στο Α' μέρος της παρούσης, η προσωρινή κράτηση έχει αποδειχθεί ότι επιβαρύνει σημαντικά τον σωφρονιστικό πληθυσμό, δημιουργώντας απόθεμα (stock) κρατουμένων. Ως προς την επικείμενη αυτή κατασκευή παρατηρείται ότι η CPT για πρώτη φορά αιτήθηκε περαιτέρω πληροφορίες για τη δραστηριότητα αυτή και συγκεκριμένα το χρονοδιάγραμμα λειτουργίας τους και τις προβλέψεις για την ύπαρξη σχετικών πόρων οικονομικών και ανθρωπίνου δυναμικού.

Συγκεκριμένα ως προς τον υπερπληθυσμό, η συνολική χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών ανέρχονταν στις 10175 θέσεις, με τους κρατουμένους να είναι 11182 στον αριθμό, ήτοι πληρότητα της τάξης του 110%. Παρότι είναι εμφανής η καθ' αυτό ύπαρξη προβλήματος υπερπληθυσμού, δεν αναδεικνύεται πλήρως η κατάσταση που ενυπάρχει λόγω της κακής κατανομής των κρατουμένων. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται κυρίως στις αγροτικές φυλακές που, λόγω των πολύ αυστηρών προϋποθέσεων που τάσσει η νομοθεσία για τη μεταφορά κρατουμένων σε αυτές, λειτουργούν σε πολύ χαμηλά ποσοστά χωρητικότητας. Η CPT στα πλαίσια αυτά, κάλεσε της ελληνικές αρχές να αναθεωρήσουν τις προϋποθέσεις μεταφοράς σε αγροτικές φυλακές και να προβούν σε καλύτερη κατανομή των κρατουμένων, θέτοντας μάλιστα και ως όρο τη λήψη υπόψη της μικρότερης κατά το δυνατόν απομάκρυνσης τους από τους οικείους τους.

Έπειτα τοποθέτησε στο προσκήνιο εκ νέου τη σύσταση για επιβολή μέτρων εναλλακτικών της κράτησης στο στάδιο της ποινικής δίκης πριν το ακροατήριο, επιβολή ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και τις διαδικασίες επανένταξης ατόμων που είχαν αποστερηθεί την ελευθερία τους. Ακόμη, αιτήθηκε τη λήψη πληροφοριών για την επιρροή σχετικών νομοθετικών πρωτοβουλιών στην πολιτική επιβολής ποινών και στη χρήση μέτρων που δεν περιλαμβάνουν κράτηση. Η θεματική αυτή ολοκληρώθηκε με την εκ νέου αναφορά στην επιμόρφωση των δικαστών και εισαγγελέων για την εφαρμογή των δυνατοτήτων που παρέχοντα από το νόμο, κάτι που απασχόλησε τη CPT κατά τα τελευταία έτη της δραστηριότητάς της αυτής, καθώς και στην εξασφάλιση της ύπαρξης των απαραίτητων εργαλείων και υποδομών ώστε να μπορούν να τύχουν ορθής εφαρμογής τα προβλεπόμενα.

Πριν διέλθει η υπό μελέτη έκθεση στο στάδιο της ανά ΣΚ ανάπτυξης της επικρατούσας κατάστασης, πραγματοποιήθηκε μνεία στην ανάγκη χάραξης αναθεωρημένου στρατηγικού πλάνου για τη διαχείριση των φυλακών. Οι άξονες αυτού περιλαμβάνουν όσα αναφέρθηκαν και στην έκθεση της CPT που ακολούθησε την περιοδική επίσκεψη του 2009, με την προσθήκη των κάτωθι:

- την εισαγωγή εξειδικευμένων προγραμμάτων υποβοήθησης της επανένταξης παραβατών,
- το ρόλο και τη συμβολή των Υπουργείων Πολιτισμού και Παιδείας και Θρησκευμάτων σε δραστηριότητες σχετικές με την εκπαίδευση και
- το ρόλο και τη συμβολή του Υπουργείου Υγείας στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της στελέχωσης των φυλακών με το απαιτούμενο σχετικό προσωπικό.

Επ' αυτού αιτήθηκε τη λήψη του εντός χρονικού διαστήματος έξι (6) μηνών.

Αντικείμενο των επισκέψεων της CPT ήταν οι επαναληπτικές (follow up) επισκέψεις στην εγκατάσταση του ΣΚ Κορυδαλλού (φυλακή ανδρών και κέντρο υγείας) και Νιγρίτας, η στοχευμένη επίσκεψη στο ψυχιατρικό νοσοκομείο Κορυδαλλού και η επίσκεψη στα ΣΚ Κέρκυρας, Κω και Χίου. Σημειώνεται ότι επί του ΣΚ Κω ειδικότερα επρόκειτο για την πρώτη σχετική της επίσκεψη σε αυτό. Προτού γίνει ξεχωριστή αναφορά ανά ΣΚ, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί, για λόγους μεθοδολογικής πληρότητας της ακολουθούμενης προσέγγισης, ότι κατά το χρόνο της επίσκεψης αυτής ήταν σε έξαρση η επιδημία του ιού covid-19, κάτι που αποτελεί ξεχωριστή παράμετρο για τη σημασία του ζητήματος του υπερπληθυσμού.

Όπως έχει συμβεί και παραπάνω, ως αφετηρία της ανάπτυξης αυτής τίθεται το ΣΚ Κορυδαλλού, η μεγαλύτερη φυλακή της χώρας και αυτή που διαρκώς κρίνεται ότι αντιμετωπίζει

σημαίνων πρόβλημα υπερπληθυσμού. Στη φυλακή των ανδρών, η κατάσταση ως προς τη χωροταξία της δεν μεταβλήθηκε από τα όσα αναφέρθηκαν στην ακριβώς προηγούμενη ενότητα για την επίσκεψη του 2019. Κρατούνταν σε αυτή 1885 άτομα, με τη χωρητικότητα να είναι 1200 θέσεις, κάτι που μεταφράζονταν σε πληρότητα της τάξης του 155%. Το 61% των κρατουμένων ήταν υπόδικοι, με 1131 εκ του συνολικού αριθμού κρατουμένων να είναι αλλοδαπής εθνικότητας. Καθεμία από τις τέσσερις (4) πτέρυγες περιείχε συνολικά εκατόν δεκαεπτά (117) κελιά, εμβαδού $9,5\text{m}^2$ έκαστο και μπορούσε να εξασφαλίσει ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης για 234 κρατουμένους, ήτοι 2 ανά κελί. Με την εξαίρεση μίας (1) εξ αυτών των πτερυγών, όπου όντως ο αριθμός των κρατουμένων ήταν 234, οι υπόλοιπες αντιμετώπιζαν σοβαρότατο πρόβλημα υπερπληθυσμού, καθότι σε κάθε κελί κρατούνταν κατ' ελάχιστο 3 άτομα και έως και 6, κάτι που μεταφράζονταν σε λιγοστό διαθέσιμο προσωπικό χώρο ανά κρατούμενο. Στην έτερη πτέρυγα, που περιείχε κοιτώνες, κρατούνταν 390 άτομα, με επίσης έντονο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, καθότι ο προσωπικός χώρος που αναλογούσε στους κρατουμένους ήταν ανάμεσα σε 2 και 3m^2 . Επ' αυτών η CPT κάλεσε για ακόμη μία φορά τις ελληνικές αρχές να λάβουν μέτρα, με διαδικασίες κατεπείγοντος, μείωσης του πληθυσμού των κρατουμένων στο ΣΚ Κορυδαλλού, ώστε σε κάθε κελί να κρατούνται κατά μέγιστο όριο 2 άτομα και στους κοιτώνες να διασφαλίζεται προσωπικός χώρος τουλάχιστον 4m^2 ανά κρατούμενο.

Στο Κέντρο Υγείας του ΣΚ Κορυδαλλού βρίσκονταν 128 ασθενείς, με τη χωρητικότητα της εγκατάστασης να ανέρχεται στις 253 θέσεις. Για αυτό και το ψυχιατρικό νοσοκομείο δεν πραγματοποιήθηκε περαιτέρω ανάπτυξη επί του υπερπληθυσμού, παρά μόνο για τις παροχές τους στον τομέα της υγείας, που δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσης.

Στο ΣΚ Χίου κρατούνταν 103 άνδρες, με τη χωρητικότητά του να είναι 82 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 125%. 91 εξ αυτών ήταν κατάδικοι, εκ των οποίων οι 5 εξέτιαν ποινή ισόβιας κάθειρξης, με το 75% των κρατουμένων να είναι αλλοδαποί. Κατανέμονταν σε εννέα (9) κοιτώνες, εκ των οποίων ο ένας δεν ήταν λειτουργικός λόγω ανακαίνισης. Μόνο σε δύο (2) από αυτούς ο διαθέσιμος χώρος κατ' άτομο ήταν άνω των 4m^2 και μάλιστα οριακά, ενώ σε τρεις (3) κοιτώνες ο χώρος αυτός ήταν μικρότερος των 3m^2 .

Στο ΣΚ Κω η χωρητικότητα ήταν 56 θέσεις και κρατούμενοι ήταν 97 άνδρες, ήτοι η πληρότητα ήταν της τάξης του 173%. Εξ αυτών οι 52 ήταν κατάδικοι, με 1 να εκτίει ποινή ισόβιας κάθειρξης, με το 60% των κρατουμένων περίπου να είναι αλλοδαποί. Η διαβίωση των κρατουμένων λάμβανε χώρα σε τρεις (3) κοιτώνες και πέντε (5) μικρά κελιά. Σε όλους τους κοιτώνες οι κρατούμενοι διέθεταν προσωπικό χώρο διαβίωσης μικρότερο των 3m^2 , με έναν

κοιτώνα να είναι ακόμα χειρότερη κατάσταση και να παρέχει στους κρατούμενους χώρο μικρότερο των 2m². Αρκετοί εξ αυτών, μάλιστα, κοιμούνται σε στρώματα και όχι σε κρεβάτια.

Επί των δύο (2) αυτών ΣΚ, η CPT κάλεσε τις ελληνικές αρχές να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να μειωθεί ο αριθμός των κρατουμένων τους, εν αρχή. Ακολούθως έθεσε και πάλι το ελάχιστο του προσωπικού χώρου των 4m² που κάθε κρατούμενος θα έπρεπε να διαθέτει, ζητώντας τη διασφάλισή του και τον σεβασμό του.

Συνεχίζοντας με το ΣΚ Κέρκυρας, σε αυτό κρατούνταν 237 άτομα, με την χωρητικότητά του να ανέρχεται στις 138 θέσεις, ήτοι πληρότητα της τάξης του 171%. Εξ αυτών, οι 227 ήταν κατάδικοι, εκτίοντες ποινές άνω των πέντε (5) ετών, οι 7 υπόδικοι και οι τελευταίοι 3 ήταν τρानς γυναίκες. Αποτελούνταν από κελιά εμβαδού 6m², στα οποία βρίσκονταν δύο (2) κρατούμενοι, κάτι που προφανώς δημιουργούσε ζήτημα συνωστισμού, καθότι δεν εξασφάλιζε σε αυτούς τον απαιτούμενο προσωπικό χώρο. Κατά τη CPT, στα κελιά αυτά θα έπρεπε να βρίσκεται μόνο ένα (1) άτομο, κάτι που συνέστησε στις ελληνικές αρχές ως μέτρο επείγοντος χαρακτήρα.

Στο ΣΚ Νιγρίτας, χωρητικότητας 600 θέσεων, βρίσκονταν 714 άνδρες κρατούμενοι, ήτοι υπήρχε πληρότητα τη τάξης του 119%. Από αυτούς οι 487 ήταν αλλοδαποί, από τριάντα επτά (37) διαφορετικές εθνικότητες. Η εγκατάσταση απαρτιζόταν από κελιά εμβαδού 13,5m², με την επικρατούσα σε αυτά κατάσταση να διαφέρει ανάλογα με την πτέρυγα στην οποία βρίσκονταν. Σε καθεμιά από τις πτέρυγες αυτές η χωρητικότητα ήταν 60 θέσεις (20 κελιά ανά πτέρυγα), σε ορισμένες εξ αυτών, όμως, βρίσκονταν 75 κρατούμενοι (σε 2 πτέρυγες παρουσιάστηκε ο αριθμός αυτός) και 73, κάτι που μεταφράζονταν στην ύπαρξη 4 και 5 ατόμων σε ορισμένα κελιά, με 1 ή 2 εξ αυτών να κοιμούνται σε στρώματα στο πάτωμα. Με αυτά τα δεδομένα, η CPT επανέλαβε τη σύστασή της για τη διασφάλιση ελάχιστου χώρου 4m² ανά κρατούμενο και την εξασφάλιση κρεβατιού για κάθε κρατούμενο.

Εντύπωση προξενεί αρχικά η εστίαση της CPT στον πληθυσμό των αλλοδαπών κρατουμένων στα ΣΚ που επισκέφθηκε, κατά την άποψη του γράφοντος, όμως, υφίσταται επ' αυτού απλή λογική ερμηνεία, που προκύπτει από τις προγενέστερες εκθέσεις της CPT και ζητήματα που έχει θέσει. Ειδικότερα, όπως έχει αναφερθεί και στην οικεία ενότητα, έπειτα από την περιοδική επίσκεψη του 2013, η CPT είχε εκφράσει ενδιαφέρον για τις δυνατότητες συμπερίληψης των αλλοδαπών κρατουμένων στις παρεχόμενες από το νόμο δυνατότητες πρόωρης αποφυλάκισης, με την ελληνική πλευρά να απαντάει ότι δεν υφίσταται κανένας σχετικός διαχωρισμός. Όπως παρατηρείται από τα αριθμητικά δεδομένα που προπαρατέθηκαν εν σχέση με την υπό εξέταση επίσκεψη, στις φυλακές που επιθεώρησε η CPT υπήρχε μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών κρατουμένων, κάτι που προφανώς εγείρει ερωτήματα για την αντιμετώπισή

τους από το νόμο ή από την εφαρμογή του εκ της δικαστικής εξουσίας και δη διακριτικής μεταχείρισής τους από το ελληνικό ΣΑΠΔ.

Κατά την απάντηση των ελληνικών αρχών λήφθηκαν υπόψη τόσο οι επιμέρους παρατηρήσεις της CPT, όσο και οι γενικές τοποθετήσεις της για το σωφρονιστικό σύστημα. Ως προς τα επιμέρους ζητήματα, άξια αναφοράς κρίνεται η τοποθέτηση για το ΣΚ Κω, που, κατά τα υποστηριχθέντα, κατά την επίσκεψη της CPT βρίσκονταν στην κατάσταση αυτή κατ' εξαίρεση, λόγω εκτάκτων περιστάσεων, με την κανονικότητα να έχει επανέλθει, δίχως, όμως, να αναφέρονται περισσότερα για την επικρατούσα κατάσταση.

Όπως και στις αναπτύξεις που προηγήθηκαν, μεγαλύτερη σημασία θα αποδοθεί στις απαντήσεις της Ελλάδας που αφορούν τη χάραξη γενικής πολιτικής για τις φυλακές και όχι στην επεξήγηση των παθογενειών εκάστου ΣΚ. Ως εκ τούτου, επί της συνολικής αντιμετώπισης του προβλήματος του υπερπληθυσμού, τέθηκαν υπόψη της CPT συγκεκριμένες ενέργειες – διαδικασίες. Αρχικά και σε συμμόρφωση με τη σχετική πρόταση της CPT, με τον Ν. 4937/2022 επεκτάθηκαν οι δυνατότητες μεταφοράς κρατουμένων σε αγροτικές φυλακές, κάτι που αναμένεται να οδηγήσει στη μεταγωγή σε αυτές περί των 600 κρατουμένων, αποσυμφορώντας έτσι τα λοιπά ΣΚ. Φυσικά ακολουθεί αναφορά στην κατασκευή νέων φυλακών, που και θα βελτιώσουν τις εν γένει συνθήκες κράτησης αλλά και θα αυξήσουν τη διαθέσιμη χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος. Κλείνει με αναφορά στην επέκταση της εφαρμογής της ηλεκτρονικής επιτήρησης και της κοινωφελούς εργασίας.

Από τα προαναφερθέντα παρατηρείται η επαναφορά της εφαρμοσθείσας αντεγκληματικής πολιτικής στη μεθοδολογία της πολιτικής της ακινησίας. Η συνηθισμένη πεπατημένη της επεκτατικής πολιτικής είναι και πάλι παρούσα, συνδυαζόμενη με τις ταγές της περιοριστικής πολιτικής, όπως αυτές περιγράφονται ανωτέρω. Στην πολιτική αυτή παρατηρείται και η πρόσθεση μιας διαχειριστικής νοοτροπίας, ώστε να συμβαδίζει με τις προτάσεις της CPT για την αρτιότερη κατανομή των κρατουμένων.

11.14. Ad hoc επίσκεψη 8-11 Νοεμβρίου 2022

Κύριος σκοπός της επίσκεψης αυτής ήταν η εξέταση του ΣΚ Κορυδαλλού και δη του ψυχιατρικού νοσοκομείου αυτού, δεδομένου ότι παρατηρήθηκε ότι ασυνήθιστος αριθμός κρατουμένων – ασθενών του είχε αποβιώσει σχετικά προσφάτως. Αρχικά η CPT υπενθύμισε ότι έχει εκκινήσει τη διαδικασία της δημόσιας δήλωσης σε βάρος της Ελλάδας για την κατάσταση που

επικρατεί στις ελληνικές φυλακές, δηλώνοντας πως για το λόγο αυτό παρακολουθεί στενά τις σχετικές εξελίξεις.

Περνώντας στην κατάσταση αυτή, όπως κάνει γενικά, η CPT προέβη στη διατύπωση εισαγωγικών παρατηρήσεων για τη συνολική λειτουργία και κατάσταση των εν Ελλάδι ευρισκομένων φυλακών. Επεσήμανε για ακόμη μία φορά τα δύο (2) κύρια προβλήματα που ταλανίζουν το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα, τον υπερπληθυσμό των φυλακών και την έλλειψη προσωπικού σε αυτές. Η συνολική κατάσταση παρουσίαζε μια μικρή βελτίωση στο διάστημα αυτό των έντεκα (11) μηνών από την προηγούμενη επίσκεψη, σε καθαρά αριθμητικά δεδομένα, καθότι η πληρότητα ανέρχονταν πλέον στο ποσοστό του 105%, με 10717 κρατούμενους για συνολικά 10175 θέσεις. Η CPT, όμως, δεν έκρινε ικανοποιητική την επικρατούσα κατάσταση, επισημαίνοντας ότι η άνιση κατανομή των κρατούμενων στις διαθέσιμες φυλακές επιφέρει πρόβλημα υπερπληθυσμού πολύ σοβαρότερο από ότι δείχνουν τα προαναφερθέντα στατιστικά στοιχεία. Χαρακτηριστικά τόνισε ότι η νομοθετική πρωτοβουλία για την ενίσχυση του ρόλου των αγροτικών φυλακών, που υπενθυμίζεται ότι είχε εξαγγελθεί κατά το διάλογο της προηγούμενης επίσκεψης της CPT στη χώρα μας και εφαρμόστηκε με αναθεώρηση του Σωφρονιστικού Κώδικα, δεν έχει αποδώσει τα αναμενόμενα, καθότι αυτές λειτουργούν ακόμη σε πολύ χαμηλά ποσοστά πληρότητας, που κυμαίνονται μεταξύ 20% και 50%, τη στιγμή που τα κλειστά ΣΚ είναι υπερπλήρη.

Ακολούθως και με δεδομένη τη διαρκή επιδίωξη της Ελλάδας για κατασκευή νέων φυλακών, εκφράζει ξανά την πεποίθηση ότι το μέτρο αυτό δεν είναι αποδοτικό και θα έπρεπε να δοθεί έμφαση, κατά επείγουσα προτεραιότητα, στην αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού μέσω της εφαρμογής και χρήσης μέτρων εναλλακτικών της κράτησης. Έπειτα συστήνει εκ νέου τη χάραξη αναθεωρημένου στρατηγικού πλάνου για τη διαχείριση των φυλακών, θέτοντας ξανά τους ίδιους άξονες δράσεις που αναφέρθηκαν στην ακριβώς παραπάνω ενότητα, ζητώντας, επίσης, να λάβει γνώση αυτού αφού οριοθετηθεί.

Εν συνεχεία εξετάστηκε το ψυχιατρικό νοσοκομείο κρατουμένων του ΣΚ Κορυδαλλού, του οποίου η επίβλεψη έχει αναφερθεί ότι επρόκειτο να ανατεθεί στο Υπουργείο Υγείας, πρωτοβουλία που υπενθυμίζεται ότι η CPT είχε χαιρετήσει, πλην όμως δεν είχε συμβεί αυτό, καθότι ο έλεγχός του ανήκε ακόμη στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Η CPT συνέστησε επ' αυτού την ολοκλήρωση της μεταβίβασης των αρμοδιοτήτων στο Υπουργείο Υγείας. Όντας η μόνη εν Ελλάδι εγκατάσταση για τη διαχείριση κρατουμένων, καταδίκων και υποδίκων, διέθετε επίσημη χωρητικότητα 261 θέσεων. Σύμφωνα με τη διοίκηση του νοσοκομείου, ο συνήθης αριθμός των κρατουμένων κυμαίνονταν στους 160. Κατά το χρόνο της επίσκεψης οι κρατούμενοι

ήταν 194. Όσον αφορά τα ευρήματα της επίσκεψης, δεν αναφέρθηκε κάποιο ζήτημα που να σχετίζεται με τη θεματική του υπερπληθυσμού.

Η CPT πραγματοποίησε, επίσης, ξεχωριστή μνεία στη μονάδα τρανς γυναικών και στην ειδική πτέρυγα Γ της φυλακής των ανδρών, αμφότερα στο ΣΚ Κορυδαλλού. Παρότι για τη μονάδα τρανς γυναικών δεν αναφέρθηκε ζήτημα συμφόρησης, με τις κρατούμενες να είναι 4 στον αριθμό, στην πτέρυγα Γ των ανδρών η επικρατούσα κατάσταση κρίθηκε αποκρουστική ως προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δυνάμενη να στοιχειοθετήσει απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Βρίσκονταν σε αυτή εννέα (9) λειτουργικά κελιά, έκαστο εμβαδού 6m², στα οποία κρατούνταν 2-3 άτομα. Η διαβίωσή τους γίνονταν ακόμα χειρότερη από την κακή εν γένει κατάσταση των κελιών.

Οι ελληνικές αρχές επεσήμαναν αρχικά την προγραμματισμένη αντικατάσταση του ΣΚ Κορυδαλλού από νέα εγκατάσταση αυξημένης χωρητικότητας στην περιοχή του Ασπρόπυργου, με τις εργασίες να είναι σε εξέλιξη. Ακολούθως έθεσε εννέα (9) κεντρικούς πυλώνες του στρατηγικού πλάνου διαχείρισης των ελληνικών φυλακών ετών 2024-2026, επισημαίνοντας τα περιορισμένα διαθέσιμα οικονομικά μέσα, οι οποίοι ήταν:

- αναδιοργάνωση της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής, που είναι αρμόδια για τη διαχείριση των φυλακών,
- αναβάθμιση της εκπαίδευσης του προσωπικού των ΣΚ,
- αναβάθμιση της μόρφωσης και της εκπαίδευσης των κρατουμένων,
- ψηφιοποίηση υπηρεσιών φύλαξης και ασφαλείας των ΣΚ,
- ενεργειακή αναβάθμιση και εκσυγχρόνιση των ΣΚ,
- κατασκευή νέων ΣΚ,
- αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας στα ΣΚ,
- αύξηση των επιπέδων ασφαλείας στα ΣΚ και
- υποστήριξη της περιόδου μετά την αποφυλάκιση.

Έπειτα γνωστοποίησε στη CPT ότι η διαβίβαση της αρμοδιότητας του ψυχιατρικού νοσοκομείου του ΣΚ Κορυδαλλού στο Υπουργείο Υγείας επίκειται να πραγματοποιηθεί, καθώς είχε ήδη εκκινήσει η σχετική νομοθετική διαδικασία. Κλείνει με αναφορά των πραγματοποιηθεισών επισκευών των κελιών στην ειδική πτέρυγα Γ του ΣΚ Κορυδαλλού, δίχως, όμως, να γίνεται μνεία για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού σε αυτήν.

Η παρούσα έκθεση ξεφεύγει μερικώς από αυτές που έχουν αναπτυχθεί προηγουμένως, καθώς καταπιάστηκε κυρίως με το ψυχιατρικό νοσοκομείο του ΣΚ Κορυδαλλού, κάνοντας απλώς αναφορά στη εν γένει επικρατούσα κατάσταση στο σωφρονιστικό σύστημα της χώρας, δίχως να

επεκταθεί σε περαιτέρω λεπτομέρειες ανά ΣΚ, δεδομένου ότι, άλλωστε, δεν τα επισκέφθηκε. Ως εκ τούτου, διαφοροποιείται και η απάντηση της Ελλάδας που προπαρατέθηκε. Μολαταύτα, από την ανάλυση του στρατηγικού πλάνου, παρατηρούνται δύο (2) πυλώνες που έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαλόγου με τη CPT, η κατασκευή νέων φυλακών και η επανένταξη κρατουμένων μετά την αποφυλάκισή τους. Οι απόψεις της θεωρίας και της CPT για την επιδιωχθείσα επεκτατική πολιτική της Ελλάδας έχουν ήδη αναφερθεί, κρινόμενες ως μη επαρκείς, όπως επίσης έχει αναφερθεί και η επιμονή της χώρας στην εφαρμογή της. Η στόχευση στην επανένταξη κρατουμένων προφανώς και είναι καλοδεχούμενη, δεν παύει, όμως, να αποτελεί μια αόριστη εξαγγελία, που θα πρέπει να ελεγχθεί ως προς την εφαρμογή της μελλοντικά.

11.15. Περιοδική επίσκεψη 20-31 Ιανουαρίου 2025

Αποτελεί την τελευταία και πλέον πρόσφατη επίσκεψη της CPT στη χώρα μας, η οποία και αναφέρεται για λόγους συστηματικής πληρότητας της εκπονηθείσας εργασίας. Ακριβώς λόγω της χρονικής εγγύτητας της επίσκεψης αυτής, δεν έχει δημοσιευθεί έως την υποβολή της παρούσας η σχετική έκθεση με τις διαπιστώσεις και τις παρατηρήσεις της CPT, ούτε, φυσικά, η απάντηση των ελληνικών αρχών που έπεται. Η απουσία αυτή της έκθεσης και της συνακόλουθης απάντησης, πέραν του ότι δεν παρέχει τη δυνατότητα για ανάλυση του περιεχομένου τους, συνεπάγεται και την απουσία του στοιχείου του διαλόγου μεταξύ των δύο αυτών πλευρών.

Ακόμη και έτσι μπορεί να δοθεί μια μακροσκοπική εικόνα της κατάστασης του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας μέσω της επίσημης σελίδας της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής (<https://sofron.gov.gr/sofronistika-katastimata/statistika-stoixeia-kratoumenon/>), όπου κάθε 1^η και 16^η εκάστου μηνός αναρτά αρχείο εμφαίνων τους κρατουμένους εκάστης φυλακής, όλων των τύπων, σε σχέση με την χωρητικότητά της. Με την τελευταία προσπέλαση της ιστοσελίδας να πραγματοποιείται την 1^η Ιουλίου του 2025. Ως εμφανίζεται, ο συνολικός αριθμός κρατουμένων σε φυλακές στην Ελλάδα είναι 12449, με τη χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος να είναι 10763 θέσεις, κάτι που μεταφράζεται σε πληρότητα της τάξης του 116%. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι τα αγροτικά ΣΚ λειτουργούν με χωρητικότητα κατώτερη της μέγιστης, ενώ το σύνολο των ΣΚ, πλην κάποιων ειδικών, λειτουργούν καθ' υπέρβαση της μέγιστης χωρητικότητάς τους, μέχρι και σε ποσοστό 159% (ΣΚ Κορυδαλλού Ι). Μοναδική εξαίρεση το ΣΚ Δομοκού, που το ποσοστό χωρητικότητάς του ανέρχεται στο 96%. Μόνο τα αναφερθέντα νούμερα καταδεικνύουν ότι το ζήτημα του υπερπληθυσμού στις ελληνικές φυλακές επιμένει, δίχως μάλιστα την υπεισέλευση σε περαιτέρω λεπτομέρειες περί της

επιμέρους κατανομής των κρατουμένων στα καθ' αυτό ΣΚ, στα κελιά και στους κοιτώνες τους, κάτι που, όπως άλλωστε έχει γίνει αντιληπτό από την ανάλυση των εκθέσεων της CPT που προηγήθηκε, αποτελεί πεδίο ενασχόλησης και ενδιαφέροντός της.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα ενότητα θα προχωρήσουμε σε μια περισσότερο στοχευμένη και συνδυαστική ανακεφαλαίωση των αναφερθέντων, γεφυρώνοντας τα θεωρητικώς αναγραφόμενα του Α' μέρους με τα εμπειρικά δεδομένα που παραπάνω εξετάστηκαν, όπως αυτά αποτυπώνονται στις εκθέσεις της CPT που εξετάστηκαν, τα οποία και αποτελούν αντικείμενο του Β' μέρους.

Η τιμώρηση οποιουδήποτε προσώπου με τη στέρηση της ελευθερίας του και τον εγκλεισμό του σε σωφρονιστικό κατάστημα έχει αναφερθεί πολλάκις ότι θα έπρεπε να αποτελεί το ύστατο μέτρο, που θα επιβάλλονταν όταν θα έχουν εξαντληθεί όλα τα λοιπά περιθώρια που δίνει ο νόμος. Την άποψη αυτή συμμερίζεται και η θεωρία αλλά και ο νομοθέτης, τουλάχιστον στο βουλευτικό επίπεδο, όμως δεν εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο στην πράξη, ή, αλλιώς, σε αυτό που έχει αναφερθεί παραπάνω ως δικαστηριακή πρακτική. Οι εκθέσεις της CPT που μελετήθηκαν κατέδειξαν κατά τρόπο εμφανή μια απροθυμία των αρμοδίων ελληνικών δικαστηρίων να επιβάλλουν ποινές μη στερητικές της ελευθερίας, η οποία, μάλιστα, συνοδεύεται από επιβολή μακροχρόνιων ποινών φυλάκισης και περιορισμένη χρήση των δυνατοτήτων που παρέχονται για πρόωρες αποφυλακίσεις (Xenakis S. & Cheliotis L., 2017: 92).

Από το 1993, που πραγματοποιήθηκε από τη CPT η πρώτη της επίσκεψη στη χώρα, μέχρι και την τελευταία της έκθεση του 2022, πλείστα προβλήματα των ελληνικών φυλακών παρέμειναν σχετικά αναλλοίωτα, ακόμα και διογκώθηκαν. Ιδίως για τον υπερπληθυσμό, οι αναφορές της CPT ακολουθούν μια, κατά κανόνα, πορεία συνεχώς αυξανόμενης απαξίας ως προς την επικρατούσα κατάσταση στις ελληνικές φυλακές. Οι απαντήσεις της Ελλάδας εγκαθίδρυσαν ένα θεωρητικό πλαίσιο διαλόγου, όπου παρέχονται οι απαραίτητες διαβεβαιώσεις επίγνωσης της κατάστασης και εκτίθεται ένα γενικό πλαίσιο μέτρων που προτίθεται να λάβει, με τη CPT να λαμβάνει αυτές υπόψη της σε κάθε επόμενη επίσκεψή της.

Κυρίαρχη και πάγια θέση στις αντιδράσεις της ελληνικής πλευράς κατέχει η ανέγερση νέων φυλακών, παράμετρος που ενυπάρχει σε όλες τις σχετικές της απαντήσεις. Μάλιστα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο σκοπός αυτός επετεύχθη, καθότι από τις 3900 θέσεις, που ήταν η συνολική χωρητικότητα του σωφρονιστικού συστήματος το 1993, κατά το 2022 αυτή ανήλθε στις 10175 θέσεις. Η αύξηση αυτή είναι προφανώς σημαντική, καθότι η χωρητικότητα υπερδιπλασιάστηκε. Με βάση, λοιπόν, τα καθαρά αριθμητικά δεδομένα που αναφέρονται, ο στόχος των ελληνικών αρχών που διαρκώς τίθεται κρίνεται επιτευχθείς. Οι ενέργειες, όμως, αυτές, έγιναν με σαφή και συγκεκριμένη στοχοθεσία, την εν γένει μεταχείριση και διαχείριση των κρατουμένων σύμφωνα με

τη νομοθεσία που διέπει τις σχετικές προϋποθέσεις και εξασφαλίζει το σεβασμό των δικαιωμάτων τους. Τμήμα της μεταχείρισης αυτής και μάλιστα σημαντικό αποτελεί η μη ύπαρξη υπερπληθυσμού. Το 1993 οι κρατούμενοι ήταν 6900, δηλαδή υπήρχε υπερπληθυσμός και μάλιστα έντονος. Το 2022 οι κρατούμενοι ήταν 10717, νούμερο που και πάλι είναι μεγαλύτερο της υπάρχουσας χωρητικότητας. Μπορεί, λοιπόν, αντικειμενικά να υποστηριχθεί ότι το προσδοκώμενο αποτέλεσμα της θέσης του σωφρονιστικού πληθυσμού υπό έλεγχο δεν επετεύχθη. Παρατηρείται, δηλαδή, η εμπειρική επιβεβαίωση των θεωρητικών προσεγγίσεων επί του θέματος, καθώς και των εκπεφρασμένων θέσεων της CPT, ότι η εφαρμογή επεκτατικής πολιτικής δεν μπορεί να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα εάν δεν συνοδευτεί και από έτερες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες πρέπει να έχουν σαφή στόχευση στη μείωση των κρατουμένων εν γένει, είτε με εφαρμογή πολιτικών front door, είτε με εφαρμογή πολιτικών back door, είτε με συνδυασμό συναφών μέτρων. Με άλλα λόγια, η CPT απορρίπτει μεθοδολογικά την αύξηση των θέσεων κράτησης και συνιστά την επανεξέταση της νομοθεσίας και της δικαστηριακής πρακτικής ως προς την προσωρινή κράτηση, τον καθορισμό των ποινών, ήτοι την επιλογή και την επιμέτρησή τους και την αναθεώρηση και χρήση του φάσματος των διαθέσιμων μη φυλακτικών ποινών (Κουλούρης, 2009: 138).

Η μελέτη του θεωρητικού πλαισίου και των εκθέσεων της CPT κατέδειξε, κατά την άποψή μας, ότι ο συγκερασμός των ανωτέρω, στα πλαίσια της πολιτικής της ακινησίας, είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου του υπερπληθυσμού. Η κατασκευή νέων εγκαταστάσεων φυλακών και η επέκταση της χωρητικότητας των ήδη υπαρχόντων ΣΚ έχει διττό σκοπό: αφενός επεκτείνεται, τουλάχιστον λογιστικά, η διαχειριστική ικανότητα του σωφρονιστικού συστήματος εν σχέσει με τους κρατουμένους, κάτι που, όπως έχει καταστεί σαφές από τις απαντήσεις των ελληνικών αρχών, αποτελεί και τη βασική στόχευση, αφετέρου, η ύπαρξη νέων εγκαταστάσεων συνεισφέρει άμεσα στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων, καθότι παλιά ΣΚ και πτέρυγες αμφισβητούμενης καταλληλότητας και προδιαγραφών δύνανται να αντικατασταθούν από νέα κτίρια και πτέρυγες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που μπορεί να παρατηρηθεί ευχερώς από την ανάλυση των εκθέσεων της CPT που προηγήθηκε είναι το ΣΚ Μαλανδρινού. Στις απαρχές της λειτουργίας του ήταν το μόνο ΣΚ από αυτά που η CPT επισκέπτονταν, για το οποίο εξέφραζε θετική άποψη ως προς τις συνθήκες κράτησης που παρείχε. Ακόμη και με την πάροδο των ετών, όπου και στο ΣΚ Μαλανδρινού επήλθε σωφρονιστικός υπερπληθυσμός, η υλική κατάσταση της φυλακής ήταν πιο επαρκής εν σχέση με άλλα ΣΚ. Ακριβώς αυτή τη λειτουργία της επεκτατικής πολιτικής επιδοκιμάζει η CPT,

προσθέτοντας, ότι δεν δύναται να θέσει υπό έλεγχο των πληθυσμό των φυλακών δίχως την εφαρμογή και άλλων μέτρων.

Όμως, σύμφωνα με τη θεωρία αλλά και τη CPT, με εμπειρική επαλήθευση από τις έννομες τάξεις ευρωπαϊκών χωρών, πραγματικά αποτελέσματα που μπορούν να διαρκέσουν δύναται να επιφέρει μόνο η εφαρμογή πολιτικών front door και back door. Ο περιορισμός του αριθμού των ατόμων που οδηγούνται στις φυλακές προς έκτιση ποινής είναι το προφανές πρώτο βήμα. Τα σχετικά νομοθετικά εργαλεία ήδη υφίστανται, πλην όμως δεν έχουν επιφέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, κάτι που ανάγεται στον τρόπο εφαρμογής και στην ερμηνεία των σχετικών διατάξεων. Αρχικά αναφέρεται η προσωρινή κράτηση, που δημιουργεί, όπως πολλάκις έχει αναφερθεί, απόθεμα υποδίκων κρατουμένων. Οι προϋποθέσεις επιβολής της παρουσιάζονται αυστηρές και εφόσον συντρέχουν, την καθιστούν απαραίτητη. Η δικαστηριακή πρακτική, όμως, έχει καταδείξει ότι η υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στη διάταξη του άρθρου 286 ΚΠΔ γίνεται συχνά υπό διασταλτική ερμηνεία, ίσως και στα όρια της νομιμότητας, με συχνό το φαινόμενο να εξαρτάται η επιβολή του επαχθέστατου αυτού μέτρου, καθότι επισημαίνεται ότι δεν αποτελεί καταδίκη, από τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος και την γενικότερη κοινωνική άποψη επ' αυτού.

Ακολουθεί η δυνατότητα επιβολής ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και οι ποινές – μέτρα εναλλακτικών της κράτησης, που, όσον αφορά την εννοιολογική προσέγγισή τους υπό το πρίσμα της επιρροής τους στον πληθυσμό των φυλακών, αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Όπως αναφέρθηκε και στην ακριβώς προηγούμενη παράγραφο, υφίσταται σχετικό νομοθετικό πλαίσιο. Επισημαίνεται ότι η λειτουργικότητα της νομοθεσίας αποτελεί αντικείμενο νομικής μελέτης, που δεν συνάδει με τους σκοπούς της παρούσας ανάπτυξης και ως εκ τούτου δεν πραγματοποιείται. Το ζήτημα ανάγεται στη μη επάρκεια του πλαισίου αυτού και στη μη διαδεδομένη εφαρμογή του. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, που απαντάται στην ελληνική έννομη τάξη με τις μορφές της ποινικής συνδιαλλαγής και της ποινικής διαπραγμάτευσης και υπενθυμίζεται ότι τελολογικά αποσκοπεί στη μείωση του φόρτου των ελληνικών δικαστηρίων και στη μείωση της εισαγωγής υποθέσεων στο ακροατήριο, κάτι που, δευτερευόντως, επιφέρει και μείωση στις επιβληθείσες ποινές φυλάκισης, δεν έχει τύχει ιδιαίτερης εφαρμογής. Το ίδιο συμβαίνει και με ποινές όπως το χρηματικό πρόστιμο, η κοινωφελής εργασία και ο κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση.

Οι αιτίες για τις οποίες συμβαίνει αυτό δεν είναι εύκολο να ανιχνευθούν, αναμφίβολα, όμως σχετίζονται προφανώς και με την υψηλή τιμωρητικότητα που ενυπάρχει στην Ελλάδα, όπως άλλωστε παρατηρήθηκε και στην έκθεση της CPT για το έτος 2019, όπου πραγματοποιήθηκε και

συσχετισμός του υπερπληθυσμού με την εφαρμοσθείσα ποινική πολιτική και νομοθεσία, που χαρακτηρίστηκαν ως αυστηρές. Όταν κυριαρχεί η φυλάκιση ως ποινή και μάλιστα σε έκταση μεγαλύτερη από την ευρωπαϊκή διάμεσο είναι λογικό επακόλουθο να αυξάνεται ο αριθμός των κρατουμένων και να μειώνεται η επιβολή ποινών μη στερητικών της ελευθερίας και ποινών – μέτρων εναλλακτικών της κράτησης. Πρόκειται, δηλαδή, για μεγέθη αντιστρόφως ανάλογα.

Αυτές οι εγγενείς αδυναμίες της Ελλάδας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, καθώς και η γενικότερη στάση της απέναντι στις παραινήσεις, προτάσεις και παρατηρήσεις της CPT, στα πλαίσια του μεταξύ τους διαλόγου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι μετέβαλλε σταδιακά το ύφος των σχετικών εκθέσεων της CPT. Μέχρι και το 2011 και τη δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας, όπου στηλιτεύθηκε ξανά το χρονίζον ζήτημα υπερπληθυσμού και η αδυναμία της χώρας να συμμορφωθεί με τις σχετικές υποδείξεις, η CPT επέκρινε την Ελλάδα και την τριπλή αδυναμία της να θέσει υπό έλεγχο τον σωφρονιστικό πληθυσμό, να εφαρμόσει τις προτάσεις της και να εφαρμόσει τον Σωφρονιστικό Κώδικα. Έκτοτε, με εξαίρεση την αμέσως επόμενη έκθεση του 2013, όπου φανερώθηκε μια εντονότερη διάθεση από τη CPT για τη συνεργατική εξεύρεση λύσεων, οι εκθέσεις της αποκτούν νέα χροιά. Οι πραγματοποιηθέντες έλεγχοι και επισκέψεις έγιναν πιο ενδελεχείς, με την CPT να υπεισέρχεται σταδιακά στην επιμέρους κατανομή κρατουμένων ανά ΣΚ, να στηλιτεύει με πιο σκληρή γλώσσα τα κακώς κείμενα των εγκαταστάσεων που επιθεωρούσε και να πραγματοποιεί πιο επεμβατικές προτάσεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο χαρακτηρισμός «χωματερή ασθενών κρατουμένων» για το νοσοκομείο του ΣΚ Κορυδαλλού κατά την έκθεση του 2019 και η πρόταση νέου στρατηγικού πλάνου επί της συνολικής διαχείρισης των φυλακών. Η κορύφωση των υψηλών τόνων από μέρους της CPT εντοπίζεται ιδίως στην εκ νέου έναρξη της διαδικασίας δημόσιας δήλωσης σε βάρος της χώρας μας, όπως ανακοινώθηκε στην έκθεση του 2019. Λαμβάνοντας υπόψη τις εν γένει παρατηρήσεις της CPT και το ύφος των εκθέσεών της από την «προειδοποίηση» του 2019 και έπειτα, κατά την άποψη του γράφοντος τα προσεχή έτη είναι εξαιρετικά πιθανό να πραγματοποιηθεί ξανά δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- Αναγνωστάκη Μ., Η Παροχή Κοινωφελούς Εργασίας: Κριτική αποτίμηση και πορίσματα έρευνας πεδίου, Τιμητικός Τόμος Καθηγήτριας Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη, Εγκληματολογικές Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας, 2016, σελ. 495-544.
- Αρχιμανδρίτου Μ., Η ανοικτή έκτιση της ποινής. Μορφές ελαστικότητας στην ιδρυματική διαβίωση των κρατουμένων, 2^η έκδοση, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη, 2019.
- Gavrielides T., Ανάλυση κόστους – ωφέλειας της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης: Νέοι ορίζοντες για τις ποινικές επιστήμες και τις φυλακές, Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη, 2016.
- Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Αθήνα, 2000.
- Ευστρατιάδου Π., Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων, Διπλωματική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2013.
- Θεοδοσιάδου Θ., Εναλλακτικές μορφές έκτισης της ποινής: υφ' όρον απόλυση, υφ' όρον απόλυση με ηλεκτρονική επιτήρηση και κατ' οίκον έκτιση της ποινής, Διπλωματική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2023.
- Κανελλόπουλος Π., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010, 5^η έκδοση.
- Κοκολάκης Ε., Ο θεσμός της υφ' όρον απολύσεως του καταδίκου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994.
- Κουλούρης Ν., Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη: Οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2009.
- Κουράκης Ν., Ποινική καταστολή: μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, πέμπτη έκδοση.
- Κουράκης Ν., Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα ΕΕ, Αθήνα – Κομοτηνή 2012, β' έκδοση.
- Μισυρλή Μ. – Δ., Η φυλακή υπό έλεγχο: Διεθνείς και εθνικοί φορείς ελέγχου των συνθηκών κράτησης και της προστασίας των δικαιωμάτων των κρατουμένων στις εθνικές φυλακές, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2020.
- Νικολόπουλος Γ., Δημοσιευμένο στον τόμο Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), Η εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Ελλάδα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2021, σελ. 132-146.

- Παπαθεοδώρου Θ., Επιτηρούμενη Δημοκρατία, Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης, 2009, Βιβλιόραμα.
- Πανούσης Γ., «Εξωτερικός» ή Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Φυλακών, Ποιν.Δικ. 2003
- Συνήγορος του Πολίτη, Ποινικός εγκλεισμός και δικαιώματα. Η οπτική του Συνηγόρου του Πολίτη, Εισαγωγή – επιμέλεια: Β. Καρύδης - Ε. Φυτράκης, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σ. XXIX-XXX.
- Τζανετάκη Μ – Δ., Οι συνθήκες κράτησης στις φυλακές: μεταξύ θεωρίας και πραγματικότητας – μια συγκριτική προσέγγιση, Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2017.
- Χάιδου Α., Ποινολογία – Σωφρονιστική, 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2023.

Ξενόγλωσση:

- Aebi M. & Kuhn A., Influences on the prisoner rate: number of entries into prison, length of sentences and crime rates. European Journal on Criminal Policy and Research, 2000, τ. 8, σ. 65-75.
- Aebi M., Linde A. & Delgrande N., Is there a relationship between imprisonment and crime in Western Europe? European Journal on Criminal Policy and Research, 2015, τ. 21, αρ. 3, σ. 425-446.
- Albrecht H. – J., Prison Overcrowding. Finding Effective Solutions. Strategies and Best Practices Against Overcrowding in Correctional Facilities, στον ιστότοπο https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/12th_Congress/13Hans-Jorg_Albrecht.pdf.
- Bernardi A. (ed.), Martufi A. (coord.), Prison overcrowding and alternatives to detention. European Sources and national legal systems, Jovene Editore, Napoli, 2016.
- Beyens K., Snacken S., Tubex H., Changing prison populations in Western countries: fate or policy?, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1995, τ. 3, αρ. 1, σ. 18-53.
- Bottoms A., Rex S. & Robinson G. (edited), Alternatives to prison: Options for an insecure society, Willian Publishing, 2007.
- Canton R., The European Rules on community sanctions and measures: Their values, origins, effects and implications, The Art of Crime, Νοέμβριος 2019.
- Cheliotis L., Suffering at the hands of the state: Conditions of imprisonment and prisoner health in contemporary Greece, European Journal of Criminology, 2012, τ. 9, αρ. 1, σ. 3-22.

- Cliquennois G. & De Suremain H. (edited by), *Monitoring penal policy in Europe*, Routledge, 2018.
- Fitz Maurice C. & Pease K., *Prison sentences and populations: a comparison of some European countries*, *Justice of the Peace*, 146, 1982, 575-579.
- Khwela M., *A need to Re – integrate Prisoners to the Community: A Case of Polokwane Medium B Prison, South Africa*, *Athens Journal of Social Sciences- Volume 1, Issue 2 – Pages 145-156*.
- Liebling A., Maruna S. & McAra L. (edited by), *The Oxford Handbook of Criminology*, Sixth edition, Oxford University Press, 2017.
- Mavridis S., *Η εφαρμογή του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση στην Ελλάδα*, *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 2021, 9(1), 233–245.
- Padfield N., Van Zyl Smit D. & Dünkel F. (edited by), *Release from prison: European policy and practice*, Routledge, 2012.
- Palma M., Snacken S., Theis V. και Carbutaru I., *Αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα του υπερπληθυσμού στις ελληνικές φυλακές*, Μάιος 2019.
- Rutherford A., *Prisons and the Process of Justice: The Reductionist Challenge*, London: Heinemann, 1984.
- Snacken S. & Beyens K., *Sentencing and prison overcrowding*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1994, τ. 2, αρ. 1, σ. 84-99.
- Tonry M., *Reducing the Prison Population*, στου ιδίου (ed.), *Confronting Crime: Crime Control Policy Under New Labour*, Willan Publishing, Portland, Oregon, 2003, σ. 211-223.
- Tonry M., *Determinants of Penal Policies*, *Crime and Justice*, 2007, τ. 36, αρ. 1, σ. 1-48.
- Van Zyl Smit D. & Snacken S., *Principles of European prison law and policy: penology and human rights*, Oxford University Press, 2009.

Σχετικά κείμενα νομοθεσίας:

- Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης της 19-10-1992, Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to member states on the European rules on community sanctions and measures.
- Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to member states concerning prison overcrowding and prison population inflation.
- Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης Recommendation Cm/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.
- CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010, CPT standards.

- Υπ' αριθ. CPR/Inf (2011) 10 από 15/3/2011 Δημόσια δήλωση σχετικά με την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT).
- Minister's Deputies CM documents CM(2016)121-add3 από 23/8/2016 White Paper on Prison Overcrowding.
- Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης Recommendation CM/Rec (2017) 3 on the European rules on community sanctions and measures.

Διαδικτυακές πηγές:

- <https://www.in.gr/2021/06/26/greece/nomos-paraskeyopoulou-pano-apo-17-000-apofylakiseis-apo-2015-eos-2019-anamesa-tous-viastes-kai-dolofonoι/> (για νόμο Παρασκευόπουλου)
- <https://www.coe.int/el/web/cpt/about-the-cpt>
- <https://www.coe.int/el/web/cpt/greece> (για εκθέσεις CPT)